

VSEBINA

Pota koroškega narodopisja. <i>Pogovor Majde Fister z dr. Pavletom Zablatnikom</i>	105
<i>Daša Hribar</i> , Simpozij Lokalno-regionalno-nacionalno	118
Lokalno-regionalno-nacionalno, <i>Marko Terseglav</i>	122
<i>Slavko Kremenšek</i> , "A dejstva ostajajo"	137
<i>Zvezdana Koželj</i> , Problematika stanja in varovanja ljudskega stavbarstva v državi Sloveniji	140
<i>Vjačeslav Rudnev</i> , Aleksej Nikolajevič Haruzin	147
Heidi Janschitz, <i>Majda Fister</i>	149
Je Zilja ponemčena? <i>Hanns Haas, Manfred Tagini</i>	149
Med novimi knjigami	154
Te hiše so - naše! <i>Vilko Novak</i>	153
Etnološki razgledi in dileme 4, <i>Slavko Kremenšek</i>	155
Ralf Čeplak, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, Cerknica, <i>Mihaela Hudelja</i>	159
Maria Kundegraber, Razvoj kočevske noše, <i>Mihaela Hudelja</i>	159
Vasko Simoniti, Turki so v deželi že, <i>Mihaela Hudelja</i>	161
Pomembne razstave	164
<i>Peter Fister</i> , Ob razstavi "Doživeta arhitektuta na južnem Koroškem" v Celovcu	164
Poročilo o ogledu razstave v Št. Pavlu v Avstriji, <i>Brane Kozina</i>	168
Odrpito pismo Mednarodnemu sodišču za človečanske pravice v Strassbourgu, <i>Naško Križnar</i>	170
Zvezi etnoloških društev Jugoslavije in Zvezi folkloristov Jugoslavije	172
Protest against aggression in Croatia	174
Izbrana bibliografija seminarskih in diplomskih nalog na urbano tematiko študentov	
Oddelka za etnologijo filozofske fakultete v Ljubljani, <i>Mojca Račič</i>	175
Etnološka bibliografija del o preučevanju industrijskih naselij in mest, <i>Maja Godina</i>	180
Moje videnje Glasnika SED, <i>Marko Terseglav</i>	184
Summary	186
Navodilo za oblikovanje rokopisov	188

Na naslovni strani

Da bo polje varovano Bilčovs, 1987 (foto P. Fister)

Na hrbtni strani

Pavle Zablatnik (foto B. Krmolc)

POTA KOROŠKEGA NARODOPISJA

POGOVOR Z DR. PAVLETOM ZABLATNIKOM

1.

Dolgo vas že poznamo kot visoko priznanega kulturnega delavca, profesorja, duhovnika, etnologa in narodopisca na Koroškem - kako ste do takega slovesa prišli? Najprej pa morda nekaj podatkov o vaši mladosti, šolanju.

Najprej torej nekaj bežnih utrinkov o glavnih mejnikih mojega življenja: rodil sem se 4. decembra 1912 kot kmečki sin na južnem Koroškem v območju Roža na sončnih Gurah severno od Drave v idilični vasi Bilnjovs v bilčovski župniji in občini. Obiskoval sem pol ure oddaljeno trirazredno utrakvistično ljudsko šolo v Bilčovsu. Kot učni jezik je bila predvidena nemščina, ker pa smo otroci od doma znali in razumeli samo slovensko, so nas morali učitelji na prvih dveh šolskih stopnjah s pomočjo slovenščine šele postopoma navajati na nemški jezik. V dveh letih so nas "zdresirali" tako daleč, da smo od tretjega leta naprej vsaj za silo že lahko sledili zgolj nemškemu pouku. Verouk pa je bil izključno slovenski. Ob njem smo bili deležni indirektnega slovenskega pouka. Mene je uk veselil. Zato so me starši z ljudske šole poslali študirat na gimnazijo v Celovec. Pot do študija zlasti s podeželja tedaj nikakor ni bila tako lahka in samoumevna kot v današnjem času. Naj povem, da smo v tistem času, ko sem jaz študiral, v dolgi dobi osemdesetih let iz moje rojstne občine samo štirje prišli do študija na gimnaziji; dve leti pred menoj je šel študirat dijak iz Moščence (1923), ki je potegnil mene za seboj (1925), pred menoj pa je dobrih 65 let prej kot zadnji dijak iz bilčovske fare našel pot na gimnazijo poznejši zlatomašnik Janez Boštjančič iz Branče vasi, za menoj pa je šele po petnajstih letih spet prišel naslednji dijak iz Bilčovsa do študija na gimnaziji. Na gimnaziji smo slovenski dijaki še po starem cesarskem zakonu iz leta 1851. po katerem so se ob "pomladi narodov" v Avstriji tudi slovanskim jezikom odprla vrata v srednje šole, imeli od prvega do osmega razreda po dve uri na teden obveznega slovenskega pouka. To je bil za nas prvi sistematični pouk slovenščine v šoli, ob katerem smo si pridobivali temeljno znanje slovenskega knjižnega jezika in prve vpogleda v slovensko književnost.

Po maturi, leta 1933, sem se odločil za študij bogoslovja ter sem po petem letniku študija zapel novo mašo, nakar sem moral pod silo razmer takoj prevzeti za pet mesecev začasno oskrbo župnije Št. Lenart pri sedmih studencih v Ziljski dolini, ko je tajna državna policija naenkrat našla iz trte zvito pretvezo za aretacijo tamkajšnjega župnika, zavednega Slovenca. Medtem je nacistična oblast konfiscirala bogoslovno semenišče v Celovcu, tako da sem zadnji letnik teološkega študija končal leta 1939 v Št. Juriju ob jezeru (St. Georgen am Langsee). Nato sem prišel za provizorija v Šmarjeto pri Velikovcu, kjer sem še dosti srečno prebredel leta Hitlerjeve vojske, čeprav mi je bila vseskozi za petami Gestapo, tajna državna policija.

Jeseni 1946 sem po težki operaciji zapustil župnijo, si izprosil študijski dopust ter na filozofski fakulteti graške univerze inksribiral filozofijo in psihologijo, slavistiko in klasično filologijo. Leta 1951 sem študij zaključil z doktoratom filozofije in s profesorsko diplomom. Nato sem šest let poučeval na humanistični in realni gimnaziji v Celovcu slovenščino, grščino in verouk, jeseni 1957 pa me je šolska oblast premestila na tedaj ustanovljeno Državno gimnazijo za Slovence v Celovcu, kjer sem prevzel pouk slovenščine, latinščine, grščine, ruščine in stenografije. Ob pomanjkanju ustreznih učbenikov sem za to šolo priredil dva učbenika za latinščino in štiri slovenske čitanke za višje razrede. Po upokojitvi prvega ravnatelja Slovenske gimnazije, dvornega svetnika dr. Jožka Tischlerja, sem bil z novim letom 1968 imenovan za njegovega naslednika. S koncem leta 1977 sem po desetletnem ravnateljevanju šel v pokoj. Naj še omenim, da sem po naročilu znanstvenega ministrstva od leta 1973 do 1983 predaval na slavističnem inštitutu celovške univerze narodopisje, koroško slovensko književnost in strokovno didaktiko slovenskega jezika. Ob svoji pedagoški in znanstveni zaposlitvi pa sem bil po želji škofijstva slej ko prej še vedno na razpolago tudi za dušnopastirsko delo. S svojega bivališča v Celovcu sem "excurrendo" sooskrboval tele župnije: Golšovo pri Žihpoljah, Šmiklavž ob Dravi, Marijo na Zilji, Št. Ilj ob Dravi in Otmanje. Pa tudi kot upokojenec sem na osebno škofovo prošnjo prevzel dušnopastirsko pomoč najprej v Št. Janžu v Rožu, zdaj pa to pomoč nadaljujem v Glinjah pri Borovljah.

2.

Kaj vas je privedlo v narodopisne študije - vaši prvi začetki na tem področju?

Pravzaprav me je vse to, kar je predmet narodopisja, podzavestno v kali mikalo in zanimalo že od mladih nog. Doraščal sem še v patriarhalnih razmerah, v strnjeno slovenski občini, kjer je slovenski župan še po stari navadi ob nedeljah po glavni maši na sejmišču pred cerkvijo očetovsko tolmačil občanom odredbe državnih in deželnih oblasti v domačem jeziku, kjer so ljudje na vasi še skrbno čuvali stara izročila kot dragoceno kulturno dediščino svojih prednikov, kjer so našega človeka na podeželju skozi vse letne čase in mimo vseh mejnikov človeškega življenja od zibelke do groba še živo spremljale stare šege in navade, kjer se je domača pesem še glasno razlegala po hribih in dolinah ter se ubrano oglašala pod vaško lipo, pri delu na polju, ob setvi in žetvi, ob košnji, na paši, ob teritvi, preji in drugih kmečkih opravilih, ki jih mlajši rod niti ne pozna več. Radi smo poslušali petje in tudi sami zapeli. Nič manj radi pa smo v časih, ko še ni bilo radia in televizije, prisluhnili mikavnim pripovedovanjem in prerokovanjem starejših ljudi. Spominjam se, kako smo otroci z odraslimi vred pogosto vsi zamaknjeni poslušali zelo nadarjenega pravljicarja iz naše vasi Robincovega Folta, upokojenega železničarja, ki je ob zimskih večerih rad prisedel predicam ter nam ob brnenju kolovratov na očarljiv način neutrudno pripovedoval mikavno ganljive, pa tudi pošastno grozljive pravljice, pripovedke in basni. Še danes mi je žal, da je šlo vse to pripovedno bogastvo z njim v grob. Doživljanje vsega tega bogatega "narodnega blaga" v patriarhalnem okolju domačega kraja je že v otroških letih samo po sebi izvajalo name poseben čar, v dijaških letih pa že zbuvalo v meni neke vrste narodopisni interes, posebno odkar je naš profesor nemščine, velik ljubitelj folklore, med poukom kaj rad opozarjal na

Dr. Pavle Zablatnik v gimnazijskih letih v Gradcu 1951.l.

nepoznane, skrite zaklade ljudske kulture in nam za domače naloge pogosto nalagal opis starih šeg in navad. Spominjam se, kako sem ob takih nalogah bil skrajno nadležen staršem in sosedom, pri katerih sem z veliko zavzetostjo skušal zbrati čim več zanimivega gradiva za naloženo temo. Tedaj sem tudi že z zanimanjem začel segati po člankih in knjigah narodopisne vsebine. Vem, da sem že tedaj naletel tudi na Graberjevo knjigo "Volksleben in Kaernten", proti kateri sem pozneje napisal del svoje doktorske disertacije, ko sem ob študiju slavistike na graški univerzi našel pot do znanstvenega pristopa k etnologiji. V graškem slavističnem inštitutu sem namreč našel še ohranjeno staro tradicijo Murkove in Štrekljeve šole, ki je v redni študijski ponudbi še vedno odmerjala častno mesto tudi študiju slovanskega narodopisja.

Zanimanje za narodopisje se mi je v Gradcu na vsem lepem spreverglo iz golega konjička v intenziven znanstveni interes. Prav vseč mi je bilo, da sem za prvi seminarski referat v slavističnem inštitutu dobil dodeljeno narodopisno temo. Predaval sem o Grafenauerjevi znameniti študiji o izvoru, razvoju in razkroju narodne balade o lepi Vidi. Ko sem za drugi seminarski referat lahko sam izbiral

temo, sem se spontano sam spet odločil za narodopisno snov. Razpravljaj sem o edinstvenem običaju ziljskih Slovencev, o slavnem ziljskem štehvanju, o njegovem dozdevnem vzniku in pomenu. Po živahni diskusiji mi je tedanji vodja inštituta, profesor Heinrich Felix Schmid, svetoval, naj napišem disertacijo o šegah in navadah koroških Slovencev. Ko je prof. Schmid kmalu nato odšel na Dunaj ter tam prevzel vodstvo avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo, me je novi vodja slavističnega inštituta v Gradcu, prof. Josef Matl, Murkov in Štrekljev učenec, takoj opomnil na Schmidovo pobudo, ter mi za disertacijo končno določil naslov: "Die geistige Volkskultur der Kaerntner Slowenen" (Duhovna ljudska kultura koroških Slovencev). Z njo sem si ob rigorozih iz filozofije, slavistike in klasične filologije leta 1951 pridobil doktorat filozofije. Aprobirala sta jo prof. Josef Matl in prof. Viktor Geramb, tedanji vodja etnološkega inštituta graške univerze.

Pavle Zablatnik z očetom in materjo 1953 v Biljovsu

3.

Kakšni so spomini na prva in nadaljnja snemanja na terenu, saj vemo, da ste bili eden od prvih zbiralcev zvočnih posnetkov med slovenskimi družinami na Koroškem? Kdaj je bilo to in kaj hranijo ti posnetki? Kakšna vrednost je to danes, kdo vse je črpal iz tega gradiva, kje jih hranijo?

Preden sem prišel do snemanj na terenu, sem gradivo za svojo disertacijo v času tik po vojni moral zbirati seveda še brez magnetofona, s skrbnim in zamudnim zapisovanjem podatkov, ki sem jih prejemal od številnih informantov pri Zilji, v Rožu, v Podjuni in na Gurah. Sam sem si magnetofon nabavil šele po končanem študiju ter z njim zase posnel tudi marsikatero narodopisno zanimivost. Največ posnetkov pri slovenskih družinah pa sem ujel na trak kot dolgoleten sodelavec celovškega radia. Ko sem se ob profesorski službi na gimnaziji začel oglašati v domačih glasilih tudi z narodopisnimi prispevki, sem zbudil pozornost tedanjega vodje slovenskega oddelka pri celovškem radiu, Helmuta Hartmana, ki me je takoj pritegnil k sodelovanju pri slovenskih oddajah. Vsaj od leta 1955 naprej sem se začel oglašati po celovškem radiu s poljudnoznanstvenimi narodopisnimi predavanji, zlasti pa s številnimi narodopisnimi reportažami z vseh koncev in krajev južne Koroške. Blizu trideset let so me prav radijske reportaže na terenu vodile vseprek po naših hribih in dolinah. Ugodno je bilo zame, da sem po svojem duhovniškem in profesorskem poklicu imel še posebno dobre stike z mnogimi družinami slovenskega življa na Koroškem. Brez težav sem lahko našel zadostno število primernih ljudi, ki so v intervjujih hoteli in znali živo prikazovati bogate zaklade naše ljudske in kulturne dediščine, ohranjene v starosvetnih šegah in navadah, prastarih ljudskih verovanjih, pripovedih, pesmih, pregovorih, ugankah ipd. Posnetke mojih radijskih reportaž in predavanj hranijo v arhivu celovškega radia in še posebej v posebnem narodopisnem arhivu Krščanske kulturne zveze v Celovcu, za katerega jih je s prijaznim dovoljenjem radijskega studia presnela etnologinja dr. Herta Lausegger, univ. asistentka na celovski univerzi. Posnetki so tam na voljo vsem interesentom, zlasti še raziskovalcem slovenskega narodopisja.

4.

Kakšen koncept dela ste imeli v svojih narodopisnih raziskavah in kje ste si zanj poiskali vzore?

Osnovni koncept za moje narodopisne raziskave je v bistvu zasnovan v moji disertaciji o duhovni ljudski kulturi koroških Slovencev. Slej ko prej je moje narodopisno delo osredotočeno na to tematiko, ki jo kajpak razširjam in poglobljam. Kot nepoklicen narodopisec, ki se z etnologijo ukvarjam le ob robu, ob drugovrstni poklicni zaposlitvi, sem si iskal vzore kajpak ne samo pri poklicnih etnologih, marveč tudi pri takih, ki so se ob izvajanju svojega poklica le v prostem času marljivo posvečali tudi narodopisnemu delu. Posnemanja vredni so se mi v tej luči zdeli vsi naši koroški narodopisci različnih poklicev: duhovnik in slavist Urban Jarnik, župnik Matija Majar Ziljski, učitelja Vinko Moerderndorfer in Pavel Košir, sodnik Josip Šašelj, profesorji France Kotnik, Ivan Scheinig in Ivan Grafenauer, ki se je povzpел celo na mesto vodilnega poklicnega etnologa. Zgledoval sem se po njih prav tako kakor

seveda tudi po naših poklicnih etnologih, na katerih dela sem se naslanjal pri svojih narodopisnih raziskavah. Vesel sem bil naknadnih osebnih stikov z nekaterimi od njih, z akademikom Ivanom Grafenauerjem, Rajkom Ložarjem, Borisom Orlom, Nikom Kuretom, Vilkom Novakom in drugimi. Iz vrst nemških etnologov mi je slej ko prej svetel vzor renomiranega znanstvenika prof. Leopold Kretzenbacher, ki sem ga z navdušenjem poslušal na graški univerzi kot predavatelja primerjalnega narodopisja in ki ga še posebej visoko cenim kot izvrstnega poznavalca slovenske folklore in uspešnega raziskovalca izrednih ljudskih šeg pri Slovencih in njihovih sosedih.

5.

Vemo, da je bila vaša disertacija na graški univerzi iz narodopisja - kdaj je bila predstavljena in kakšna je njena vsebina, morda tudi, zakaj ni bila objavljena? Ali so bile teze v njej v nasprotju s prepričanji tedanjih eminentnih osebnosti v avstrijski etnologiji - znana so vaša nasprotovanja Graberju in še kateremu vodilnih avstrijskih etnologov...

Povedal sem že na drugem mestu, da ima moja disertacija naslov "Die geistige Volkskultur der Kaerntner Slowenen" in da je bila predstavljena na graški univerzi leta 1951. Disertacija obsega z navedbo virov in literature vred 609 tipkanih strani. Snov sem razdelil na šest poglavij. Prof. Matl, ki je disertacijo skupaj s prof. Gerambom aprobiral, predstavlja njeno vsebino v strnjeni obliki takole: "In der Grazer Dissertation von P. Zablatnik 'Die geistige Volkskultur der Kaerntner Slowenen' (1951) wird in einer weitausgreifender Analyse und eingehenden zusammenfassenden Darstellung die mantische und magische Gedankenwelt im Volksglauben, das Volkstum in Sitte und Brauch, im Spiegel der Sprache, der Volkerzählung und des Volksliedes dargelegt..." / V graški disertaciji 'Duhovna ljudska kultura koroških Slovencev' P. Zablatnik v široko zajeti analizi in temeljiti, zaokroženo podani razpravi prikazuje mantični in magični miselni svet v ljudskem verovanju, ljudsko kulturo v šegah in navadah, v ogledalu jezika, ljudske pripovedi in ljudske pesmi.../ (Glej letno poročilo Državne gimnazije za Slovence v Celovcu X-1965/66, str. 84).

Disertacija vsebuje v glavnem odločno apologijo proti neznanstveni germanski kontinuitetni teoriji koroškega narodopisca Georga Graberja. Georg Graber zlasti v svoji knjigi "Volksleben in Kaernten" (Ljudsko življenje na Koroškem) Slovincem na Koroškem kratko malo odreja vsakršno lastno ljudsko kulturo na osnovi absurdnih trditev, češ da Koroška npr. zavzema "izjemno mesto med avstrijskimi alpskimi deželami", da "izza nordijske dobe koroške dežele germanski element na Koroškem pod odejo nikdar ni zamrl", da so koroške šege in navade vseskozi "le ostanki religioznih obredov tiste nordijske dobe koroške dežele", motivi koroških pravljic in pripovedk pa da razodevajo "ožjo povezavo s Skandinavijo", da živi prav sredi južne Koroške, v Rožu ("im Rosental"), posebno izrazit nordijsko germanski tip prebivalstva ("eine durch hellere Farbenmerkmale, schlankeren Bau, bedeutendere Koerpergrose und nordische Gesichtsbildung charakterisierte germanische Bevoelkerung") idr. Jezik koroških Slovencev Graber - podobno kakor koroški

zgodovinar Martin Wutte in drugi - zavestno označuje kot "vindišarski" jezik in ga postavlja v nasprotje s slovenskim jezikom - s trditvijo, da t.i. "vindišarji" ("Windische") na Koroškem niso Slovenci. Knjiga s takimi in podobnimi trditvami je izšla v Gradcu in na Dunaju v treh visokih nakladah v letih 1934, 1941 in še 1949 in je veljala tedaj in še pozneje zlasti na Koroškem kot splošno priznано standardno delo o etnološki podobi Koroške. Graberjevo teorijo o avtohtonosti nordijskih izročil na Koroškem zavračam v luči primerjalne etnologije in etnografije, ki odklanja pretirane teze avtohtonosti t.i. narodnega blaga z dokazovanjem, da t.i. "narodno blago" ljudske kulture nikjer ni v celoti zraslo na domačih tleh, temveč da se velik del tega, kar označujemo kot "narodno blago", razodeva deloma kot skupna last velike družine indoevropskih narodov, da se je na koroških tleh v ljudski kulturi še posebej ohranilo mnogo sledov antične, rimsko-grške kulturne dediščine iz dobe nekdanjega rimskega imperija, ki je stoletja zajemal tudi naše kraje, da si narodi od nekdanj povsod tudi med seboj izposojajo drug od drugega del kulturne dediščine, da pa vsak narod izposojenim izročilom končno le vtisne svoj narodni pečat, jih po svoje preoblikuje in prilagodi domačemu okolju ter jih tako uvrsti med svoje "narodno blago". V disertaciji podrobno dokazujem, da so si tudi Slovenci na koroških tleh v raznih fazah svoje zgodovine kajpak izposodili marsikaj tujega iz kulturne zakladnice sosednih narodov, da je tisočletno sožitje Slovencev in Nemcev na Koroškem seveda zapustilo posebno močne sledove medsebojne kulturne izmenjave, pri kateri pa Slovenci niso samo sprejemali, ampak vedno tudi dajali sosedu iz svojega, in da Slovenci kljub večstoletni politični odvisnosti od vladajočega nemškega sosedu nikakor niso izgubili svoje kulturne samobitnosti in narodne identitete, da je torej Graberjeva teza o enačenju slovenske in nemške ljudske kulture na Koroškem nesmiselna in neresnična. Proti Graberjevi vindišarski teoriji, proti njegovemu sofističnemu sprevrčanju pojmov in nesprejemljivemu razločevanju med Slovenci in "vindišarji" znanstveno dokazujem, da so narečja koroških Slovencev popolnoma enakovredna govoricam ostalih Slovencev, da se celo posebej odlikujejo ter zbuja izredno pozornost pri jezikoslovcih po edinstveno ohranjenih prastarih jezikovnih prvih, arhaizmah v besednem zakladu, v slovnicah in sintaksi, iz česar jasno sledi, da na Koroškem ni vindišarskega jezika poleg slovenskega in tudi ne vindišarjev poleg Slovencev, da je vindišarska teorija absurdna, neznanstvena izmišljotina. Opozarjam pa na to, da je popolnoma naravno, da so koroški Slovenci na severnem robu slovenskega jezikovnega ozemlja v večji meri kot Slovenci drugod prevzemali v svoje besedišče izposojenke iz nemščine, zlasti tuje izraze za od Nemcev prevzete tuje predmete in ustanove, da pa so obratno tudi izposojenke iz slovenščine prihajale v koroško nemščino.

Naj še na kratko odgovorim na vprašanje, zakaj moja disertacija ni prišla v tisk. Profesor Matl se je osebno pogajal s celovško založbo Kleinmayr, da bi izposloval njen izid za kar se da ugodno ceno. Najugodnejša ponudba je znašala le še 30.000 šilingov (danes bi bilo to približno 300.000 šilingov). Kake subvencije ni bilo pričakovati, sam pa si nisem upal reskirati take vsote, ker sem vrhu tega moral upravičeno računati s tem, da bi knjiga zlasti na Koroškem utegnila naleteti na popoln organiziran bojkot in bi obležala v založbi nerazprodana samo zato, ker so bile moje teze naperjene proti vodilnemu etnologu Koroške, Georgu Graberju, ki je bil tedaj še nedotakljiva avtoriteta in je imel domala vse tedanje merodajne avstrijske,

predvsem pa koroške etnologe na svoji strani. Tako je disertacija ostala v tipkopisu in je v kopijah na voljo v graškem slavističnem inštitutu, v graški univerzitetni knjižnici in v Nacionalni biblioteki na Dunaju, v novejšem času tudi v univerzitetni knjižnici v Celovcu. Oba znanstvena ocenjevalca disertacije sta mi še posebej pismeno potrdila, da se popolnoma strinjata z mojo argumentacijo proti Graberju. Profesor Matl mi je vrh tega še močno prigovarjal, da bi se habilitiral za slovensko in južnoslovansko narodopisje na graški univerzi in s tem tam nadaljeval Murkovo in Štrekljevo tradicijo. Obžaloval je, da se ta njegova želja ni dala uresničiti, ker me je Koroška čez glavo zaposlila z neodločljivimi obveznostmi. (Prim. Letno poročilo Državne gimnazije za Slovence v Celovcu, X-1966/67, str. 84).

6.

Mnogo ste objavljali v strokovnih in poljudnih glasilih, izšlo je nekaj vaših samostojnih del, vodili ste radijske oddaje, predavali - in tako posredovali rezultate svojih znanstvenih preučevanj, hkrati pa ohranjali pomembne dele duhovne kulturne dediščine koroških Slovencev. Sama se spominjam, da sem že kot študentka zasledila vaš prispevek o pogrebnih običajih, o umivanju glave - takrat sem se prvič povezala z vami. Ali nam lahko predstavite ta vaš bogati opus in morda tudi še vaše načrte za bodočnost?

Del znanstvenih izsledkov iz svoje disertacije in poznejših etnoloških odkritij sem objavjal kot znanstvene in poljudnoznanstvene prispevke v strokovnih glasilih, kakor npr. v zborniku Inštituta za slovensko narodopisje TRADITIONES, v glasilu ETNOLOŠKI PREGLED - REVUE D'ETHNOLOGIE, v SLAVISTIČNI REVJI, v mariborskem zborniku poljudnoznanstvenih spisov KOROŠKA IN KOROŠKI SLOVENCİ, v srbskem mesečnem listu za književnost, umetnost in kulturo BAGDALA, v ljubljanskem časopisu za slovensko krajevno zgodovino KRONIKA, v celovških mohorjanskih glasilih VERA IN DOM, oziroma DRUŽINA IN DOM, v Koledarju Mohorjeve družbe v Celovcu, v Letnem poročilu Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu, v Zborniku krške škofije - Jahrbuch der Diocese Gurk, v koroškem uradnem kulturnem glasilu Die Bruecke in še kje, v avstrijskih kulturnih glasilih DIE OESTERREICHISCHE NATION, WIENER SLAVISTISCHER ALMANACH in drugod.

Kot samostojni deli sem izdal pri Mohorjevi založbi v Celovcu dve narodopisni knjigi OD ZIBELKE DO GROBA - ŠEGE IN NAVADE NA KOROŠKEM (1982), in ČAR LETNIH ČASOV V LJUDSKIH ŠEGAH NA KOROŠKEM (1985). V pripravi imam knjigo o ljudski medicini na Koroškem. Ko mi je prof. France Kotnik leta 1954 sporočil, da pripravlja novo, razširjeno izdajo svojih STORIJ, me je hkrati prosil za posredovanje, da bi po možnosti Mohorjeva družba v Celovcu ponatisnila STORIJE I iz leta 1924 ter na novo natisnila STORIJE II kot dodatno zbirko koroških pripovedk in pravljic. Obiskal sem ga 4. januarja 1955 v Celju, kjer sva izdelala nadroben načrt razvrstitve gradiva za novo izdajo. En mesec po tem obisku je France Kotnik nepričakovano umrl. Po njegovi želji in zamisli sem uredil novo izdajo STORIJ I in II ter v letih 1957 in 1958 poskrbel za izid obeh delov pri Mohorjevi družbi v Celovcu. Kotniku se zaradi prerane smrti, žal, ni izpolnila srčna želja, da bi s honorarjem za

novo izdajo Storij lahko kril stroške za potovanje na Koroško - v kraje, ki jih je svoj čas prepotoval kot dijak, visokošolec in profesor, ko je stikal za sledovi še živih izročil o koroškem slovenskem bukovniku Drabosnjaku, ki ga je prav on šele odkril in predstavil s svojo doktorsko disertacijo o njegovem življenju in delu. Leta 1980 sem pri Mohorjevi družbi v Celovcu tudi še poskrbel za ponatis zelo pomembne pesmarice NARODNE PESMI KOROŠKIH SLOVENCEV, kije je leta 1889 v Ljubljani izdal Kotnikov učitelj Ivan Scheinig iz Borovelj.

Drabosnjakova pašta v Kostanjah na Koroškem 1956.l.

Predaval sem v zadnjih štirih desetletjih o raznih narodopisnih temah na etnoloških simpozijih, npr. v Varaždinu in Otočcu, na ljubljanski in celovški univerzi, zelo pogosto pa pod streho slovenskih prosvetnih društev na Koroškem, na dijaških in učiteljskih sestankih, posebej še na uradno povabilo šolske oblasti v okviru Pedagoških tednov za učitelje dvojezičnih šol, v okviru t.i. Koroških kulturnih dnevo, ob prireditvah t.i. Rožanskega izobraževalnega tedna in še drugod, najbolj pogosto pa sem se oglašal po celovškem radiu s poljudnoznanstvenimi predavanji in reportažami. Enajst let (1973-1983) sem po nalogu ministrstva za znanost in raziskovanje imel redna narodopisna predavanja na celovški univerzi. V slavističnem inštitutu sem s slušatelji v predavanjih in vajah obravnaval duhovno, materialno in socialno ljudsko kulturo Slovencev in drugih slovanskih narodov v luči primerjalnega narodopisja, S strokovnimi nasveti mi je prijazno šel na roko tedanji predstojnik oddelka za etnologijo na filozofski fakulteti ljubljanske univerze, profesor Vilko Novak.

7.

V narodopisju smo v zadnjih letih priče mnogim različnim pogledom, vanj se vključujejo etnografija, etnologija, antropologija in še marsikaj. Kje je in kakšna je danes vloga narodopisja na Koroškem in kakšni so vaši pogledi na vse te spremembe - posebej še, če jih gledate kot koroški Slovenec, ki mu poznavanje kulturne dediščine njegovega naroda omogoča hkrati tudi obstoj?

Različni pogledi v narodopisju, ki smo jim priče v zadnjih letih, mi niso neznan. Vidim pa v njih le različne metode raziskovanja, različne načine pristopa k eni in isti znanosti, za katero je angleški učenjak William John Thoms leta 1846 v londonski reviji "Athenaeum" kot prvi uporabil naziv "folklore", kar pomeni narodopisje, znanost, ki raziskuje, opisuje in tolmači raznolične oblike ljudske kulture. Vprašanja o ljudski kulturi je samoumevno treba gledati in osvetljevati v luči interdisciplinarnih raziskav, tako da so lahko istočasno ali pa zaporedoma predmet različnih ved, zdaj etnologije, ki kritično analizira in primerjalno preučuje izsledke etnografije, nato pa se z njimi lahko ukvarja tudi kulturna antropologija, ki osredotoča svoja opazovanja predvsem na človeka kot nosilca in oblikovalca ljudske kulture v raznih fazah razvoja v času in prostoru. V narodopisje pa se seveda smejo vključevati še druge znanstvene vede, kakor npr. etnopsihologija, etnosociologija, zgodovinopisje idr.

Vlogo narodopisja na Koroškem vidim kot koroški Slovenec povezano s posebno nalogo: poznavanje kulturne dediščine naj bi bilo na koroških tleh še posebno tesno povezano s prizadevanjem za njeno ohranitev. To bi utegnilo slovenskemu življu na Koroškem biti močna opora za ohranitev narodne identitete, opora za narodni obstoj. Za reševanje te kulturne dediščine kaže ura danes že na pet minut pred dvanajsto. Gre za zadnji košček stare ljudske kulture, ki se zavoljo družbenih sprememb ob racionalizaciji in tehnizaciji današnjega življenja vedno bolj pogreza v delno ali popolno pozabo, a je za mlajši rod vendar vsaj zgodovinsko še zanimiva, medtem ko se je starejši rod večidel, rekel bi, celo še nostalgичno oklepa, saj je to tisti rod, ki "se še rad mudi pri temnih, lepih mitih svoje zgodovinske dobe, čeprav se je že podal na pot v svetlejši svet treznega duha...", kakor pravilno ugotavlja koroški pesnik Josef Friedrich Perkonig. Ob splošni težnji po demitizaciji starih izročil do neke mere razumemo umikanje nekaterih šeg in navad, ki slonijo na preživelih ljudskih verovanjih in ne sodijo več v današnji čas, kot naraven pojav, upirati pa se je treba nasilnemu potapljanju starih slovenskih običajev ob pljuskanju nevarnih valov nasilne germanizacije in asimilacije v deželi. Najbolj so ogroženi običaji, pri katerih naš človek stopa pred javnost z domačo slovensko besedo in pesmijo, npr. pri novoletnem in trikraljevskem koledovanju, pri jurjevanju ob Baškem jezeru, kjer z obredno slovensko besedo "Šentjurja jagajo", pri vigrednem koledovanju na Florjanovo v Podjuni in v Spodnjem Rožu, kjer "Florjana pojo", pri Ziljskem štehvanju in pri ziljski ohceti, kjer se oglašajo častitljive slovenske obredne pesmi idr. Ti običaji so ogroženi, ker slovenska obredna beseda in pesem ob njihovem izvajanju v koroškem vzdušju ni zaželen. Ogrožena pa je tudi slovenska materialna kultura. Vzemimo npr. ziljsko narodno nošo, ki jo domačini Spodnje Ziljske doline sami imenujejo "svovenclo", tj. slovensko nošo. Le-ta se že nekaj let kot "železni nemški repertoar" pojavlja v programih nemških folklornih skupin. Kar zadeva ziljsko štehvanje, ta častitljivi običaj ne zamira samo zaradi nazadovanja

ziljske konjejeje ampak še bolj zaradi nezaželenne slovenske pesmi pri rajanju pod vaško lipo. Pred sto leti je ziljsko štehanje z obredno slovensko pesmijo bilo v navadi še v desetih krajih. Na Čajni so običaj sicer še ohranili, staro slovensko obredno pesem pa so zamenjali s spakedranim nemškim besedilom. Naravnost pretreslo pa me je lani, ko sem v Zahomcu pri "prvem reju" pod lipo videl štehovce, kako so proti stari navadi z rajavkami nemo korakali v krogu, namesto da bi peli običajno obredno pesem "Buh nam dajte 'n duobr čas", medtem ko so obredno pesem v splošno razočaranje v ozadju peli stari možakarji. Ko zamre slovenska pesem, bo z njo prej ali slej izumrl tudi slovenski običaj, o katerem je celo nemški ziljski narodopisec Franz Franzisci v prejšnjem stoletju izrazil prepričanje, da je slovanskega izvora. Z izumiranjem takih starih šeg in izročil pa ljudstvo, žal, izgublja tudi del svoje narodne identitete.

Podelitev Tischlerjeve nagrade dr. Zablatniku 1982.l.

8.
Vse vaše življenje je bilo podrejeno posebnemu cilju - delu v dobrobit človeka in še posebej slovenske narodnostne manjšine na Koroškem: od vojnih dni, ko je biti Slovenec pomenilo le zapostavljanje, preko aktivnega dela v društvih, odborih, do veselja, ko je v času vašega ravnateljstva slovenska gimnazija dobila lastno streho. Vaša hiša je kraj, kjer se srečujejo mnogi, ki potrebujejo strokovnega ali osebnega nasveta, pomoči. Kako vam to uspeva?

K vašim splošnim pripombam k nekaterim markantnim mejnikom moje življenjske

poti in k posebnemu cilju mojih prizadevanj naj dodam nekaj konkretnih podatkov: skrb za dobrobit slovenske narodnostne skupnosti na Koroškem kot živ izraz dejavne ljubezni do lastnega naroda mi je bila zares vedno iskrena srčna zadeva. Neustrašno stati na braniku pravic ogrožene narodnostne manjšine mi je bilo še posebno pod Hitlerjem, ko je Slovincem šlo za biti ali ne biti, samoumevno dejanje. Biti zaveden Slovenec in povrhu še duhovnik - duhovnik sem postal prav v onem vihnem letu 1938, ko je vdrla v Avstrijo nemška vojska in jo priključila rajhu - je pomenilo pod Hitlerjem imeti pri oblasteh dvojno črno piko. To sem občutil že takoj po primiciji kot začasni župnijski upravitelj v Št. Lenartu pri sedmih studencih v Ziljski dolini. Tamošnji nadučitelj me je zaradi slovenskega verouka ovadil in očrnil pri okrajni šolski oblasti kot "fanatičnega Slovenca najnevarnejše sorte", tamošnji "Ortsgruppenleiter", krajevni partijski vodja, pa mi je pripeljal ob desetih zvečer žendarna v hišo, ker za 10. oktober nisem dal razobesiti koroške zastave. Na vse pretege mi je skušal delati vroča tla pod nogami. Nevarne spopade pa sem imel pozneje kot provizor v Šmarjeti pri Velikovcu s tamošnjimi nacističnimi mogotci, z gestapovskim nadučiteljem ljudske šole na Želinjah, ker si tudi tam nisem dal prepovedati slovenskega verouka, z županom, ker sem se mu uspešno postavil po robu s prizivom proti nezakoniti zasedbi stanovanja v župnišču in z "Ortsgruppenleiterjem", ker sem se mu uprl, ko mi je leta 1941 kot nepristojna instanca zaukazal "odstranitev vseh slovenskih napisov na in ob cerkvah v fari". Šele po dveh letih sem končno le moral umakniti te napise po grozilnem ukazu državne tajne policije, ki mi je bila stalno za petami. Ukazu pa sem ugodil tako, da sem napise le previdno prelepil z zlatim papirjem, ki se je dal na dan osvoboditve 8. maja 1945 lahko in hitro odlepiti. Spominjam se, da mi je škof Kostner leta 1945 ob srečanju pri birmi v Tinjah dejal: "Za vas smo se pa med vojno zelo bali, stali ste ves čas z eno nogo v kacetu."

Med vojno muze molčijo, v mirnih časih pa jim je treba dati tem več možnosti za koristne navdihe. Tem navdihom koroški Slovenci na stežaj odpiramo vrata s kulturno dejavnostjo v zavesti, da je kulturno delo najboljši garant za obstoj ogrožene narodne manjšine. Kulturna dejavnost je posebno učinkovita samopomoč narodne skupnosti, kateri mnogi strežejo po življenju. V zavesti, da morajo kulturne organizacije slovenskemu življu na Koroškem biti neka vrsta ljudska visoka šola, sem samoumevno rad prevzemal razne kulturne funkcije: bil sem urednik mohorjanskega kulturnega glasila VERA IN DOM, enajst let predsednik Krščanske kulturne zveze, ene izmed obeh osrednjih kulturnih organizacij, koroških Slovencev (1975-1968), leta 1960 pa sem se dal tudi še izvoliti za predsednika Slovenskega kulturnega društva v Celovcu, ki sem ga vodil celih 27 let, s kulturnim delom se slej ko prej soočam tudi kot podpredsednik Mohorjeve družbe v Celovcu, ki je ena najstarejših književnih ustanov v Avstriji in najstarejša na Koroškem. Kjer gre za kulturno delo, pač prav za kulturnega delavca zapostavljene narodnostne manjšine še posebno velja pesnikov opomin:

Dolžan ni samo, kar veleva mu stan,
kar more, to mož je storiti dolžan!

V tej zvezi naj še povem, da sem bil nadvse srečen, ko smo koroški Slovenci na

podlagi Avstrijske državne pogodbe leta 1957 dobili kot najvišjo izobraževalno ustanovo svojo slovensko gimnazijo v Celovcu in sem se smel kar ob njenem rojstvu uvrstiti med prve profesorje te šole, ki naj bi slovenskemu življu na Koroškem s posredovanjem višje izobrazbe in narodne omike odprla pot do duhovne emancipacije, ga pomagala izmotati iz dušččega geta narodnega in kulturnega zakoličenja in ga dovesti do žive narodne in kulturne samozavesti, ki ne trpi manjvrednostnih kompleksov. Ko sem z novim letom 1965 za prvim ravnateljem dr. Jožkom Tischlerjem smel prevzeti vodstvo te šole, sem se zavedel, da me čaka poleg skrbi za utrditev že položenih duhovnih temeljev mlade gimnazije posebno pereča naloga, da spravim to šolo izpod tesne tuje strehe v tedanji celovški realki čim prej pod dosti prostorno lastno streho. Ko je po napornih prizadevanjih končno le uspelo najti primerno stavbišče za novo šolsko poslopje v šentpetrskem predmestju Celovca, je bilo treba prebresti še dolgo, težavno pot skozi Scilo in Karibdo do dosega končnega cilja. Po osemnajstletnem izključno popoldanskem pouku pod tujo streho smo se 10. maja 1975, dva dni pred pismeno maturo, v prazničnem razpoloženju končno le smeli preseliti k prvemu dopoldanskemu pouku v novo moderno šolsko poslopje. Doslej je Slovensko gimnazijo, iz katere prihaja močno naraščajoč potencial narodno zavedne slovenske inteligence, zapustilo že nad tisoč in sto maturantov, ki obetajo postati in že postajajo močna hrbtnica naše narodne skupnosti na Koroškem.

Da se ob robu še dotaknem vašega zadnjega vprašanja na koncu vprašalnice, naj samo povem, da sem slej ko prej vesel vseh možnosti osebnih in strokovnih srečanj s prijatelji in znanci. Ceniti znam prijateljske stike, ki bogatijo duha in srce.

Pogovor pripravila Majda Fister

Celovec, 11. julija 1991

SIMPOZIJ LOKALNO - REGIONALNO - NACIONALNO

(Lendava 14. - 16. marec 1991)

Daša Hribar

Slovensko etnološko društvo je, v sodelovanju s Hrvaškim, organiziralo v Lendavi (14. - 16. marec) simpozij z naslovom Lokalno, regionalno, nacionalno (etnološki vidiki). Poleg slovenskih in hrvaških etnologov so na posvetovanju sodelovali tudi madžarski (Univerza v Budimšpešti, Etnografski muzej v Szombathely-u, Etnografski muzej v Monoštru).

Simpozij v Lendavi pomeni v prvi vrsti kontinuiteto v sodelovanju med slovenskim in hrvaškim etnološkim društvom (prvi zbornik *Vzporednic* je izšel l. 1982, letošnji pa je že sedmi).

Kontinuiteta pa je razvidna tudi v vsebinski zasnovi simpozija, saj je bil osrednji interes namenjen etnični in kulturni identiteti Prekmurja.

Etnični identiteti v (ob)mejnih področjih so bila namenjena namreč že posvetovanja v Portorožu (1984), Karlovcu (1985), Dolenjskih toplicah (1987), Kumrovcu (1989) in zdaj v Lendavi (1991).

Preko različnih kulturnih elementov je bila predstavljena etnična identiteta v slovenskem in hrvaškem delu Istre, Beli krajini, Pokuplju in Žumberku, delu Posotolja in Hrvaškega Zagorja; z letošnjim simpozijem pa torej še v Prekmurju - ter preko Prekmurja primerjalno še Prlekija, Medžimurje in slovensko Porabje. Etnična identiteta, medetnični in interetnični odnosi v (ob)mejnih območjih so bili tako izpostavljeni kot posebno relevantni za etnološko raziskovalno delo (Slavko Kremenšek).

Simpozij v Lendavi, na katerem je bilo središče zanimanja usmerjeno na raziskovanje etnične in kulturne identitete Prekmurja, je sledil pravilni strokovni usmeritvi, saj ni dopustil, da bi na Prekmurje gledali kot na zaprto enoto, ampak je izpostavil temeljna razmerja Prekmurja do sosednjih etno-regij: Prlekije, Medžimurja, slovenskega Porabja...

To je vsekakor strokovno utemeljeno, pa naj sledimo temeljni definiciji identitete (ta se vzpostavlja predvsem v odnosu do drugega, "drugačnega") ali na spoznanju, da danes nimamo več zaprtih, avtarktičnih območij, tako da je treba uvideti tudi raznovrstne vplive in prepletanja.

Hkrati referati razmerja lokalno - regionalno - nacionalno niso izpostavili zgolj v "osnovnih" kategorijah (npr. Slovenec - Madžar - Hrvat ali Slovenec - Hrvat itd.), ampak so skušali ponazoriti vso pestrost etničnih in regionalnih identitet, kakor se te kažejo v kulturnih elementih in vsakodnevnih (vsakdanjih) medosebnih stikih in

odnosih. Na tem nivoju pa ti ne potekajo samo v "grobih" osnovnih kategorijah, ampak se definirajo:

- v soodnosih in povratnih odnosih (v kulturnih in osebnih povezavah) med Prekmurjem in Prlekijo, med Prekmurjem in Medžimurjem, med Medžimurjem in Prlekijo, med Prekmurjem in slovenskim Porabjem...;
- med Prekmurjem in madžarskim delom; med Prekmurjem in ostalim slovenskim delom;
- in potem seveda še med Slovenci in Madžari;

Poleg tega živijo na tem prostoru še drugi narodi in etnične skupine: Romi, Albanci, Judje (ti danes žal le še kot oddaljen spomin na pretekli način življenja); ob Prekmurcih pa še primorski in istrski begunci (oziroma njihovi potomci), ki so se sem priselili v času po prvi svetovni vojni. Med vsemi pa so se pletle in spletle različne niti povezav in odnosov, ki skupaj spodbijajo vtis o homogenosti narodne identitete kot take.

Referati so skušali to raznolikost v etničnem predstaviti skozi različne kulturne elemente:

O medsebojnem vplivu in prepletanju motivov v ustnem slovstvu Medžimurja in Prekmurja, oziroma Medžimurja in Prlekije je govoril Ivan Zvonar (Paralele i prožimanja u usmenom književnom stvaralaštvu sjeverozapadne Hrvatske i sjevernoistočne Slovenije). Poudaril je, da so ti vplivi tako razprostranjeni, da je med drugim tudi nemogoče govoriti o ustnem slovstvu Medžimurja in Prekmurja, ne da bi pri tem omenili tudi Prlekijo, ki pa se spet delno naslanja na Podravino in Hrvatsko Zagorje.

Zgodovinski pregled kulturno-jezikovne identitete Prlekije je podal Miran Puconja (Vzhodna Štajerska v luči panonskih kontroverz). O jeziku kot izrazu etnične in kulturne identitete sta govorili še Jadranka Grbić (Jezik, etnos i društvena zbilja - prilog proučavanju korelacije jezika i etniciteta na primjeru Hrvata u Mađarskoj) in Marija Kozar - Mukič (namen in pomen etnološkega raziskovanja v Porabju).

Z doslej prvim prispevkom v slovenski etnologiji o judovski kulturi v Prekmurju se je predstavila Mihaela Hudelja (Prisotnost judovske etnične skupnosti v Prekmurju do 2. svetovne vojne).

Koliko in kaj pa nam prav osebna in individualna raven govorita o lokalnem, regionalnem in nacionalnem sta skušala predstaviti prispevka Natalije Vrečer (Medosebni stiki skozi nacionalne mreže) in Mojce Ravnik (Družina in sorodstvo : sondažna raziskava na Kobilju, v Gornji Bistrici, Kamovcih in Petišovcih). Prispevka sta predstavila široko mrežo osebnih stikov in sorodstvenih povezav, ki sežejo daleč čez prekmurske meje v druge kraje in tuje države (Argentina, Avstralija, Kanada, Francija, Madžarska, Nemčija, Švica...), kar nakazuje na kulturne vplive od drugod tudi v "najmanjšo prekmursko vas".

Skozi tradicionalno stavbarstvo sta bili predstavljeni dve etno-regionalni identiteti :

Edit Kerescenyi (Stoletne ljudske dragocenosti v heteški hiši v Kamovcih) in Silvija Sitta (Naselja i narodno graditeljstvo Međimurja).

Skozi referate se je izpostavila še ena zanimiva relacija : zanimanje slovenskih strokovnjakov za madžarsko narodno skupnost - Vladimir Klemenčič (Sodobni regionalni problemi madžarske narodnosti v procesu družbeno - ekonomske preobrazbe); in na drugi strani zanimanje madžarskih raziskovalcev za slovenske kulturne elemente - Melinda Egeto (Gorske bukve na Madžarskem in v Sloveniji : identifikacija prekmurskih gorskih bukev).

Povzamemo torej lahko, da meje ne potekajo samo v narodnem in nacionalnem smislu, ampak tem predhodijo močne regionalne identitete. Z njimi se srečujemo še posebno takrat, kadar so vezane na narečni knjižni jezik (Prekmurje in Prlekija).

Kakšno je potemtakem razmerje med regionalnim in narodnim, nacionalnim? Ali prihaja čas, ko "se bo enoten slovenski kulturni prostor s svojo abstraktno identiteto moral odpovedati monolitnosti in za bistveni konstitutivni element svojega obstoja priznati konkretne zgodovinske identitete" (Miran Puconja)? O tem razmerju je bilo rečeno, da je "ljudstvo (v tej pomenski zvezi je kategorija vezana na etno-regionalno identiteto) darovalo narodu svojo istovetnost, žrtvovalo svoje življenjske načine, da bi ga narod ščutil pred izginotjem v tujem narodovem telesu, v narodu, ki je zaradi lastnih nacionalnih poželenj od tega ljudstva zahteval preveč. Svoj ljudski jezik je zgubilo tudi z združitvijo v najsorodnejši narod, 'svoj' narod, toda v zameno je dobilo najsorodnejši jezik, namesto, da bi morale prevzeti tuj jezik" - Štefan Smej (Prekmurstvo kakor srednjeevropeljstvo).

Razprava na simpoziju je vzpodbudila nekaj zanimivih teoretskih vprašanj (etnološke) metodologije raziskovanja etnične, pa tudi narodne in nacionalne identitete:

1. Ali so etnološko povedni predvsem klasični elementi materialne in duhovne kulture? Ali je kot relevantne mehanizme identitete moč uvideti tudi "neoprijemljive" elemente - psihološke mehanizme, simbolna občutja... Ali je pri tem na primer mentaliteto mogoče priznati tudi kot etnološko raziskovalno kategorijo, ali pa jo je mogoče uvideti samo kot politično sredstvo za ideološko manipulacijo? Mnenja so si bila tukaj precej deljena.

2. Ali je znotraj etnološkega strokovnega polja mogoče govoriti (in raziskovati...) o "kategorijah" Slovenec, slovenstvo? Ali sta Slovenec in slovenstvo samo produkt, rezultat političnega polja, domet etnologije pa ostajajo regionalno - etnične identitete?

3. V razpravi (na kateri so sodelovali tudi "domačini" madžarske narodnosti) smo se dotaknili tudi soodnosa med etnologijo in politiko pri določanju regionalnih okvirov (danes tudi sicer zelo aktualna tema). Ali regijske meje določa predvsem politika oziroma v kolikšni meri upošteva etnološko klasifikacijo? Domačini so se kritično lotili kategorije "Pomurje". "Danes šele lahko govorimo, da smo Prekmurci ali Prleki.

Prej smo morali biti vsi Pomurci", je bilo rečeno. Zdi se, da je prav etnologija tu najbolj pristojna, da takšne primere strokovno ovrednoti.

Simpozij Lokalno - regionalno - nacionalno je opozoril torej kar na nekaj (teoretsko i metodološko) aktualnih vprašanj. Nanje seveda ni mogel postaviti tudi dokončnih odgovorov. Saj je raziskovanje predvsem dolga pot iskanja vsakega posameznega raziskovalca.

Zanimivi oporniki dvojnega kozolca (foto M. Fister)

LOKALNO - REGIONALNO - NACIONALNO
RAZPRAVA SEDMIH VZPOREDNIC MED SLOVENSKO IN HRVAŠKO
ETNOLOGIJO V LENDAVI

Uvodna opomba in opravičilo: manjši del popoldanske razprave prvega dne ni posnet, ker ga je voditelj - ki je bil hkrati tudi snemalec - po nerodnosti zbrisal. Na nekaterih mestih je bil poškodovan tudi trak, na katerem je posnet razgovor drugega dne. Pri branju boste zato zaman iskali nekatere misli in trditve, na katere se nanašajo replike. Vendar sem po spominu nekatera mesta dopolnil, tako da je razprava berljiva. Na srečo je teh nerodnosti malo in razprava drugega dne je takorekoč popolna. Kjer sem govorca dopolnjeval po spominu sem njegove besede pisal v tretji osebi, vse ostale, oz. posnete replike pa so v prvi osebi, tako kot sem jih transkribiral z magnetofonskega traku. Razprava ni avtorizirana, zato se opravičujem predvsem hrvaškim kolegom za morebitne slovnične pomanjkljivosti.

DUNJA RIHTMAN

U prvom referatu, koji je ovdje pročitán, autorice Daše Hribar, opet je jednom spomenuta "kriza etnologije". Ne znam točno odkad, ali zacijelo već od šezdesetih godina govori se u svijetu o toj krizi. O toj krizi počelo se govoriti i kod nas, u Hrvatskoj i u Sloveniji u sedamdesetim godinama, kad smo pokušavali staviti pod upitnik osnovne pretpostavke tadašnje kulturnohistorijske etnologije, i njen temeljni pojam, od kojeg je sve počinjalo, i na kome je svako istraživanje završavalo. Bio je to u kulturnohistorijskoj etnologiji neupitani pojam narod, Volk, koji je, kako smo tada konstatirali, pripomogao, da se narodna kultura u dvadesetom stoljeću još uvijek promatrala romantično, kao što je to bilo u minulom devetnaestom. Nije se uviđala socijalna slojevitost svih tih društvenih i kulturnih skupina što tvore narod.

Smetalo nam je također i to, što je etnologija, kod nas u Hrvatskoj, bila bez teorije, ili barem bez jasno iskazane teorije. Teorijske su se pretpostavke uvijek samo podrazumijevale, ali gotovo nikakda se eksplicite nisu iskazivale.

Dok je kulturnohistorijska etnologija imala za cilj dokazivati stvaralaštvo naroda, zapravo naroda-nacije, i skupljanjem obilja građe argumentirati njegov identitet, naša je kritika upozoravala da narod nije statičan fenomen, jednom zauvijek dat, i da ga tvori složen proces socijalnih grupa i slojeva. To je kritika, također, zastupala hipotezu da narodni identitet ne počiva samo u drevnoj prošlosti, nego se identitet pojedinih socijalnih i etničkih odnosno nacionalnih grupa stvara, pa i mjenja, i u neherojskoj današnjici.

Neki su interpretirali kritiku pojma narod kao odstupanje etnologije od istraživanja povijesnog nacionalnog identiteta narodne kulture, što naša kritika nikad nije ustvrdila, iako je točno, da bavljenje socialno-kulturnim procesima, istraživanje

smisla i značenja kulturnih simbola i njihova interpretacija nemaju kao rezultat izradu slike plešućih hrvatskih ili slovenskih seljaka, ni poniranje u prednosti etničkih kvaliteta narodne kulture.

Iako mi se čini da vrijeme i potreba te kritike nisu zauvijek prošli, etnologija se u Hrvatskoj, u Sloveniji, u Jugoslaviji (ako etnološka misao na razini Jugoslavije uopće postoji) danas mora kritički zapitati o minulom razdoblju socijalizma i o svojoj egzistenciji u njemu.

Jedna anketa o etnologiji kao profesiji, koju je 1989. godine, kao posljednji svoj završeni rad, obavila naša pokojna kolegica Lydia Sklevicky - pokazala je da se etnolozi u Hrvatskoj ne ponašaju kao profesija i da zapravo nikad, ili samo rijetko ili iznimno, javno zastupaju i kritički se odnose prema društvu i političkom sustavu na onim područjima svoje struke za koja su osposobljeni. No kao i svaka pojava i taj društveni ili politički neangažman etnologije ima svoje naličje, u ovom slučaju čini mi se pozitivno. Hrvatska etnologija, doduše, iako vrlo rijetko kritična i angažirana, gotovo nikad nije bila sluškinja sistema ili ideologije. Tako naprimjer, naši etnolozi nikad nisu sudjelovali u oblikovanju socialističkih praznika, kako su to radili etnolozi u nekim socijalističkim zemljama. ili još prije njih, u hitlerovskoj Njemačkoj. Ne bi se moglo reći ni da su si etnolozi dopustili etnička i etička prekoračenja u slučajevima kad su bili organizatori i konzultanti različitih manifestacija poput smotri folklor, iako bi se moglo govoriti o organizaciji političkog folklorizma nekad i sad.

Postojale su, međutim, različite tabu teme u kojima je djelovala najmoćnija od svih cenzura - avtocenzura. Bilo je cijelih područja s kojima se nismo bavili poput pučke pobožnosti. Taj fenomen ne ulazi u okvire promatranja kulturnohistorijske etnologije jer nije "izvoran"; riječ je prvenstveno o odnosu čovjeka prema prirodi i bogu. Pri određivanju toga odnosa u našim povijesnim okolnostima ipak prvu riječ ima službena religija i njeni utjecaji. No odnos između službene religije i njenog naučavanja i pučke filozofije i pučke pobožnosti područje je istraživanja par excellence etnološko.

Nismo se, također, bavili političkim ritualom ili širim područjem političke antropologije, jer je to bilo, a možda je još uvijek, prilično opasno. Politička simbolika i njene zabrane, do kojih je dolazilo u prošlom režimu (naprimjer skandali pri upotrebi hrvatske trobojnice, naravno bez zvijezde, u folklornim programima), i mijene, odnosno uspostavljanje hrvatskih nacionalnih simbola u aktuelnom režimu - mogu biti izazov etnološkom istraživanju. Jer, nota bene, do tako intenzivnih mijena simbola ne dolazi u Sloveniji, a u Hrvatskoj dolazi - premda obje republike naglašavaju kako imaju sličan postsocijalistički razvoj. Moglo bi se reći da dobar dio aktuelnog nezadovoljstva Srba u Hrvatskoj valja pripisati upravo mijeni simbola! Ili manipulaciji tom mijenom?

Nismo razvili, osim pojedinačnih iznimaka, teorijska i praktična istraživanja etnosa i etničkih odnosa. Teorija Frederica Bartha o etničkim skupinama i granicama, objavljena potkraj šezdesetih godina, uza svu nacionalnu isprepletenost naših situacija došla je na naš etnološki tapet tek u drugoj polovici osamdesetih godina!

Pažljivim prisjećanjem možda bismo došli do još nekih zanemarenih tema osim Slovenaca u Rijeci i Bunjavačkih Hrvata...

Zaključujem: čini mi se, da Bausingerov postulat da etnologija bude kritička i empirička znanost o kulturi još uvijek stoji, i da može biti poticajan i danas. Osobno sumnjam u moć onih teorija, koje idu za dekonstrukcijom etnologije, no to može biti i stav moje generacije. Zato vjerujem da ću se u razdoblju koje predstoji baviti kritičkim istraživanjem političkog rituala i političkih simbola. Naše doba na tom području nudi bogat izazov etnologu. Jednako kako i rasprava o krizi etnologije koja, kako je ja shvaćam, nikad nije bila znak kraja etnologije nego upravo njezinog novoga zamaha.

BORUT BRUMEN -je najprej na kratko predstavil nekatere Barthove teze o delitvi ljudstev in o etnični samoidentifikaciji, ki jih je navezal na razpravo Štefana Smeja. (Smejevih uvodnih misli ni na traku, kakor tudi ne ta del Brumnove razprave). Nato je B. Brumen nadaljeval:

Kako se lahko Prleki in Prekmurci identificiramo kot taki? Prekmursko ljudstvo se identificira in diferencira tudi znotraj samega sebe na Goričance, Sobočance, Varašance itd. Postavlja se vprašanje, kakšno obliko sožitja potrebujejo ljudstva, ki živijo znotraj tistega okvira, ki ga Smej imenuje nacija. Ta razmišljanja bi bilo zanimivo povezati na referat Mojce Ravnikove, saj prikazuje tiste sorodstvene vezi, ki so obstajale v Prekmurju. Takšne pojave lahko zasledujemo že od Košiča dalje, le da v zelo ozkih vaških strukturah. Če želimo trditi, da je ljudstvo etnološko-ekološki fenomen (Smej), lahko z isto upravičenostjo trdimo, da je ljudstvo anarhistična skupnost. Če ljudstvu in ljudstvom dodamo nato še Smejeve prilastke arhaična, primitivna itd. vidimo, da se to navezuje na obliko organiziranosti družbe. Ne moremo graditi na ekološki definiciji ljudstva, ker ga takega formulacija nacije ne more sprejeti, saj se s tem nacija sesuje.

ŠTEFAN SMEJ: Najprej nekaj o marginalcih. Enkrat mora priti etnolog k hiši z zadnje strani, tam kjer prihajajo "raubšici" in muzikanti. To je aspekt, ki ga mora etnologija tudi uveljaviti v raziskovanju. Nekemu režiserju, ki je snemal v Prekmurju sem svetoval, naj si za izhodišče izbere prav marginalne skupine. Ko berem svetovno etnološko in antropološko literaturo o prvobitnih ljudeh vidim, da tudi naše skupine domorodcev v Prekmurju čustvujejo in mislijo -npr. o ognju- tako kot oni.

Nekaj opomb k Brumnovem razmišljanju: Moje trditve poskuša Brumen problematizirati z Barthom. Ob tem pa se sprašujem, kako je mogoče, da na enotnem ekološkem prostoru obstajajo različne etnije? Rečeno je bilo, da zaradi identifikacije. Temu bi pritrdil, vendar moram dodati, da prav to potrjuje moja jungovsko tezo, da duša kot oživljajoče načelo ljubi pestrost. In če duši ustreza, da se manifestira na različne načine -vendar pa ob istem osnovnem načelu, ki je zame ekološko- pomeni cvetenje stoterih cvetov.

V Vestniku sem videl fotografijo hriba v razkrižkem gričevju, tam čez Muro in nekaj hiš. Podnapis pravi, da gre tu vmes meja med Hrvaško in Slovenijo. Meja je

administrativno vprašanje, ampak meja tu zares obstaja kot etnična meja. To potrjuje tezo, da ljudska duša, mimo političnih imperativov, ljubi raznolikost, ki jo hoče ohraniti. Drugače bi se ta hrib lahko zbrisal kot etnično slovensko in hrvaško. Zaradi notranje identifikacije in zaradi pestrosti, ki si jo duša želi, ta meja dejansko obstaja.

ALEŠ GAČNIK: Želel bi, da mi Smej pojasni tole: Rekel je, da obstaja etnologija Prekmurja, ne obstaja pa definicija Prekmurca. Taka izjava se mi zdi tautologična. Po Smeju Slovenci torej ne obstajajo, obstaja pa slovenstvo. Po drugi strani pa Smej zahteva, naj etnologija postavi definicijo Prekmurca. Tu nekaj ni v redu.

ŠTEFAN SMEJ: Etnologija Prekmurja obstaja kot terminus. S tem pa ne trdim, da obstaja utemeljena in celostna etnologija, ampak le vrsta poskusov, ki ugotavljajo, kaj je tipično etnološko za Prekmurje. Ta niz definicij se med seboj razlikuje, ker se tudi Prekmurci razlikujemo. In prav v tem vidim tisto etnično moč, ki razbija nacionalne okvire in ki ustvarja kulturni pluralizem. Seveda se zadeva takoj zaplete, saj se izkaže, da je rahlo dialektična. Narod se ohranja s tem, da se razbija, oziroma se ohranja s tem, ko se razlikuje. Še enkrat poudarjam, da etnologija Prekmurja ne obstaja, ampak le poskusi ugotavljanja etnološke tipike Prekmurja.

ALEŠ GAČNIK: Ali lahko govorimo o genezi nacionalne identitete? Ali zgodovinsko lahko govorimo o "istem" Slovencu? Kaj imata skupnega Slovenec iz Trubarjevih časov in tisti iz leta 1848? Gledano karakterološko in ne politično. Imata skupni označevalec in relativno isti prostor. Kaj ima skupnega Slovenec današnjega časa s tistim, ki se bo pojavil čez sto let? Ali bomo takrat sploh še hoteli biti Slovenci v današnjem pomenu besede? Kaj sploh označuje termin Slovenec? Je to politični ali etnološko-antropološki pojem, ki karakterizira določen tip ljudi, živečih na tem delu sveta? Ker po Smeju ne morem govoriti o Slovencih in slovenski kulturi, ampak le o slovenstvu oz. o različnih kulturah na Slovenskem, moram potem pojem Slovenec uporabljati zgolj pogojno in s tem terminologijo in mišljenje lažje pripeljemo do absurda.

ŠTEFAN SMEJ: Pri tem so terminološke težave. Nemci uporabljajo besedi Volk in Nationalität sinonimno. Mi, ki smo majhni in ki se s tem več ukvarjamo pa ta pojma vsebinsko ločimo. To, da se več ukvarjamo s seboj je naša prednost, samoohranitveni nagon naše duše. Moja teza ostaja: slovenski narod sestavljajo slovenska ljudstva, ki jih narod ohranja zaradi njihove bližine. Če bi bili npr. Prekmurci še naprej pod Madžari, bi jim to ne koristilo pri ohranjanju prekmurstva, medtem ko ga v slovenski nacionalni državi lahko bolje razvijamo. Kot srednjeevropjec in kot regionalist tudi upam, da vedno ne bo tako in tudi ne bo pogoj, ampak se bo vse razvijalo drugače - v polikulturalnosti.

ALEŠ GAČNIK: V prvem delu predavanja je Smej omenil, da politika na nek način opravlja tisto, kar bi morala etnologija. Prišlo je tudi do zanimive simbioze politične in etnološke terminologije. Ali lahko rečemo, da je etnologija politično determinirana? Je potem etnologija politična znanost? Če pojmuje znotraj Smejevega pojmovnega aparata narod kot politični termin, ljudstvo pa je etnološki

pojem, potem je tudi Slovenec politični, Prekmurec pa etnološki pojem. Ali ni tudi Prekmurec politični pojem?

Smej trdi, da ljudstvo računa na naravo, narod pa ne. To je razumljivo, saj gre za konkretne ljudi, ki se navsezadnje odražajo tudi v naravi, ker gre za pojem. Zanima pa me naslednje: Kaj so ekološka gibanja? So ljudski ali nacionalni organizmi? In kaj so znotraj tega konteksta "zeleni" kot politični subjekt? Ali se borijo le za oblast ali jim gre tudi za nacionalni interes, ki je drugačen od ljudskega? Ali pa obstajajo zeleni morda le zato, da ljudstvu pokažejo na kakšen način komunicira z naravo? Ali pa so zgolj zato, da se delajo norca iz "ljudstva"?

ŠTEFAN SMEJ: Seveda so lahko zeleni čista politična manipulacija. Ekološka gibanja pa niso le notranji nacionalni pojav, saj ekologija ne pozna meja.

O ljudstvu, narodu in njunih odnosih do narave pa tole: Ljudstvo reciklira v svojem poljedelstvu, ker ne računa na Ruše - na tovarno kemijskih gnojil. Narodu pa reciklaža ni več potrebna, saj svoje ljudstvo zadolži v imenu nacionalnega interesa in pravi: "Vi, npr. Prekmurci, boste pridelovali sladkorno peso. Primorci boste lovili in predelovali ribe itd." Četudi je tak 'ukaz' povezan z logiko naravnih danosti in možnosti, vendarle preseže svojo mejo. Meja je presežena tisti hip, ko možnosti ne zdržijo več ekoloških kriterijev. Prekmurski kmet npr. zdaj ne računa več na dolgi rok v kmetovanju, ker ima substance, tudi kemične, ki jih vnaša v svoje poljedelstvo. Tega nekoč ni počel, zato je recikliral, zdaj pa tega ne dela več.

O politiki in etnologiji. O tem sem nekoč govoril zato, ker sem domneval, da bodo politične spremembe izzvale neko novo plapolanje ljudske duše, a sem se motil. Če pa politika ne more opraviti etnološkega dela, ostaja delo samo etnologiji. Razumljivo je, da sem nekoliko pretiraval, ko sem trdil, da bi morali potemtakem vzpostavljati mitološka obredja, da se miti ne bi izgubili. Vem pa za obredja, ki pričajo o neki novi in drugačni ustvarjalnosti, ampak jih ne bom še enkrat našteval. Ta stara obredja so se pokristjanila, toda obredja so starejša, so arhetipska in bi jih bilo mogoče restituirati. Toda zdaj že govorim o viziji raja, o utopiji. Toda prepričan sem, da je to naloga etnologije.

ANDREJ: Kaj narod naloži oz. zapove ljudstvu? Narod sodi v politično sorodstvo. Če narod nekaj zapove Prekmurcem ali Primorcem, je to politični ton. Ali ni le neka etniteteta v narodu, ki nekemu nekaj naloži? Ne morem sprejeti Smejevega razmišljanja, ker nas vodi v bližino božjega. S tem pa pademo v mistiko. Ostanimo na trdnih tleh!

BORUT BRUMEN: Nihče ne more, tudi politika ne, opraviti dela etnologije in zato etnologije ne smemo spremeniti v politiko. To bi bilo nekaj najboj nevarnega, kar se nam lahko zgodi. S tem se hočem navezati na eno Smejevih misli, češ, ekologija ne pozna meja. Tudi politika ne, zato lahko etnologijo izkoristi. Če pa govorimo o ljudstvu, se moramo iz te fantazme spustiti v realnost in govoriti o konkretnem ljudstvu. Smej je večinoma govoril o kmetih. Ljudstvo pa so tudi meščani. Iz etnoloških raziskav se ni videlo, da je tudi Smej meščan, oz. prebivalec mesta in ti

prebivalci ustvarjajo svojo specifično obliko življenja. Ta pa je njihov eko prostor. Vse moramo zato bolje precizirati, ker se drugače lahko kaj hitro najdemo blizu Blutt und Boden toerije. Govorimo o ljudstvu, pri tem pa mislimo na kmeta in hočemo prenesti ta ideal ljudstva v politiko. To se je vedno katastrofalno maščevalo.

ŠTEFAN SMEJ: Vsekakor obstajata dva strahova. Strah pred božjim in strah pred BB (Blutt und Boden). Božjega se ne bojim in ne vem, zakaj bi se ga bal kdo drug. Nadalje pa nikjer nisem trdil, da obstaja imaginaren narod, obstaja le strukturiran nacionalni interes, ne pa narod kot inkorporacija. Zato je najbolj banalno, ko govorimo npr. o "očetu naroda". Kar pa se božjega tiče, se mi spet postavlja vprašanje, zakaj bi se etnologija tega bala.

Blutt und Boden: Etnologija mest je mlajša od etnologije podeželja in jasno je, da so ekološki vzorci podeželja neprimerni za mesta. Ne moremo pa zanikati, da so mesta "balung centri", kot temu pravijo Nemci. Zato mora mesto razviti svojo ekologijo, svoj etnično-ekološki vzorec. Vendar se mi zdi, da megapolisi nimajo dolge in gotove prihodnosti. S tem nočem reklamirati podeželja, ampak le trdim, da se vidijo neke nove potrebe po prestrukturiranju življenja.

Kar pa se tiče moje trditve, naj bi etnologija opravila delo, ki ga politika ne more, gre v smer, kakršno je nakazala dr. Rihtmanova. To je, da etnologija lahko gradi politično mitologijo, ki jo potem politika lahko izrabi, na kar je opozoril B. Brumen. Etnologija tega ne more dopustiti. Če pa to dela, dela zato, da izgradi tip Slovenca, Hrvata ali Srba in to npr.: "genocidnega" Hrvata, "divjega" Srba ali "strahopezdljivega" Slovenca. To je zloraba mitologije.

SLAVKO KREMENŠEK: Razpravo bi rad navezal na tiste prvine, ki jih je nakazal kolega Smej in na to, kar so načeli diskutanti. Tematiko bi bilo moč pridružiti tisti terminologiji, ki sem jo uporabil v uvodnih besedah in o kateri smo pred dvema leti že začeli razpravljati, a naše razprave nismo zaključili. Gre za t.im. domoznanski aspekt v etnologiji. Mislim, da je etnologija izrazito domoznanska disciplina in da je Smejeva terminologija (ekološko-etnološki zorni kot) pravzaprav le druga beseda za domoznanstvo. Vsak domoznanec (delavec na področju, ki še nekoliko diši po naftalinu, kot smo rekli pred dvema letoma), bo vendarle skušal združiti družboslovni (etnološki) in geografski zorni kot z naravoslovnim. Združitev teh vidikov v okviru nekega domoznanstva je stvar, ki je zelo blizu določevanju regionalizma.

Kolegica Hribarjeva se v svojem referatu sprašuje, ali imajo etnologi sploh izdelan inštrumentarij za raziskovanje regionalizma. Tudi kolega Brumen je v včerajšnji razpravi dovolj dobro in kritično ocenil našo topografsko akcijo. Pred desetimi leti smo naše topografsko delo imenovali rajonizacija. Skušali smo se truditi, da bi slovenski etnični prostor vendarle pregledali iz etnološkega zornega kota in to po regijah in tudi po "ljudstvih", čeprav mi ta beseda v tem kontekstu ne ustreza, saj ima v etnologiji določeno konotacijo, ki smo jo dovolj pretresli. Zdi se mi, da smo jo kar ustrezno postavili na zgodovinsko mesto.

V razpravi je bilo opozorjeno na mestno kulturo. Če pogledamo npr. prekmurstvo -

kakorkoli ga že pojmuje - ga ne moremo gledati zgolj z zornega kota prekmurskega kmetovalca. Tudi ta kmetovalec je urbaniziran. Človek rojen leta 1952, ki gospodari npr. v Beltincih, se po načinu razmišljanja in dela popolnoma loči od očeta, ki je bil rojen leta 1905. Poznam obe pojavnosti. Torej že ta prekmurski kmet ni več kmet iz prejšnje generacije. Še toliko bolj se razlikujejo Sobočanci, Varošanci pa Lendavčani, ki se prav tako čutijo Prekmurce. Kolega Smej ne živi od kmetijstva, ampak od sadov intelektualnega dela kot mi. Je simpatičen glasnik Prekmurstva. Od kod kolegu Smeju ta naravnost, ponuda, oz. glasnost prekmurske duše? Končno je tudi on, glede na način življenja, vendarle odtrgan od zemlje. Ali se, kolega Smej, vračate k zemlji z nekim določenim hotenjem?

ŠTEFAN SMEJ: Najprtež tole: Določeni pojmi so seveda odprti in problematizirani. Bojim se tega ali onega pojma. Blut und Boden deluje kot strah. Vedno, ko se približaš zemlji, ti nekdo prilije nekaj krvi in ti pravi, da si fašistoiden. Toda tudi domoznanstvo mora biti v bližini tega, čeprav temelj podpiram iz etimološkega razloga. Ekos, ekologija v grščini pomeni hiša, dom, gospodarstvo. Pojem domoznanstvo je stigmatiziran. Če pa pojem premislimo na novo, vidimo, da je primeren prav za združevanje ekologije in etnologije. Termin domoznanstvo torej nakazuje etimološko bližino: ekologija izhaja iz korena dom.

Še enkrat o regionalizmu: to je upor proti nacionalni histeriji. Trdim sicer, da je ljudstvu, ki šele postaja narod, histerizacija začasno potrebna, saj nismo postali nacija takrat kot drugi. To Hribarjansko distinkcijo sem uporabil v tistem delu svojega refrena, ko sem govoril o razmerju med ljudstvom in narodom. Menim, da je to upravičeno, toda pozorni moramo biti, da se vse skupaj ne sprevrže v tako politično mitologijo, ki izdeluje stereotipe in o čemer sta že govorila prof. Rihtmanova in kolega Brumen.

NOVINARKA: Nisem iz vaših strokovnih krogov, ampak bi vseeno rada rekla naslednje: v pokrajini, kjer ste, je bilo do nedavnega bogokletno govoriti o Prekmurju in prekmurstvu. Vse je bilo le Pomurje. Posebej govoriti o Prekmurcih, Prlekih, Štajercih itd. je bilo težko. Nekoč mi je kolega iz novinarskih vrst prepovedal uporabljati izraz prekmurska duša v našem časopisu. S tem je negiral vlogo Mure, ki jo je kot meja nekdanj imela in jo ima deloma še danes. Danes lahko svobodno govorimo o Prekmurcu, Prleku itd.

Kljub temu pa se ne morem strinjati, da bi se morali regionalistično identificirati na tak način, kot ga zagovarja Smej, ki trdi, da slovenstvo je, ni pa Slovenca. Ali se na tak način lahko pogovarjamo, posebej še zaradi obremenjenosti s preteklo politiko, ko se ni smelo biti Prekmurec? Ne morem se strinjati, da je regionalizem zdaj kar naenkrat tako odločujoč in pomemben dejavnik, da se o Slovencu ne bi dalo več govoriti, ampak da moramo razmišljati samo še regionalno.

ŠTEFAN SMEJ: Biti Prekmurec ali Prlek ne pomeni vzpostavljanje novega zaplotništva, ampak je le ugotavljanje tistega, kar dopušča bivanje različnega. Npr. na travniku so različne cvetice, vendar gre za en sam travnik. Ta je tisti, ki izgrajuje taka in drugačna razmerja med seboj kakršna so. Seveda me lahko spet nekdo

obsodi biologizma ali kot pristaša samoraslosti. Nisem to. Trdim le, da se pojavljajo neki novi bivanjski vzorci, ki rastejo iz izkustva ekološke krize. Do ekološke krize pa je prišlo zaradi nacionalnih interesov, ki so ignorirali etnične in ekološke danosti.

SLAVKO KREMENŠEK: Mikroproblematika je bila v znanosti odločno preveč zanemarjena. Geografi za svojo vedo ugotavljajo, da je pokrajinska geografija - včasih zelo razvita - danes v zaostajanju. Med disciplinami, s katerimi se občasno srečujemo, pa so še zgodovina, sociologija, antropologija. Te vede računajo z globalnim zgodovinskim in družbenim procesom, torej s človekom v celoti. Medtem, ko je tistih dejavnosti, ki bi se posebej zanimale samo za Prekmurje ali samo za Goričko, Beltince itd., malo. Tu ima etnologija svoje temeljno mesto. Izhaja iz mikroobmočij in prav v tem smislu je etnologija domoznanska. Če pa je domoznanstvo še spoj ekološkega in družboslovnega, toliko bolje. Ekološka determinanta, o kateri je kolega Smej dovolj prepričljivo govoril, ne velja le za vas, ampak tudi za mesto. Če gre za osmišljevanje, je treba upoštevati zlasti urbano okolje. Tu je etnologija jasna, prav tako njena vloga. Živahna razprava o regionalizmu je pokazala, kako so ljudje dejansko občutljivi na ta vprašanja. Z vsemi našimi dosedanjimi paralelami smo bili in smo prav na tem poprišču. Zato se ne bi strinjal s kolegico Hribarjevo oz. z njeno kritiko etnologije, češ da ni bila prisotna ob problemih, kakršne je načela 57. številka Nove revije. Seveda ne bi bilo slabo, če bi takrat etnologi v njej sodelovali, kar pa tudi ni škoda, saj smo bili strokovno le nekoliko nepripravljeni. Danes smo že bolj, še posebej po razpravi, ki jo je izzval kolega Smej.

Temu je popoldne sledila razprava o ostalih referatih, ki so bili objavljeni v Zborniku in o predavanjih, ki so jih avtorji predstavili šele na posvetovanju v Lendavi.

Študentka etnologije iz Prekmurja se je ustavila ob tezi dr. Klemenčiča, ki je omenjal tudi zaprtost meje med Slovenijo in Madžarsko. Omenila je, da bo kmalu odprt mejni prehod Kobilje, temu pa bodo sledili še drugi.

Kolegica je marca 1991 sodelovala na seminarju o narodnostnih manjšinah v Strassbourgu. Bila je presenčena, da Evropa nič ne ve o primeru idealne dvojezičnosti in sožitja na lendavskem področju, ki bi bil lahko vzorčen. Naša študentka je drugim sodelavcem in seminaristom iz Evrope razložila lendavski primer, nad katerim so bili navdušeni. Sama pa je bila razočarana in ogorčena, ker Slovenija in Jugoslavija Evrope ne seznanjata dovolj s stanjem pri nas. V Lendavi se ji je v njenem protestu pridružil še Marko Terseglav, ki je ponovno opozoril na vlogo etnologije, ki bi morala sodelovati pri slovenskih vladnih projektih, bodisi v ministrstvu za Slovence po svetu ali v ministrstvu za zunanje zadeve in v drugih resorjih. Opozoril je še, da je že na slovensko-hrvaških etnoloških vzporednicah v Kumrovcu govoril o tem, kako bi politika lažje reševala tudi notranje etnične konflikte, če bi k delu povabila še etnologue. Povabila najbrž ne bomo dočakali, saj politiki komaj vedo, kaj je etnologija, še manj pa jim je znano, s čim se stroka ukvarja in s čim jim lahko pomaga. Zato pa je potrebna večja prodornost etnologov samih.

VLADIMIR KLEMENČIČ: Obstajajo različna mnenja o položaju manjšine in o

dvojezičnem šolstvu. Težko je izpeljati pouk na ustreznem pedagoško-didaktičnem in znanstveno lingvističnem nivoju. Strinjam se, da je tu še veliko vrzeli. Vendar pa sem sam delal na osmih jezikovno mešanih področjih in videl sem okrog sto mešanih krajev po svetu, a takega primera kot je Lendava ni.

V svojem prispevku poudarjam ekonomsko vprašanje, saj gre v našem primeru za velike zaposlitvene težave. V preteklosti se je na lendavskem področju izvršila skoraj prehitra industrializacija, ki pa ni prinesla tistega, kar bi morala. Zato bodo še v prihodnosti velike težave.

Imamo dvojezično izobraževanje, Madžari pa lahko študirajo na Madžarskem. Ustvarja se torej inteligenca, ki pa ne dobi v tem prostoru ustreznih delovnih mest. In to je vprašanje funkcionalne dvojezičnosti. Vsi družbeni sloji nimajo možnosti zaposlitve v Lendavi, zato ta postaja demografsko ogroženo področje. Nacionalno mešanost bi morali upoštevati pri planiranju. Utrjevalo se je samo nacionalno mešano ozemlje, niso pa se razvijala ostala področja.

Odrpna meja nam ne bo dosti pomagala, če bodo na obeh straneh meje reveži. Obe strani (Prekmurje in Porabje) sta danes socialno šibki. Če hočemo pomagati Porabju, moramo ekonomsko razviti obmejno področje, predvsem tisto, ki meji na Porabje. Le to področje bo ekonomsko in kulturno izhodišče za sodelovanje, šele potem bo Porabje nadoknadilo tisto, kar je v desetletjih izgubilo. Če je preko meje še bolj revna pokrajina kot Porabje, potem ni nobene osnove niti za kulturno pomoč. Rešitev Porabja in utrjevanje madžarske skupnosti pri nas je v gospodarskem razvoju prostora. Že če greste malo ven iz Lendave, pridete takoj na makadam. Imamo kvalitetno dvojezično šolo v Prosenjakovcih, kamor vozijo otroke iz širšega območja, vendar pozimi in v slabem vremenu se ne morejo odpeljati v šolo.

Opozoriti hočem predvsem, da je ob ustvarjanju pogojev za normalen kulturni razvoj obeh narodov treba to podpreti z ekonomskim razvojem.

IVAN ZVONAR: (tu nam je spet ponagajal magnetofon, tako da diskusije dr. Zvonarja ne morem prenesti dobesedno, posebno pa ne tam, kjer je citiral različne hrvaške in slovenske dialektologe)

Svoju diskusijo bih počeo sa dva, tri kratka citata iz referata gospoda Puconje: "Omenili smo že, da je kajkavski jezik zelo podoben vzhodni štajersščini, saj ju veže isti panonski naselitveni tok"..... Dalje: "Kolonizacija je v precejšnji meri potekala z jugovzhoda, torej.....hipotetično slovenskost vzhodnoštajerskega področja postane vprašljiva.....Na osnovi povedanega, gre tudi za vprašljivo hrvaštvo". Ja tu ne želim ništa svojega dodavati, samo bih vam rado pročitao nekoliko kratkih ulomaka, što su drugi o tome napisali. Činjenica je da postoji velika grupa učenjaka, koja je proučavala kajkavski dialekt i ta se grupa nekako podelila.

Poznati srpski filolog Aleksander Belić bio je avtor pravopisa, koji je u Srbiji važio sve do pravopisa dviju Matica. Dotle su Srbi pisali po Beliću, a Hrvati su imali Goranićev pravopis. Sad smo dobili dva: Pravopis Stjepana Babića i pravopis prof. Anića i prof. Silića.

(Potem je prof. Zvonar citiral različne dialektologe, kaj menijo o izvoru kajkavščine. Belić je menil, da gre za posebno narečje, ki je v tesni zvezi s srbohrvaščino, tako po vsebini in po svojem poreklu, kot tudi po nekaterih medsebojnih podobnostih. V turških časih pa so v kajkavščino prodirale slovenske sestavine in tako naj bi kajkavščina postala dragocena vez srbskohrvatskega jezika s slovenskim. Prof. Zvonar je nato citiral še Stanojevićevo enciklopedijo.)

Vidjeli ste i sami. I jedan i drugi znanstvenik uzima stanje kakvo je bilo u momentu, kada se bavio tim problemom, odnosno kada je pisao taj tekst za enciklopediju. Jedan i drugi pokušava na manje ili više duhoviti način objasniti neku pojavu, ali sa znanstvenim principom to nema puno veze. Bez obzira na to, sad mi navijali da li je to slovenski ili hrvatski dijalekt. Iz tih stavova nikakvih čvrstih dokaza nemamo niti za jednu niti za drugu tezu. Ali Stjepan Babić kaže: "U stvari još prije nego što su se zapadni južnoslovenski govori razvijali u dvije razvojne zajednice, slovenski i hrvatski ili srpski jezik, kajkavština bila je posebnom jedinicom...nezavisna prema svojim jugoistočnim susjedima čakavštini i zapadnoj štokavštini, isto kao prema zapadnim odgovarajućim slovenskim jezicima." Mi smo na hrvatskoj strani imali neke sintetičke povijesti Hrvatske, u kojima nedostaje puno detalja. Otkad su zapuhali novi vjetrovi, na jedan put smo dobili nekoliko vrlo zanimljivih dijela u izdanju Matica Hrvatske. (Nato je avtor citiral nekaj teh del).

Avtor je nato prešel na svoj referat iz katerega je citiral nekaj medžimurskih ljudskih pesmi, ki imajo variante na prekmurskem in prleškem področju in jih vsebinsko in jezikovno primerjal.

MARKO TERSEGLAV: Za današnje posvetovanje sem napisal koreferat k prispevku kolega Zvonarja. Rad pa bi dodal še nekaj besed k naši diskusiji.

Kolega Zvonar je primerjal nekatere medžimurske in prekmurske pesmi po tekstološki strani in ugotavlja, da se vsaj izbrane medžimurske pesmi v ničemer ne razlikujejo od prekmurskih variant. Za primerjavo je vzel Žgančevo zbirko medžimurskih in Dravčevo zbirko prekmurskih ljudskih pesmi. Zvonarjevi korektno izbrani primeri potrjujejo postavljeno hipotezo o prepletanju duhovne kulture dveh sosednjih pokrajin. Vendar bi želel nadaljevati primerjavo tam, kjer jo je dr. Zvonar končal, da bi bili rezultati najinih pogledov lahko primerljivi, sem se tudi sam oprl na isti zbirki (na Dravčevo in Žgančevo). Vendar so najini zaključki različni.

Tematsko in deloma jezikovno je vzhodno slovensko in kajkavsko prepletanje res neproblematično in res nastaja vtis enotnega jezikovnega in kulturnega prostora. Vendar je primerjava nekaj pesmi premalo za tako daljnosežne zaključke. Spregovoriti želim predvsem o razlikah v ljudskem pesništvu obeh pokrajin.

Informacija, da tematsko-jezikovno prepletanje in sorodnost obstajata je nepopolna, dokler ne dodamo še etnomuzikoloških paralel. In prav te so bistvenega pomena za vsako resnejšo etnološko študijo o prepletanju ali akulturaciji ali o razlikah med etnosi. Včasih šele glasbene analize pokažejo, da so tematsko in jezikovno popolnoma enake pesmi sila različne in da zato pesmi pripadajo dvem različnim kulturam, čeprav so si še tako blizu.

Opozoriti pa je treba še na dejstvo, da je pri dveh sorodnih etnosih in pri njihovih kulturah lažje pokazati na podobnost kot na razlike, ki terjajo več poglobljenega raziskovanja.

Le ena tretjina primerjanih pesmi, ki jih pojejo tako v Medžimurju kot v Prekmurju ima podobno melodijo. Vendar pa še te "iste" oz. podobne melodije kažejo razlike v ritmu, načinu petja, v tempu itd. Etnomuzikološke analize, ki jih etnologi nahitro večkrat označijo za drobnjakarske, kažejo, da etnične skupine - ki v antropološki posplošenosti zgledajo še tako podobne - gradijo svoje, med seboj različne identitete prav na teh "drobnjakarskih" podobnostih. To so tiste težko spreminjajoče tradicionalne prvine, ki jih Barth imenuje vgnezdena jedra. Eno takih jeder je prav gotovo t.i.m. glasbena identiteta nekega etnosa. Ta velikokrat, ob težko ločljivih primerih prepletanja, prežemanja in akulturacije najbolj razločno pokaže razlike med podobnimi etničnimi skupinami. Raziskovalcu se zato zlasti na mejnih področjih vseeno postavlja vprašanje, zakaj npr. Prekmurci, ki so sprejeli medžimursko pesem, niso te sprejeli z melodijo vred. To preprečujejo prav Barthova vgnezdena jedra, oz. zavezanost tradicionalni dediščini, ki je za nek etnos edino sprejemljiva. isto velja za Medžimurce, ko v svoj repertoar sprejmejo prekmurske pesmi in jih prilagodijo svojim melodičnim in metričnim obrazcem. Z glasbenega vidika sta dve taki "isti" pesmi različni, čeprav sta lahko jazikovno identični. Čeprav pri preučevanju razlik in podobnosti dveh kultur oz. etnosov igra pomembno vlogo tudi jezik, to ni dovolj, če se primerjave naslanjajo samo nanj. Premalo se zavedamo, da je na podlagi glasbenega "jezika" lažje določiti identiteto ali razmejitveno črto dveh sorodnih etnosov. Če govorim slovensko ali hrvaško, sem najverjetneje tudi Slovenec ali Hrvat. Le s težavo pa sprejemamo dejstvo, da nas Slovence in Hrvate deli še glasbeni jezik. Štefan Smej je v svoji razpravi dejal, da na razkriških gričih ni videti slovensko-hrvaške meje, vendar jo je čutiti in jo tudi sam čuti. To njegovo čutenje meje se da še natančno dokazati z glasbenimi analizami. Te pokažejo, da poteka meja tam, kjer je in kjer jo Štefan Smej čuti. Zakaj se mejo lahko "čuti"? Zato, ker etnosi gradijo in "branijo" svojo identiteto ne le z notranjimi, povezovalnimi simboli, ampak tudi s t.i.m. demarkacijskimi črtami, ki potekajo v duhovni kulturi. To se pravi, da se etnos ali nacija identificirata kot skupnost z jasno izraženimi razlikami navzven, do drugih etnosov ali nacij. Medetnične razlike in specifične manifestacije utrjujejo spoznanje o notranji identifikaciji nekega etnosa.

Zdi se mi, da pri ugotavljanju posebnosti dveh sorodnih in sosednih etnosov in narodov zelo radi stvari posplošimo. Kolega Zvonar je zaradi nekaterih pesemskih podobnosti in enakosti bolj izenačil dve pokrajini, dva etnosa in dva naroda, kot to v resnici je. Komparativno ugotavljanje podobnosti je na nek način lažje, ker je na prvi pogled vse bolj razvidno. A pri tem obstaja nevarnost posploševanja.

Raziskovalec je vedno v skušnjavi, da neko pesem ali pojav hitro "udomači" ali jih "nacionalizira". Seveda je to možno, vprašanje pa je, kako se tega loti. Pri tem mora upoštevati t.i.m. folklorni milje. Folklorno ali tradicionalno okolje ne pozna teoretične samorefleksije kot znanost, zato bodo Prekmurci ali Belokranjci vzeli za svojo tudi hrvaško pesem, če jim bo všeč. Lahko jo bodo peli v hrvaščini. "Slovenskost" pa ji bodo vtisnili najprej z melodijo in z melodičnim izvajanjem. To pa potegne za sabo

še jezikovno preoblikovanje. Problem izvora se ne postavlja več. Za primer naj navedem znano prekmursko pesem Vsi so venci beli, ki je danes popolnoma prekmurska oz. slovenska, čeprav vemo, da so tekstovne različice znane ne samo v Medžimurju in Zagorju, ampak segajo preko Korduna, Like in Dalmacije vse do Boke Kotorske. Melodične različice te pesmi pa segajo preko Slavonije in Vojvodine.

Kako določiti izvor pesmi na mejnih področjih? Najbolj splošna metoda je gotovo ugotavljanje razširjenosti pesmi. Če je ta npr. množično zastopana po celi Sloveniji od Gorenjske do Prekmurja, na Hrvaškem pa se pojavlja le v obrobni kajkavskih področjih, potem skoraj lahko z gotovostjo rečemo, da so Hrvati sprejeli pesem od Slovencev, oz. Medžimurci od Prekmurcev. Taka pesem je npr. Marija in brodnik, ki ji je še pred leti dr. Zvonar pripisoval kajkavsko-hrvaški izvor.

Pot je seveda tudi obratna. Neka pesem je znana le v Prekmurju in Prlekiji, drugod v Sloveniji je ni zaslediti, pač pa je znan po celem hrvaškem ozemlju. Gre torej za hrvaški izvor. Tak primer je medžimurska balada o daleč omoženi nevesti, ki jo kot Kato Kataleno poznamo v Prekmurju, ali pa pesem o treh vilah, ki iztrgajo mladeniču srce, ki se je iz Hrvaške preselila v Prekmurje, Belo krajino in vzhodno Štajersko.

Opozoril pa bi še na t.i. cho efekt, ki dokazuje, kako je pot nekaterih pesmi zapletena. Balada o kraljeviču Matjažu, ki reši svojo ugrabljeno ženo je najbrž preko Belokranjcev zašla na Hrvaško, kjer se je razširila. Tam je dobila svojo specifično jezikovno in melodično podobo. Na slovenskem je pesem izumrla. Čez nekaj let pa so Slovenci spet dobili to pesem "nazaj" po isti poti, v hrvaški preobleki. Posredniki so bili Belokranjci.

Ko smo že pri Beli krajini bi opozoril še na tole: Srbi v Beli krajini so v svoj pevski repertoar sprejeli mnogo slovenskih pesmi (Dekle je po vodo šla itd), ki jih pojejo v slovenščini. Sprejeli so seveda tudi melodijo, ki pa se močno razlikuje od slovenskega petja. Melodijo so prilagodili svojemu tradicionalnemu dinarskemu načinu. Slovenci - Belokranjci pa večkrat prevzeto srbsko pesem pojejo v srbsčini, a v slovenskem glasbenem jeziku, kar smo slišali na našem posvetovanju v Dolenjskih Toplicah. Vse te primere navajam zgolj zato, da opozorim, kako problematični so lahko zaključki o izvoru neke pesmi zgolj iz primerjav jezikov.

Ker sem bil ves čas našega posvetovanja voditelj razprave, se nisem sproti mogel vključevati v diskusijo, zato mi dovolite, da to storim zdaj.

Kolega Zvonar zameri jezikoslovcem, da so tako različno pojasnjevali izvor in razvoj kajkavščine in so jo razlagali le v tistem času, ko so jo raziskovali. Celovit pogled na jezik je seveda nujen, toda razumljivo je, da so jezikoslovci ugotavljali stanje kajkavščine v svojem času, oz. takrat, ko so živeli. Torej so rezultati nujno različni, ker se jezik hitro spreminja. Znanstveniki pa so vsakokrat zabeležili le trenutno stanje živega jezika, kakršno je bilo takrat, ko so ga raziskovali. Zato so razlike v pogledih nujne, a vendar znanstveno korektna. Tu so izjeme le srbski lingvisti, ki so na podlagi hrvaških leksemov v kajkavščini le-to na silo povezovali s srbohrvaščino oz. srbsčino. Če znanstveniki jezika ne bi raziskovali vsak v svojem času, potem bi nam ostala le še "praosnova" nekega jezika, torej stanje staroslovanščine.

Ob tem se še enkrat potrjuje nujnost zgodovinskega mišljenja v znanosti, še posebej v etnologiji. Stalno moramo biti pozorni na spremembe in zgodovinske plasti, ki se bodisi nekatere izgublajo, nekatere pa transformirane prehajajo v druga obdobja. Do današnjega dne se je v ljudski kulturi "naložilo" veliko plasti, po katerih smo si bolj podobni ali različni. Ugotavljamo pač stanje, kakršno je danes. Današnji pogled pa ne moremo brez škode projicirati na preteklost in jo posplošiti.

Ob razpravi Štefana Smeja sem začutil tisto dvojnost (človeško in znanstveno), o kateri je govorila dr. Rihtmanova. Prepričan sem, da družbeno-politični način razmišljanja še kako močno vpliva na raziskovalca - etnologa. Štefan Smej je govoril o regionalizmu, o prekmurstvu in njegovi emancipaciji. V razmišljanju politika je regionalizem gotovo nekaj negativnega. Vendar je to državni, oblastveni pregled, z željo po vsesplošnem centraliziranju. Z etnološkega stališča pa je prav gotovo prijetno poslušati Smejeva razmišljanja in spremljati razvoj in utrjevanje lokalne zavesti in identifikacije. Etnologa mora veseliti dejstvo o obstoju različnih kultur znotraj naroda. Šele celota vseh različnosti in posebnosti da celovito sliko nacionalne kulture in njene pisanosti. In tu nastane kratek stik med politikom in znanostjo, saj hommo politikus s centralistično logiko ne bo vesel regionalne emancipacije in je tudi ne bo sprejel. Prišlo bo tudi do pritiskov na znanost. V replikah nekaterih razpravljalcev je bilo nekaj tega "političnega" pogleda čutiti, še bolj pa so oponenti zamerili Smejevo čustvenost. Mislim pa, da je Smejev pogled, kljub nujni čustvenosti, predvsem filozofski, torej je znanstven.

IVAN ZVONAR: Zaista postojе razlike, kako kaže kolega Terseglav. Ja bih sada mogao ovdje citirati isto toliko razlika, koliko sam ja ovdje naveo sličnosti. Ali tema našeg izlaganja bila je da tražimo paralele i sličnosti pa je zato i referat bio koncipiran ovako. Što se melodija tiče, imam ja slično mišljenje kao što ima kolega Terseglav, ali ja ovoga puta nisam htio iznositi puno svojih mišljenja s tim u vezi. Bit će prilika i za to. Ja sam vam samo pročitao ono, što su drugi relevantnoga o tem rekli, pa da na temelju toga onda eventualno probamoi i sami nekakav zaključak izvesti.

Predlogi za prihodnje slovensko-hrvaško etnološke vzporednice

DUNJA RIHTMAN: Moj mandat predsednice društva ističe ovoga ljeta, a ja se obavežujem, da ćemo i narednom odboru staviti na dušu paralele. Vidim dvije mogućnosti. Jedna je da možda, u koliko bi naše kolege iz Istre bili za to raspoloženi, da odemo u Istru. Druga je mogućnost obraditi temu Hrvati u Ljubljani, Slovenci u Zagrebu. Ali za to bi trebalo provesti istraživanja. Pitanje je, dali bi se to za naredne dvije godine uspjelo napraviti. Svakako je to tema za razmišljanje. Ja bih vrlo rada primila još sugestija za teme od ovog skupa ovdje. Ja se obavežujem da ću prenesti narednom odboru Hrvatskog etnološkog društva i da ću i sama sudjelovati u organizaciji paralela.

GRAFIK: Mi imamo ideju za paralele, ki bodo čez štiri leta. Zvedeli smo, da imajo Lendavčani namen postaviti razstavo ljudske kulture pokrajine Heteš. Ob tej priložnosti bi bilo lepo, če bi slovensko, hrvaško in madžarsko etnološko društvo

skupaj organizirali posvet o konkretni muzeološki problematiki in pa teoretično o vprašanih etničnih in regionalnih skupin.

ALEŠ GAČNIK: Podprl bi zgornji predlog. Večina etnologov je zaposlena v muzejih. Postavlja se vprašanje, kako na muzeološki način dokumentirati in predstaviti neko etnično identiteto. Vprašati bi se bilo treba, kakšno identiteto kultur ustvarjajo muzeji v Sloveniji in na Hrvaškem in za kakšno identiteto sploh gre. Zato predlagam tole temo: Dokumentacija, interpretacija in reprezentacija identitete v muzejih kot generatorjih kulture.

Zdi se mi smiselno govoriti še o inteligenci na podeželju. Na kakšen način delujejo intelektualci v manj razvitih okoljih? Ali drugače, kako se intelektualec lahko identificira kot npr. Štejerc, če je po prepričanju kozmopolit. Torej, inteligenca in provinca, je moj drugi predlog.

BORUT BRUMEN: Ostanimo pri problemu politične mitologije, ki ga je načela dr. Rihtmanova. V našem času je polno takih stvari. V zadnjih 45-ih letih pa se je nabralo ogromno gradiva, ki bi se ga dalo s pridom uporabiti in pripraviti dober posvet.

SLAVKO KREMENŠEK: Poleg tematskih vprašanj je treba spregovoriti še o lokaciji paralel. Podpiram pobudo dr. Rihtmanove, da bi bile naslednje vzporednice v Istri. Spet bi se srečali s podobno problematiko kot tu. Imeli bi tudi tretjega partnerja v pogovorih - Italijane. Lahko bi izkoristili spoznanja, ki smo jih dobili v Lendavi in v Istri bi bolj načrtno in usmerjeno odprli teme ob izkušnjah, ki smo jih imeli ob tretjih paralelah v Portorožu. Takrat je bila slovensko-hrvaško-italijanska triada že predmet naših pogovorov. Na podlagi analize portoroških vzporednic in z lendavskimi izkušnjami, bi lahko prišli do pomembnih zaključkov. Če bodo hrvaški etnologi imeli možnost, sem za naslednje srečanje v Istri.

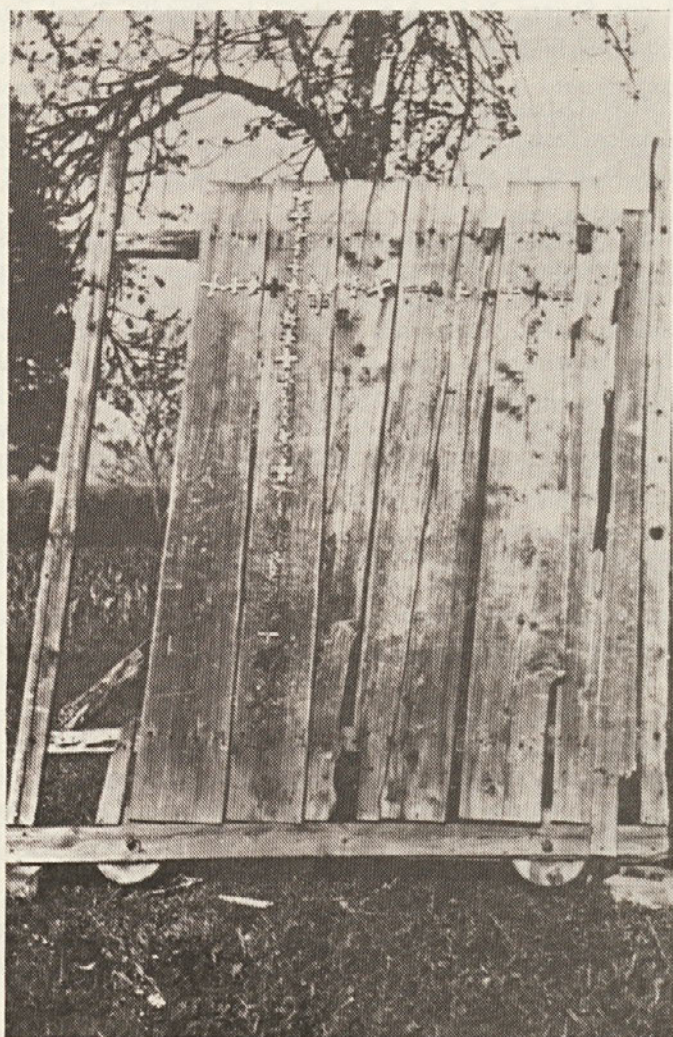
Rad pa bi vas seznanil še z željami kolegov iz Rogatca. SED je bilo pred meseci tam na ekskurziji, kjer smo si ogledali lokalni skansen. Ta je nastal zgolj iz pobude domačinov in ob pomoči kolega Hazlerja iz celjskega Zavoda. Oblikovalci skansena so bili za to, da bi bile paralele kdaj pri njih. V Rogatcu bi bile lahko devete paralele, ko bo spet na vrsti Slovenija. Tam bi bile zanimive take teme, kot jih je predlagal kolega Gačnik. Gre tudi za vprašanje, kako so trgi vplivali na pospeševanje in utrjevanje slovenstva ob slovensko-hrvaški meji. Podobno najbrž tudi velja za hrvaško Zagorje. Že na prejšnjih vzporednicah smo opozarjali na Slovence na Hrvaškem, na kar je v teh dneh ponovno opozorila kolegica Daša Hribarjeva. Sam pa sem že v Dolenjskih toplicah iskal partnerja za raziskavo Slovencev v Zagrebu. Upam, da bom za naše deveto srečanje pripravil referat o tem. Jasna je podoba emigrantskega in imigrantskega področja. Spominski park Trebče pa bi najbrž pomagal pri organizaciji manjšega tabora, v katerega bi vključili nekaj naših in nekaj hrvaških študentov. Opozoril bi le na eno faro na slovenski strani, od koder se je po letu 1918 usmeril močan tok ljudi proti Zagrebu.

Pozdravljam tudi idejo dr. Grafika - njegovo temo lahko vključimo in v osme in v devete vzporednice. Kot vem, pripravljajo Prekmurci letos na Goričkem etnološki

raziskovalni tabor. V povezavi s to akcijo bi lahko prišlo do vzporednega dogajanja na naša posvetovanja, kar bi bilo lahko stalno vezano na ta prostor, ki smo ga zdaj prvič temeljiteje pretresli.

Posebnih zaključkov udeleženci simpozija niso sprejeli, saj so se dogovorili, da počakajo na odgovor Hrvaškega etnološkega društva o možnostih za pripravo naslednjega posvetovanja. Vse ostale stvari pa bosta usklajevala odbora pri obeh društvih.

Po magnetofonskem zapisu je razpravo za tisk priredil
Marko Terscglav

"Gumne urite" (vrata na gumno) s trikraljevskimi križci - Suha (okraj Velikovec)

"A DEJSTVA OSTAJAJO"

SLAVKO KREMENŠEK

Oddelek za etnologijo filozofske fakultete v Ljubljani in katedra za etnologijo univerze v Lodzu prirejata od leta 1988 vsako leto, izmenoma v Sloveniji in na Poljskem, strokovna srečanja z naslovom Etnološka stičišča.(1) Mimo siceršnjih etnoloških tem je bil na omenjenih srečanjih redno na sporedu ciklus predavanj o preučevanjih s področja urbane etnologije in delavske kulture. Na tretjem posvetu, ki je bil v svojem prvem delu 10. in 11. septembra 1990 v Mariboru, smo razpravo o omenjeni tematiki še razširili. Skupaj s Pokrajinskim muzejem v Mariboru in ob gmotni pomoči mariborskih oblastvenih struktur smo mimo poljskih gostov in slovenskih etnologov, ki se v večji ali manjši meri ukvarjajo z urbano problematiko in vprašanji kulturne podobe industrijskega delavstva, uspeli na posvetovanje pritegniti še zastopnike nekaterih drugih strok, ki se prav tako posvečajo urbanim temam. Poleg tega so se posvetovanja v Mariboru udeležili posamezni etnologi iz Hrvaške, Srbije, Češke, Avstrije in Sovjetske zveze, ki so v poročilu o stanju, problemih in perspektivah etnološkega preučevanja industrijskih naselij in mest v svojih deželah prispevali svoj delež k podobi tovrstnega prizadevanja v navečjem delu srednje in tudi vzhodne Evrope.

Gradivo mariborskega dela posvetovanja je bilo objavljeno v Časopisu za zgodovino in narodopisje.(2) O stanju, problemih in perspektivah etnološkega preučevanja industrijskih naselij in mest smo poročali: za Poljsko Bronislawa Kopczynska-Jaworska, za Srbijo Nikola Pavković, za Hrvaško Maja Povržanović, za Avstrijo Wolfgang Slapansky, za Sovjetsko zvezo Oksana R. Budina, za Zvezno republiko Nemčijo, Nemško demokratično republiko in Švico Borut Brumen. Jan Pargač je na češkem primeru odpiral vprašanje, kaj se dogaja s tradicionalno kulturo podeželja pod vplivom industrializacije, širjenja mestne kulture, tehnizacije in urbanizacije. O stanju, problemih in perspektivah etnološkega preučevanja industrijskih naselij in mest na slovenskem je govoril podpisani.

Omenjeni in drugi prispevki, objavljeni v ČZN, so zavoljo prostorskih zadreg ostali v največjem delu brez opomb, se pravi brez potrebnih navedb virov in literature. Ob prikazu stanja na Slovenskem sta poleg tega izostala še bibliografska pregleda Maje Godina in Mojce Račič, ki pomenita neogibno dopolnilo tega, kar je bilo za slovensko etnologijo rečeno na posvetovanju v Mariboru. Njuna objava je, kot kaže, nujna tudi zato, ker so se ob spremenjenih družbenopolitičnih razmerah med nekaterimi slovenskimi etnologi pojavile v zvezi z urbano problematiko in preučevanjem kulture delavstva določene teze, ki jih bo treba preveriti. V imenu znanstvene resnice pač. Tukaj objavljeni bibliografiji bosta pri tem najboljše in tako rekoč neoporečno pomagalo.

Med referenti mariborskega posvetovanja je bil tudi Damjan J. Ovsec. V prispevku z naslovom O preučevanju ljubljanskega meščanstva in aplikaciji raziskav je želel podati "jedrnato podobo rezultatov", ki so povezani z njegovim "osebnim preučevanjem Ljubljane in njenih ljudi iz 19. in 20. stoletja". Pri tem je genezo svoje raziskovalne dejavnosti na kratko skiciral takole: "Leta 1973 sem na oddelku za etnologijo diplomiral z raziskovalno vajo Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne; namenoma sem zapisal 'vajo', ker takrat za kaj večjega ni bilo ne možnosti, ne denarja, ne sodelavcev, niti usmeritve na katedri, ki bi podpirala raziskavo npr. višjih plasti ljubljanskega meščanstva". Za "tedanje čase" pravi Ovsec, da so bili takšnim raziskavam "nenaklonjeni, v znanosti je bilo toliko politike kot v politiki, te razmere pa se v bistvu še vedno niso spremenile. Naklonjenosti je sicer več, vendar v 'ozračju' ne vidim ne pravega razumevanja ne prave širine, ki bi bila potrebna za sproščen odnos do preučevanja meščanstva in meščanskih vrednot". In dalje: "Z meščanstvom sem se ukvarjal v letih, ko so bile centralne sile univerze usmerjene v raziskave "proletarskega" in "kmečkega", kar je bilo konec koncev tudi vodilo dnevne politike. Vsekakor slaba stimulacija za mladega raziskovalca. "A dejstva ostajajo". In še: "preučevanje meščanstva in njegovih vrednot je kajpak zadelo v kolektivistični obrazec proletarsko-komunistične vizije življenja in njegovih pojavov."

Damjanu J. Ovsecu se kajpak opravičujem, da sem si enega od navedenih stavkov sposodil za naslov pričujočim vrsticam. Bil mi je všeč. Všeč do te mere, da kolega Ovseca lepo prosim, da ob prvi možni priliki postreže z dejstvi, ki bodo utemeljila navedene trditve. Iz mojega zornega kota so namreč - pač za sedaj - brez podlage. Podtikanja, ki so jih navedeni stavki polni, namreč niso "dejstva", ki "ostajajo". Prepričan sem, da bosta tukaj natisnjeni bibliografiji pri uresničevanju moje prošnje Damjanu J. Ovsecu v veliko pomoč.

Bibliografiji Maje Godina in Mojce Račič bosta nedvomno koristni še pri razčiščevanju nekaterih drugih trditev, ki so naziranju D.J. Ovseca blizu, in bi se prav tako kazalo o njih javno pogovoriti, saj so bile javno izrečene. V mislih imam prispevek Daše Hribar "Slovenci so drugačni, nekaj drugega je v njih", ki je bil prebran na Vzporednicah slovenske in hrvaške etnologije marca 1991 v Lendavi.(4)

Kolegica Daša Hribar pravi: "Zdi se, da je v tradiciji slovenske etnologije vseskozi prisotna težnja po konceptualnem zoževanju slovenskega etnosa... V predvojni tradiciji (Ložar itd.) je bil slovenski etnos zožen na kmetijstvo... Po vojni pa smo kmalu prišli pod vpliv marksistične teorije etnosa in osnovno izhodišče je postala delavska kultura". Hribarjeva na tej podlagi zaključuje: "Slovenska etnologija ima danes tako številne nadvse kvalitetne raziskave, v katerih nam etnično identiteto predstavlja skozi tradicionalne elemente ljudske kulture (večina raziskav je regionalno določenih), hkrati pa tudi številne študije, ki natančno predstavljajo delavski način življenja in kulturo v različnih obdobjih in predelih Slovenije". Kar manjka, so raziskave "meščanskega načina življenja in življenja slovenskih plemičev, ki so ne le izražali, temveč v marsičem tudi utrjevali slovensko identiteto,

a o njihovem življenju slovenska etnologija danes le malo ve". Ker so dandanes "nekateri razredne in politične bariere, ki so vsaj deloma vplivale tudi na etnologijo (hkrati pa je etnologija sama sodelovala pri botrovanju nekaterih ideoloških obrazcev), izgubile moč", je po mnenju Hribarjeve "nastopilo obdobje, ko se etnologija lahko spozna z narodno identiteto in načinom življenja prav vseh Slovencev, tudi tistih, ki jih je doslej puščala ob strani..." (pri čemer je mišljena slovenska politična emigracija iz leta 1945 in kasnejših let).

Podobno kot pri trditvah Damjana J. Ovseca se mi tudi pri branju navedenih mest iz prispevka Daše Hribar pojavlja želja, da bi kaj več zvedel zlasti o "številnih študijah, ki natančno predstavljajo delavski način življenja in kulturo v različnih obdobjih in predelih Slovenije". Čeprav v pričujočih bibliografijah kako tovrstno delo manjka, ker v njem ne gre za obravnavo delavcev iz industrijskih naselij in mest, je navedena trditev, po mojem mnenju, več kot pretirana. Menim, da nam je lahko le žal, ker trditev Hribarjeve ne ustreza resnici. Zelo rad pa bi bil tudi konkretnije seznanjen z "nekaterimi razrednimi... barijerami", ki so se po drugi svetovni vojni v tematskem pogledu vsiljevale slovenskim etnologom. Klub temu, da sta nam s trditvijo postregla tako Ovsec kot Hribarjeva, prostodušno izjavljam, da sem o tem povsem nepoučen. Bil sem prepričan, da smo potencialne in dejanske bariere, ki so bile v preteklosti v naši vedi veljavne, le rušili. Sicer pa, kazalo bi se pogovoriti... Na podlagi dokazanih dejstev, seveda.

OPOMBE

1 Etnološka stičišča 1 (Zbiezności etnologiczne 1, Ethnological contacts 1), Razprave FF, Ljubljana-Portorož 1988;

The Methods and Research Problems of the Anthropology of the City and the Village, Lodz 1989;

Etnološka stičišča 3 (Zbiezności etnologiczne 3, Ethnological contacts 3), Razprave FF, Moravske toplice 1990.

2 Časopis za zgodovino in narodopisje, 62 (n.v.27), 1991, št.1, str.3-158.

3 Damjan J. Ovsec, O preučevanju ljubljanskega meščanstva in aplikaciji raziskav, ČZN, 62 (n.v.27), 1991, št.1, str.119-123.

4 Daša Hribar, "Slovinci so drugačni, nekaj drugega je v njih", Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 7, Ljubljana 1991, str.9-15.

PROBLEMATIKA STANJA IN VAROVANJA LJUDSKEGA STAVBARSTVA V DRŽAVI SLOVENIJI

ZVEZDANA KOŽELJ

Izvleček:

V prispevku bom nanizala vzroke za kritično stanje ljudskega stavbarstva, ki so čisto subjektivne in objektivne narave tako posameznika samega, kakor družbe v celoti; po drugi strani pa so tudi posledica razvoja stroke, teorije in načel varovanja.

Predstavila bom dosedanje in načrtovane ukrepe varstvene stroke za izboljšanje zaskrbljujočega stanja ljudskega stavbarstva. Na koncu bom predlagala razširitev obravnavane problematike (stanja in varstva) na celoten prostor Alpe - Jadran v okviru projekta Podkomisije za zgodovinska središča.

Podeželsko, ljudsko stavbarstvo z naselji vred v uradnem varstvu do 2. svetovne vojne sploh ni bilo priznano. Še najzgovorneje priča o njegovem stanju prizadeto, a stvarno poročilo Spomeniškega urada: "Spomeniškega varstva za narodopisje ni. Narodopisni teren je naša vas in naša delavska naselbina, kulturna tvornost našega kmeta in delavca; naša folklorja ni zaščiten z nobeno uredbo in v nobenem oziru. Kmečke stavbe niso predmet načrtnega narodopisnega študija, kmečka umetnost - narodne noše, slike na steklo itd. pa so navaden predmet meščanskega prekupčevanja. Etnografski muzej v Ljubljani sestoji iz dveh pisarniških sob, ene delovne sobe in ene razstavne sobe. Usoda slovenskega naroda v preteklosti se zvesto odraža v usodi njegovega najpomembnejšega muzeja." (1)

Tako so pisali pred petdesetimi leti. Žal pa se je do sedaj spremenilo na boljše manj kot smo si želeli; pogledjmo, kako in zakaj?

V času že uveljavljenih "klasičnih" zvrsti varstva, je bilo varstvo etnoloških spomenikov (kakor nazivamo eminentne primerke ljudskega stavbarstva) izključno zadeva krajevnih ali deželnih zaščitnikov domačijskih značilnosti, prostovoljnih organizacij in društev.(2) V času po 1. svetovni vojni se je uveljavilo zanimanje le za premično etnološko dediščino kot predmet muzejstva, ljudsko stavbarstvo pa je bilo le raziskovalna snov. Kategorijo nepremičnih etnoloških spomenikov so obravnavali še vedno kot nedeljivo sestavino človekovega življenjskega okolja. (3)

Zakon o varstvu kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti iz leta 1945 je prvič enakovredno obravnaval premične in nepremične etnološke spomenike med ostalimi spomeniškiimi zvrstmi. Na podlagi tega zakona je bil ustanovljen Zavod za

varstvo in znanstveno preučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti. V organizacijskem pogledu je pomenila ustanovitev posebnega "referata za etnografske spomenike", ki ga je vodil tedanji ravnatelj Etnografskega muzeja dr. Boris Orel, velik napredek v varovanju nepremične etnološke dediščine.

Kasnejša zakonodaja je postavila varstvo kulturnih spomenikov z upravnega in znanstvenega področja dejavnosti spomeniškega varstva v pristojnost celotne družbe in družbenega načrtovanja, pri čemer je Zavod samo strokovni iniciativni in usmerjevalni organ. Novi Zakon o naravni in kulturni dediščini (4) je še izdatneje začrtal pristojnost varovanja naravne in kulturne dediščine na raven celotne družbene skupnosti. Neposredno varovanje nepremične dediščine je postala skrb regionalnih zavodov, varstvo premične dediščine pa muzejev in galerij.

Takoj po 2. svetovni vojni je bila vzporedno z novim idejnim predlogom prostorske rešitve etnografskega muzeja (ki se še do danes ni uresničila!) načrtovana tudi gradnja muzeja na prostem v okolici Ljubljane.(5) Do uresničitve tega predloga zaradi več razlogov ni prišlo, pa tudi "muzejsko - pedagoški pristop predstavitve arhitekturnih spomenikov na neko izbrano zemljišče" je bil v nasprotju s splošno veljavnim in zakonsko opredeljenim načelom varovanja spomenikov "in situ", na mestu samem.(6)

Boris Orel se je (kot smo že omenili) v dvojni vlogi, kot muzealec in konzervator, ob srečevanju s težko rešljivimi problemi varstva ljudskega stavbarstva zavzemal kot še nihče doslej na Slovenskem, za izgradnjo muzeja na prostem.(7) Ob snovanju te ideje je ugotavljal, da bi se z muzejem na prostem, ki bi združeval muzejsko in varstveno funkcijo, v veliki meri razbremenilo področje varstva ljudskega stavbarstva. Varstveno dejavnost pa naj bi v dobršni meri nadomestilo v srednji Evropi že preizkušeno domačijsko varstvo.(8)

Na posvetu muzealcev etnologov sredi petdesetih let je bila zopet izrečena zahteva po nujnosti "prenosa objektov ljudskega stavbarstva na novo lokacijo, še posebno, če jih ni mogoče ohranjati na kraju samem in če so že tako ali tako izgubili svoje prvotno okolje".(9) Ti dve zahtevi predstavljata temelje teorije in filozofije varstvene dejavnosti!

Kljub deklaraciji ICOM-a o muzejih na prostem iz leta 1957 (10), ki je dejansko potrdila in upravičila vsa dotedanja prizadevanja v težnji po postavitvi centralnega muzeja na prostem, je razvoj muzejskega stavbarstva še nadalje potekal v senci varstvene dejavnosti. Usmerjen je bil h gradnji regionalnih muzejev na prostem, katerih obstoj je v strokovnih krogih zagovarjal predvsem Franjo Baš.

V šestdesetih in na začetku sedemdesetih let je prišlo do desetih zametkov lokalnih muzejev na prostem ob muzejih ali kulturnih spomenikih. Vanje je bilo prenešenih okoli trideset objektov. V zadnjem desetletju se uspešno razvijata le dva, in to v Rogatcu ob robu urbanističnega spomenika in v Sečovljah, v krajinskem parku.

Približno pred desetimi leti so se zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine kadrovske okrepili z etnologi konzervatorji, ki so postali poglobljeni pobudniki za

postavitve muzejev na prostem. To zamisel je še dodatno vzpodbudilo posvetovanje Slovenskega etnološkega društva o tej problematiki leta 1981 in samo zaskrbljujoče stanje ljudskega stavbarstva. Ljudsko stavbarstvo daje najpomembnejši pečat podobi posameznega tipa kulturne krajine, ki jo na Slovenskem lahko razdelimo v 80 različic!

Kljub osrednjem konzervatorskem načelu, ki zahteva varovanje objektov na mestu nastanka v nespremenjeni obliki in funkciji, prihaja do neprimernih posegov in rušenj prav zaradi specifične obravnavanega stavbnega fonda (številčnost, problematika zasebnega lastništva, živa funkcija). Ljudsko stavbarstvo je bolj kot ostale "spomeniške" zvrsti pod stalnim pritiskom družbeno-ekonomskega razvoja in z njim povezanimi spremembami v bivalni kulturi in celotnem načinu življenja. Večina objektov ljudskega stavbarstva je bila predelana ali uničena kmalu po 2. svetovni vojni. Lahko rečemo, da se je večina etnološke dediščine ohranila bolj ali manj naključno skozi čas, največkrat iz objektivnih razlogov, t.j. zaradi siromaštva lastnikov v posameznih kriznih obdobjih.

Najpomembnejši vzroki za pretirano propadanje ljudskega stavbarstva, posebno v zadnjih letih, so predvsem neosveščenost imetnikov objektov, dvig standarda, kot tudi nizka stopnja zgodovinske zavesti in zgodovinskega načina mišljenja celotne družbe, pomanjkanje ustreznih stavbnih gradiv, izvajalcev in adaptacijskih načrtov. Med pomembnejšimi vzroki za propad ljudskega stavbarstva so bili tudi nenačrtni način gradnje in neustrezno planiranje, toga in kratkovidna miselnost, ki je spodbujala in usmerjala rast mest v škodo vasi, zanemarjala problem varovanja kmetijskih zemljišč in ustvarjanja humanega prostora tudi zunaj mest. Omeniti moramo tudi neustrezno davčno in kreditno politiko, ki daje posojila prvenstveno za novogradnje. S postopnim dviganjem življenjskega standarda narašča tudi pritisk na obstoječi stavbni fond. Večina adaptacijskih in rušitvenih posegov se odvija mimo sodelovanja varstvene službe. Posamezniki žal ne poznajo usmeritve sodobne konservatorske stroke v težnji po aktivnem varovanju, po varovanju, ki bo resnično s pomočjo čim ustrežnejše funkcije tako za objekt, kakor za imetnika samega. Po drugi strani pa se je vaščan brez primerne strokovne pomoči zatekel pri postavitvi novogradenj k slepemu posnemanju povsem neprimernih vzorov, da bi prilagodil svoje okolje zahtevam sodobnega bivanja in okusa. Neustrezno šolani in za regionalno tipiko ljudskega stavbarstva nedovzetni "projektanti", so ob pomanjkanju ustreznih tipskih projektov za določene regije in primernih, dražjih stavbnih gradiv, vsilili kmetu že davno preživeto kockasto obliko predmestne hiše kot vzorec, ki bi mu omogočil živeti na isti ravni, kakor živijo meščani. Če bi želeli danes postaviti dosledno tipologijo, bi morali kot vodilni tip upoštevati bodisi individualno hišo kvadratnega tlorisa, vrstno hišo ali pa do nespoznavnosti spremenjeno starejšo hišo.

Dejali bi lahko, da je tudi obstoječa zakonodaja kljub popolni demokratičnosti, ob sedanjih kronično nizki ravni kulturne zavesti in zgodovinskega načina razmišljanja, brezmočna in neučinkovita, saj objekt etnološke dediščine za kulturni spomenik razglasi po predlogu organizacije za varstvo občinska skupščina, ki mora obenem zagotoviti imetniku denarna sredstva, "če se mu zaradi omejitev in prepreči

bistveno poslabšajo obstoječi pogoji za življenje in delo in tega ni mogoče nadomestiti z dovoljeno dejavnostjo v okviru določenega režima varstva, oziroma razvojnih usmeritev glede spomenika ali znamenitosti".(11) Zaradi te specifik je vprašljivo že razglašanje samo in s tem pravno in dejansko varovanje etnoloških spomenikov. Ker pa ob vsem povedanem tudi vemo, kako malo objektov smo lahko odkupili in jih uredili "in situ", po konservatorskih in muzeoloških načelih, nas stvarnost usmerja predvsem v možnost dodatnega ohranjanja nepremičnih etnoloških spomenikov v muzejih na prostem.

Vendar pa je treba naglasiti, da v zadnjem času vendarle z zadovoljstvom ugotavljamo, da smo v marsičem zblížali muzeološka in varstvena stališča glede potrditve smotrnosti in potrebe dodatnega varstva v muzejih na prostem. Pri tem jih seveda ni moč načrtovati in graditi na podlagi nenačrtnih, naključnih, predvsem spomeniško odpisanih objektov, kot se je dogajalo do nedavna, ampak le na osnovi strokovnega, muzejsko zasnovanega programa, ki bi sovpadal, oziroma se dopolnjeval s konservatorskim.

Sredi 80. let je Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Kranj dal pobudo za postavitve centralnega muzeja na prostem pri gradu Krumperk v občini Domžale. Izdelano je bilo že več spremljajočih gradiv, pred dvema leti pa je Zavod iz Kranja v sodelovanju z vsemi etnologi konservatorji, z Zavodom RS za varstvo naravne in kulturne dediščine ter Slovenskim etnografskim muzejem pripravil elaborat, v katerem je jedro seznam objektov ljudskega stavbarstva, ki naj bi jih prenesli v muzej na prostem. Še posebno po posvetovanju na 14. dnevih Združenja evropskih muzejev na prostem v Rožnovu na Češkem, smo se udeleženci posveta zavzeli za postavitve regionalnih muzejev na prostem; ne pa centralnega, na nacionalnem nivoju. Zavedamo se, da bi pri nas regionalni muzeji na prostem (z izpostavljeno pedagoško funkcijo) predstavili v čim večji možni meri življenje v preteklosti od gmotne, družbene, pa do duhovne kulture in v mnogočem doprinesli k zorenju sodobne socialne zavesti.

Pri snovanju mreže regionalnih muzejev na prostem se moramo v prvi vrsti zavedati, da iz prezentacijskega zornega kota, pa tudi strogo strokovnega, predstavlja muzej na prostem še najbolj dorečeno (v celotni muzejski postavitvi objektov in notranje opreme) kar se da stvarni celotni prikaz načina življenja in dela nosilcev izbrane kulturne podobe - predvsem v času nastanka in razvoja objektov. Prvotne kulturne podobe, pa tudi njenega spreminjanja, ne moremo zaobjeti v spomeniških objektih, ki so še v funkciji, njihove imetnike pa ne moremo prisiliti, da žive in delajo v stavbah, ki ne ustrezajo zahtevam sodobnega bivalnega, sanitarnega in tehnološko-potresnega standarda.

Ta projekt, ki ga lahko imenujemo "Nacionalni program varovanja objektov ljudskega stavbarstva v muzejih na prostem" je, kot rečeno, plod zblížanja muzeoloških in varstvenih stališč. Dopolnjuje se še z drugim gradivom, razumljivejše imenovanim "Nacionalni program varovanja ljudskega stavbarstva in situ".

Po izbranih kriterijih (avtorsko - razvojno, tipološko, zgodovinsko - pričevalno,

kulturno - civilizacijsko in prostorsko merilo) predstavljata gradivi optimalno mrežo izbranih objektov ali območij. Kratko rečeno: predstavljata ključne objekte izbranega tipa, predstavnikov določene poklicne in socialne skupine, pogojene z določenim načinom gospodarjenja v izbranem prostorskem, časovnem in družbenem prerezu.

Kljub vsej dosedanji, trenutni brezizhodnosti stanja ljudskega stavbarstva na Slovenskem, se izboljšujejo zgledi za njegov obstoj. S snovanjem novega matičnega varstvenega in prostorskega zakona si obetamo razrešitev predstavljenih ključnih varstvenih problemov.

Po drugi strani pa s snovanjem mreže regionalnih muzejev na prostem skušamo dopolniti mrežo objektov varovanih "in situ" s to dodatno (ne poglavitno!) obliko varstva.

Podkomisija za zgodovinska središča DS Alpe-Jadran, ki letos slavi 10-letnico, si je že od samega začetka "zadala nalogo, da spozna in dokumentira zgodovinska središča republik in dežel skupnosti Alpe-Jadran z namenom, da pripravi pospeševalne programe s ciljem poznavanja, valorizacije, animacije in revitalizacije starih mest, ki so spoznana kot skupna dediščina kulture in civilizacije.

Ta dejavnost se je razvila z namenom, da s skupnimi pobudami omogočimo oživitve večje zavesti pri zgodovini poselitve, pa tudi vzpodbudimo zanimanja širših področij javnega mnenja, vključno z upravo, šolami in organiziranimi družbenimi silami."(11)

Podkomisija je razmejila svojo dejavnost glede na dejavnost drugih komisij, ki so ustanovljene v okviru SD Alpe-Jadran, predvsem Komisij za kulturo in prostor. Obenem je že od prvih srečanj naprej določila preučevanje celovitih ciljev, ki bi jih zasledovala na operativni ravni in kratkoročno. Ti cilji so usmerjeni na:

- večje poznavanje posameznih izkušenj vsakokratnih razmer, tako nacionalnih kot regionalnih;
- izdelavo skupnih metodologij popisa in ugotavljanja zgodovinskih središč;
- pripravo kulturnih pobud v širšem smislu, s katerimi bi začeli na celotnem ozemlju skupnosti;

Metoda dela pri prvem skupnem poročilu je bila iskanje skupnih instrumentov za spoznavanje specifičnosti kulturnih in ozemeljskih stvarnosti. Zaradi primerljivosti gradiva je bil izdelan vprašalnik, ki je obravnaval sledeče problematske sklope:

1. zakonodaja, ki se nanaša na zgodovinska središča;
2. identiteta, obstoj in teritorialna razdelitev zgodovinskih središč;
3. pobude, povezane s pospeševanjem kulture zgodovinskih središč;
4. posegi za varstvo in prenovo zgodovinskih središč;

Prvemu skupnemu poročilu o zgodovinskih središčih je sledilo kot nadaljevanje vsebinsko analogno izdelano Drugo skupno poročilo o zgodovinskih središčih z

naslovom "Majhna zgodovinska središča na podeželju", ki je v tisku.

V želji po nadgradnji obravnavane teme "Ljudska arhitektura v prostoru Alpe-Jadran" smo predlagali obravnavo problematike stanja in varovanja ljudskega stavbarstva v smislu nadaljevanja že omenjenih dveh projektov Podkomisije za zgodovinska središča DS Alpe-Jadran.

Po enotnem sistemu naj bi bile obdelane sledeče problemske ravni, ki so tudi zelo povezane med seboj:

- zakonodajno - upravna raven
- strokovna
- izvajalska
- lastniška
- pedagoško - didaktična

V obliki obeh predhodnih skupnih poročil bi morali razdelati vzroke za predstavljeno stanje ljudskega stavbarstva in pripraviti predloge za izboljšanje njegovega stanja ter varovanja na vseh predloženih ravneh. Zaključke tega projekta pa bi morali poslati vladam dežel DS Alpe-Jadran v obliki načel, ki bi lahko usmerjala njihovo dejavnost z določitvijo ciljev, strategije in konkretnih pobud na področju varovanja ljudskega stavbarstva.

Opombe:

* Ta prispevek s predlogi za nadaljnje skupno delo je bil predstavljen na mednarodni konferenci Alpe-Jadran o ljudskem stavbarstvu v Gozdu Martuljku meseca maja 1991. Mednarodna konferenca je bila v izvedeni v sklopu dejavnosti Podkomisije za zgodovinska središča DS Alpe-Jadran. Podkomisijo sestavljajo predstavniki vladnih ustanov dežel članic Alpe-Jadran; tako zastopa R Slovenijo Zavod R Slovenije za varstva naravne in kulturne dediščine. Nameni in cilji Podkomisije (prvenstveno varstveni) so v nadaljevanju prispevka tudi na kratko obrazloženi.

1. Orel Boris, problematika varstva etnografskih spomenikov v Sloveniji, Slovenski etnograf VI - VII, Ljubljana 1954, 11
2. Komelj Ivan, Varstvo etnoloških spomenikov v luči razvoja spomeniško - varstvene zakonodaje in ideologije varstva, Varstvo spomenikov 26, Ljubljana 1983, 41
3. prav tam, 44
4. Zakon o naravni in kulturni dediščini (Ur.l. SRS 1/81)
5. Gradbeni program za čas od 1947 - 51: Gradnja Etnografskega muzeja v Ljubljani, dopis št. 175/46, 3.10.1964, Arhiv SEM v Ljubljani
6. Spomeniška zakonodaja, Varstvo spomenikov 1, Ljubljana 1948, 3-6
7. Orel Boris, Nova muzejska zgradba s skansnom, tipkopis RA 91, Arhiv SEM v Ljubljani
8. isti, Problematika..., 11 - 34
9. isti, Muzej na prostem in varstvo etnografskih spomenikov, Naši razgledi 28.9.1957, 423 - 424
10. Lazarević Sanja - Aleksandra, Uvodne napomene o etnoparku, Etnološka istraživanja, Zagreb 1981, 131 - 132
11. Zakon o naravni in kulturni dediščini (Ur.l. SRS 1/81), čl.20
12. Delovna skupnost Alpe-Jadran, Podkomisija za zgodovinska središča, Prvo skupno poročilo o zgodovinskih središčih, Ljubljana 1985, 21

Literatura:

Republiški komite za kulturo, Naravna in kulturna dediščina ter njeno varovanje - analiza, Ljubljana 1986

Sedej Ivan, Resnica in mit v teoriji spomeniškega varstva, Varstvo spomenikov 15, Ljubljana 1970

Sedej Ivan, Varstvo spomenikov v luči varovanja stavbne dediščine, Varstvo spomenikov 20, Ljubljana 1976

več avtorjev, Vestnik št.4 (poglavja iz metodologije varovanja), Zavod SRS VNKD, Ljubljana 1977

Koželj Zvezdana, Muzej na prostem kot skupni spomeniškovarstveni in muzejski problem, Varstvo spomenikov 28, Ljubljana 1986

Koželj Zvezdana, Prispevki k predmetu in vrednotenju etnološkega konservatorstva, Varstvo spomenikov 19, Ljubljana 1987

Sedej Ivan, Nekaj načelnih vprašanj varstva etnoloških spomenikov, Varstvo spomenikov 11, Ljubljana 1967

Ljubljana, maj 1991

ALEKSEJ NIKOLAJEVIČ HARUZIN SPOMINI K PORTRETU

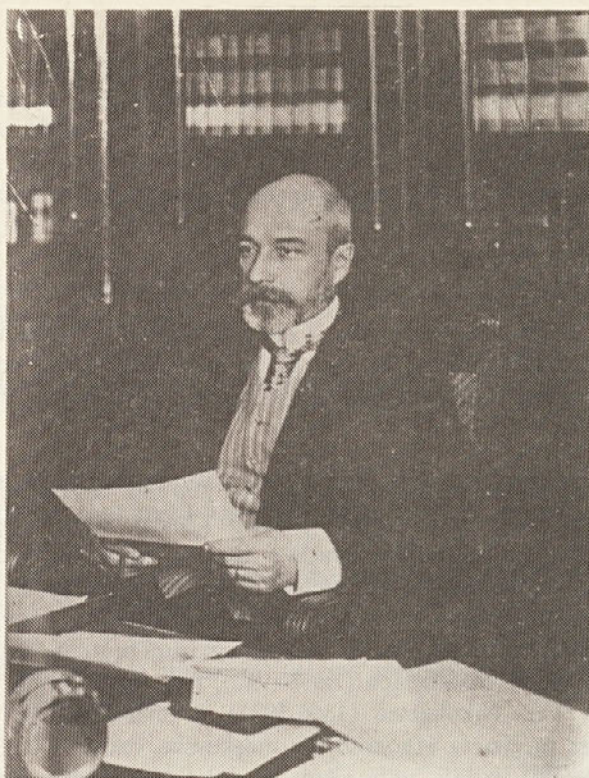
VJAČESLAV RUDNEV

Deset let nas loči od časa, ko bomo o današnjih dneh in dogodih govorili kot o preteklem stoletju. Bližajoče se 21. stoletje bo pomaknilo še za korak v preteklost dogodke, opravke in usode ljudi 19. stoletja, katerega očevidci in priče so med nami že dandanes redki.

Za etnografijo je bilo devetnajsto stoletje doba zbiranja opazovanj načina življenja narodov, gradiva, ki je za etnografe postalo klasika. Ideje, pogledi etnografov prejšnjega stoletja, etnografsko gradivo tistega časa živijo dalje v sodobni etnografski znanosti, navzoča so v teoretičnih delih, v primerjalnih raziskavah. Med množico imen odličnih znanstvenikov - etnografov pripada v evropski etnografiji vidno mesto družini ruskih etnografov Haruzinov: trem bratom Mihailu Nikolajeviču (1860-1880), Alekseju Nikolajeviču (1864-1932), Nikolaju Nikolajeviču (1865-1900) in njihovi sestri Veri Nikolajevni (1866-1931). S temi imeni je v ruski znanosti povezana uvedba predmeta etnografije v moskovske visoke šole (od leta 1898 na moskovski univerzi), izdaja učbenikov in del o vprašanih običajnega prava, verovanj, družinske obrednosti; Vera Nikolajevna je bila prva ženska - profesor etnografije v Rusiji. V družini Haruzinov se je širina znanstvenih interesov vsakega osebno organsko spajala z brezmejno privrženostjo etnografiji vseh štirih. N. N. Haruzin in M. N. Haruzin sta prejela juristično izobrazbo, A. N. Haruzin pa je končal naravoslovno fakulteto moskovske univerze. Raznostranska izobraženost, mnogovrstnost znanstvenih interesov vsakega od Haruzinov sta omogočila visoko učinkovitost etnografskih raziskav, ki so jih neredko izvajali skupno vsi člani družine.

Usoda enega izmed Haruzinov, Alekseja Nikolajeviča, je povezana s proučevanjem narodov jugovzhodne Evrope. Leta 1899 je obiskal Balkanski polotok. Po opravljenem potovanju je objavil deli "Bivališča Slovencev" in "Bosna in Hercegovina".

Nenehno stremljenje k uresničenju raznovrstnih znanstvenih interesov na področju etnografije, antropologije, arheologije, zoologije in gojenja rastlin je A. N. Haruzina spremljalo skozi vse življenje. Številne odprave na Kavkaz, na Krim, na Egejsko otočje, na Balkan; sodelovanje pri izdaji "Letopisa Estlandske gubernije", "Vilenskega letopisa", "Dnevnika antropološkega odseka"; služba upravnika pisarne vilenskega general-gubernatorja; vodstvo poskusne kmetijske postaje v osrednji Rusiji. To je kratek seznam njegovih dejavnosti. In kot rezultat takšne raznovrstnosti zanimanj - dela iz etnografije in arheologije: "Kirgizi Bukejevske stepe", "Starodavni grobovi Gurzufa in Guguša", "Kmečka posest v Estlandski guberniji"; iz botanike in

Aleksej Nikolajevič Haruzin 1910.l.

gojenja rastlin: "Navodila za vrtnarjenje", "Paradižniki v srednjem pasu" idr. Knjige, rokopisi lahko veliko povedo o njihovem avtorju, vendar ne več, kot njegovi prijatelji, kolegi ali sorodniki.

Danes v stari hiši, v eni od uličic moskovskega središča, stanuje I. J. Ognjeva, snaha A.N. Haruzina (žena Vsevoloda Aleksejeviča, sina A. N. Haruzina). Ko se skozi očala zastrmi v stare družinske fotografije, se Inna Jevgrafova spominja preteklosti. Na fotografiji so A. N. Haruzin z ženo Natalijo Vasiljevno in sinovi Mstislavom, Olegom in Vsevolodom. Čas jim je namenil kruto usodo. Mstislav je kot prostovoljec odšel na fronto med prvo svetovno vojno (1914) in padel; Oleg je umrl za tuberkulozo 1928. Trideseta leta so družini prinesla nove nesreče. Spomladi 1932 sta bila A. N. Haruzin in sin Vsevolod aretirana zaradi lažne ovadbe. I. J. Ognjeva kaže pisma, zadnje zapiske. Obtožena sta bila širjenja sovražne propagande. Vsevoloda so za tri leta poslali na gradbišče Belomorsko-Baltskega kanala, Aleksej Nikolajevič pa ni vzdržal udarca usode, umrl je 8. maja 1932 v butirski ječi v Moskvi.

Aleksej Nikolajevič se je poslovil od življenja zadnji iz velike družine ruskih etnografov Haruzinov. Takšne usode je bil deležen človek, ki se je rodil na Kasjanov dan (29. februarja) daljnega leta 1864.

Prevod: Silvo Torkar

HEIDI JANSCHITZ

Letos spomladi smo na SAZU predstavili znanstveni tisk Mohorjeve založbe iz Celovca. V tisku so bila zajeta dela Erika Prunča Urban Jarnik (1784-1844) in Ludvika Karničarja Obir Dialekt in Kaernten, prva knjiga Zbranih del Andreja Šusterja Drabosnjaka, ki jo je uredila Herta Lausseger in še zadnje delo zgodovinarke Heidi Janschitz. Ker avtorica žal ni več doživela izdaje knjige, je o njej spregovoril dr. Druml iz Ziljske Bistrice.

Delo je tako bogato z etnološkimi podatki, da smo se dogovarjali o izdelavi etnološke topografije Zilje. Prav te dni pa sem zasledila o delu Heidi Jaschitzeve v Domu in družini prispevek profesorjev zgodovinarjev iz Salzburga in ga objavljam zaradi zanimivih ugotovitev tistih, ki so Heidi najboljše poznali.
Majda Fister

JE ZILJA PONEMČENA?

V spodnjem delu Zilje so od Brda navzdol še pred nekaj desetletji, po ljudskem štetju 1910, govorili pretežno slovensko. Danes pa se zdi, da je ozemlje skoraj ponemčeno. V uradnem ljudskem štetju, ki ga izvajajo vsako leto, najdemo le še nekaj Slovencev.

Po Zakonu o narodnih skupnostih iz leta 1976 ne sodi v spodnji Zilji nobena občina več med dvojezične občine. Kraj je torej uradno menjal svoj etnični in jezikovni značaj. Preživeli elementi slovenske ljudske kulture, kakor sta števhanje in rej pod lipo, so prišli skoraj popolnoma v nemško gojitev šeg in navad.

Slovenske Zilje uradno ni več. Uradno so Slovenci izginili. V resnici pa se Slovenci pri Zilji niso popolnoma asimilirali, niti se kulturno dokončno odtujili. Pod nemško prevleko se povsod kaže diskriminirana slovenska identiteta. Če bolj natančno pogledamo, vidimo, da kažejo ljudje, pokrajina in kultura slovenske poteze. Predvsem pa govorijo pričevanja iz preteklosti o slovenski Zilji. Če si pridobimo znanje o svoji pretekli zgodovini, zlahka odkrijemo pregnano slovensko identiteto.

Heidi Janschitz je prehodila to pot. Rodila se je pri Zilji. Njena rojstna hiša je primer popolnega ponemčenja. Raba obeh koroških deželnih jezikov, slovenskega in nemškega, je odvisna od trenutne socialne situacije. Poklicno je govoril oče nemško; v javnem življenju, v uradih in šolah je vsa družina govorila vladajočo nemščino. Slovensko ziljsko narečje so uporabljali samo še doma in v občevanju s sorodniki in znanci v bližnji okolici. Tako je Heidi odraščala dvojezično. Stara mati,

s katero je prva leta preživela veliko ur, je govorila skoro samo slovensko. Kolikor bolj pa se je bližal čas, ko je bilo treba iti v šolo, toliko bolj se je ugnezdila v družini nemščina. Zdaj so govorili skoro vedno samo nemško, da bi otrokom olajšali vstop v šolo. Kakor mnoge otroke iz Heidijine fare tudi nje niso prijaviли za dvojezični pouk v št. Juriju. Tudi v glavni šoli v Čačah, občina Cajna, kakor pozneje v gimnaziji v Šmohorju se ni učila slovenskega jezika. Tako je zvedela, da nemščina in slovenščina nista enakovredni. Ta kulturna odtujitev je vplivala na njen osebni razvoj. Heidi se je zdelo za malo, ko bi znala poleg nemškega še slovensko. Nemščina velja za moderen jezik radia in TV, ki se pravkar začne uveljavljati, za jezik časopisov in mladinskih knjig. Nemško govorijo v mestih in večjih krajih, nemščina je predvsem jezik šol. Nasprotno pa je slovenščina jezik domače in vaške ožine, zaostalega sveta starih staršev. Heidi izbriše vse spomine na slovensko besedo. Tudi v svoji dejavnosti v župnijskem odboru pri delu z mladino ne more kaj prida ceniti slovenskega jezika kot drugega jezika v cerkvi.

Navadno minejo tri generacije, da se na Koroškem ponemčijo družine. Zdelo se je, da je Heidi naredila zadnji korak do "nemštva". V domovini je pozabila na svoj slovenski izvor. Teга spet najde v tujini.

Heidi začne študirati na univerzi v Salzburgu 1976, torej v letu, v katerem poteka na Koroškem "štetje posebne vrste". Koroške Slovence naj bi "odštevali". Toda ta nemška nacionalna ofenziva ne ostane brez posledic. Tako nastane obsežno solidarnostno gibanje za koroške Slovence. Heidi kmalu najde pot do salzburškega kroga, ki se posveča Koroški in njenim Slovencem. Formalno sicer ni članica "Solidarnostnega komiteja za koroške Slovence", pogosto pa se udeleži njegovih diskusij in prireditev. Iz oddaljenosti je spoznala, kaj se je zgodilo z njo in njenimi. Odtujitev domu ji je odprla oči za domovino.

Doslej ji je bila asimilacija poduhovljen cilj njene socializacije. Zdaj pa ve, da je kot koroška Slovenka zavrgla svoj slovenski jezik samo pod pritiskom socialnih in zunanjih dejavnikov. Zdaj vidi, iz kakšnih socialnih vzrokov in pod kakšnim pritiskom je občutila svoj materni jezik kot madež. Študij zgodovine pospešuje ta proces spoznavanja. Heidi se posveti zgodovini svojega kraja. Pri tem odkrije, da pred sto leti v njenem domačem kraju Semreče in v mnogih krajih okrog ni živel noben Nемец. Ko išče izgubljene čase, najde svojo izgubljeno identiteto. Propad v jezikovnem in kulturnem razvoju zazna v svoji lastni kulturni odtujitvi. Vidi, da je sama skoraj zaključila odvrnitev od slovenstva, proces, ki je v zadnjih desetletjih polagoma in komaj opazno ponemčil celo območje.

Iz te prizadetosti si Heidi izbere za zaključno nalogo iz zgodovine, da regionalno in zgodovinsko razišče Ziljo. To zgodovinsko delo je hkrati izpoved, kako je našla svoj narodnostni Jaz.

Njene ugotovitve so v njeni knjigi "Gailtal/Zilja 1848-1918 - eine Region wird deutsch" (Mohorjeva založba, 1990) dostopne krogu, ki se za to zanima. Nastale so v napornem, podrobnem iskanju. Avtorica je uporabljala poleg časopisov in tiskanih virov zlasti krajevne vire, predvsem farne, šolske, občinske in žandarmerijske

kronike. Tu pa so se začele težave. Večina starejših župnijskih kronik je namreč pisana vsaj delno v slovenščini. Heidi bi se bila lahko naučila slovensko v ljudski šoli: zdaj pa je morala to z muko nadomestiti. V Salzburgu je obiskovala tečaj za slovenščino, dvakrat je bila tudi v Ljubljani na poletnem seminarju za slovenski jezik in kulturo. Zdaj se je v njo vrnilo slovenstvo.

Na začetku je govorila slovensko le s prijatelji in kolegi. Potem je poslala nekemu Slovincu prvo razglednico, pisano v slovenščini. Nato je prišlo na vrsto branje časopisov in knjig. Heidi ni nikoli popolnoma pozabila slovenskega narečja iz otroštva. Jezikovno poglobljanje je odkrilo staro znanje, ki ga je pismena slovenščina dopolnjevala. Korak za korakom je odkrivala izgubljeno dvojezičnost.

Ta osebni pristop k zgodovini ji je v njenem znanstvenem delu vedno znova zastavljal vprašanje: Kje so Slovenci ostali? Zato je v virih predvsem iskala sledove slovenskega jezika in kulture, pričevanj o slovenskih organizacijah in dejavnostih. Zlasti jo je zanimalo nazadovanje slovenščine.

Zaradi tega je hotela podati čimbolj natančno sliko o gospodarskih, socialnih in kulturnih razmerah pri Zilji v drugi polovici 19. stoletja. Pregled o socialni strukturi posameznih občin je v začetku regionalnega dela njene študije; potem sledi ugotavljanje o kmečkem planšarstvu, začetkih tujkega prometa, o naseljitvenih razmerah ter o odselitvah. Potem sledijo poglavja o etničnem razvoju, cerkvi, šoli, nazadnje pa o slovenskih društvih in organizacijah.

Širina raziskanega gradiva omogoča neortodoksen pristop k zgodovini. Izposojenke iz geografije, politike in socialne statistike označujejo metodične prijeme. Kronike, ki jih je študirala, so bile namenjene zasebni uporabi in ne javnosti. Kljub njihovemu uradnemu ali poluradnemu značaju so zelo osebni dokumenti. To daje neolepšano, resnično in živo podobo vaškega in farnega občestva, predvsem pa njihovih jezikovnih in narodnostnih sporov. Posebno slikovita je kronika župnije Štefan na Zilji; pisal jo je Anton Pelnar, ki je več kakor šest desetletij deloval kot župnik. Dalje vpisi Matije Majarja-Ziljskega, znanega slovenskega narodopisca in jezikoslovca, ki je bil po revoluciji 1948-49 ne popolnoma prostovoljno župnik v Gorjah. Delovanju tega pomembnega slovenskega liberalca je posvetila posebno razpravo, ki je objavljena v dodatku knjige. Janscitzevi je tako uspelo pokazati, kako dragoceni so lokalni viri za regionalno zgodovinsko raziskovanje. Že zelo zgodaj je segla po pripomočkih, ki jih danes zelo pogosto uporabljajo pri zgodovinskih raziskavah.

Marca 1982 je Heidi Janscitz dokončala svojo zgodovinsko domačo nalogo. Njen naslednji cilj je bil razširiti delo v disertacijo. Kolikor ji je še preostalo časa, je z vsem ognjem delala - do svoje popolnoma nepričakovane smrti oktobra 1983. Zato sva objavila v omenjeni knjigi iz njene zapuščine nedokončano besedilo. Heidi je bila prepričana, "da bo nujno treba nadaljevati delo", ker ji na primer manjkajo "v tem trenutku natančni podatki o poklicih in lastniških strukturah v posameznih občinah". Janscitzeva je torej veliko storila, ostalo pa je še mnogo dela.

Avtorica je predvsem v mesecih od marca 1982 do oktobra 1983 napisala dodatne razprave, ki so delno tiskane drugje, ali pa so ostale v zapuščini. Ta dela so vključena v omenjeni publikaciji. Domača naloga je torej z dodatnimi avtoričinimi analizami v posameznostih dopolnjena. Dalje je vgrajenih veliko slovenskih citatov, ki jih je avtorica zaradi vedno boljšega poznavanja slovenščine zapisala v zadnjih mesecih. Zaradi tega je pomanjkljivost domače naloge glede slovenskih virov in literature v knjigi dopolnjena.

Po najinem mnenju je razprava Janschitzeve odlično znanstveno delo, ki ga krogu interesiranih bralcev priporoča kot osnovo za nadaljnje raziskovanje. Delo je pa tudi zelo oseben dokument, pristno pričevanje osebnostnega razvoja. Heidi je dokazala, da pri Zilji na Koroškem slovenstvo še ni popolnoma izrinjeno iz globoke zavesti prebivalstva. S svojim znanstvenim delom je hotela prispevati, da bi slovenski človek z Zilje spet našel sam sebe. Zato je sodelovala v obeh slovenskih letnih glasilih, v "Koledarju Mohorjeve družbe" in "Koroškem koledarju", kakor v "Dulškem zvonu", mladi kulturniški pobudi z Zilje. Javno priznavanje k dvojezičnosti terja na Koroškem hrabrost in pogum. Heidi si je upala narediti ta korak.

Dr. Hanns Haas, Salzburg
Prof. Manfred Tagini, Dunaj

Dom in družina št. 10, 1991

*Predstavitel znanstvenega tiska Mohorjeve Založbe iz Celovca na SAZU 1991
(foto C. Narobe)*

MED NOVIMI KNJIGAMI

TE HIŠE SO - NAŠE! OB KNJIGI PETRA FISTRA

Raziskovanje stavbne in stanovanjske kulture na slovenskem se je začelo s potrebno strokovno temeljitostjo šele v zadnjih desetletjih. Če poudarja avtor knjige ARHITEKTURAZILJE, ROŽAINPODJUNE (Mohorjeva družba Celovcu 1989, 279 str.) tudi krivdo arhitektov pri tej zamudi, potem je on obenem tisti, ki si prizadeva zamujeno čim uspešneje nadomestiti. Za knjigama Arhitektura slovenskih protiturških taborov (1976) in Obnova in varstvo arhitekturne dediščine (1979) je profesor Peter Fister v delu Umetnost stavbarstva na Slovenskem (1986) podal okvirni pregled za nadrobne raziskave.

Plod večletnega napora je pričujoča knjiga o koroškem stavbarstvu s "pomenljivim dvojnimi naslovom" (Pavle Zablatnik v spremni besedi), rekli bi tudi z geslom nad glavnim naslovom: Ta hiša je moja, pa vendar moja ni - tolikokrat navajano v zadnjih letih, zdaj pa tu prvič prav v zvezi s predstavitvijo domov na Koroškem. Nadvse učinkovito opremljena knjiga pritegne s številnimi barvnimi podobami hiš, cerkva, pokrajine (tudi s ponatisi starih), pa z mnogimi avtorjevimi risbami stavb, njihovih delov, s tlorisi, s ponazorilnimi zemljevidi, ki prikazujejo pokrajinsko razvrstitev gospodarskih, bivalnih in sakralnih stavb - in te tako privabi, da odpreš besedilo kateregakoli poglavja knjige ter slediš avtorjevi pripovedi o nastanku, značaju in pomenu vsega, kar ilustracije tako mikavno po svoje pripovedujejo. Slike te in one vrste so v takem delu enakovredna sestavina kot besedilo, kar je avtor upošteval tako množinsko kot kakovostno.

Stavbarstvo koroških pokrajin ni tako preprosto razložljivo, kot se je dozdevalo nekdanjim nemškimi raziskovalcem in "povzemovalcem" njih trditev, marveč terja zaradi kulturnega, narodnostnega in zgodovinskega značaja dežele vsestransko vestno raziskovanje. Peter Fister se je lotil odgovornega in težavnega terenskega dela ob poznavanju ne le vsega, kar je bilo napisanega o stavbarstvu na Koroškem (skoro 700 opomb), marveč tudi tistega, kar je to stavbarsvo ustvarjalo. Vse to je sproti upošteval pri raziskovanju stavb v posameznih pokrajinah. Za uvod v svojo knigo pa je napisal poglavje o glavnem zgodovinskem dogajanju v tej deželi, ležeči na prehodu med srednjo in južno Evropo, pri čemer nazorno zasleduje povezanost arhitekture v njej s širjenjem krščanstva, nastajanjem cerkva in samostanov, z razvojem fevdalstva in njegovim vplivom na stavbarstvo, s kolonizacijo dežele, ter nakaže značaj najstarejših vasi in njih stavbe. Ko nakaže dejavnike njihovega razvoja v zadnjih dveh stoletjih, se loti nadrobne predstavitve stavbarstva v posameznih pokrajinah.

Prva je Zilja, ki nam jo pisatelj poljudno približa in njene stavbe nazorno prikaže na zemljevidu, da lažje sledimo njeni povezanosti s Kanalsko in Gornjesavsko dolino ter ob njem spremljamo opise in označitve izbranih kmečkih in cerkvenih stavb. Ziljska dolina je splošni slovenski zavesti morda najbolj poznana s štehvanjem in svojo nošo. Prav stoletno prevoznništvo je z drugimi kulturnimi prviniami posredovalo tej slovenski pokrajini tudi obliko kmečke hiše, katere sorodstvo moremo zasledovati čez Ljubljano na eni in na avstrijski sever na drugi strani. Avtor nam predstavi nekatere najstarejše (iz 16. stol.), vendar že predelane primere hiš ter poznejše iz 17. in 18. stoletja. Kot kritičen konzervator in zgodovinar arhitekture tako v tem kot v poznejših poglavjih bistro loči prvotno zasnovo od poznejše rekonstrukcije, opozarja na ohranjene stare prvine, segajoče kdaj v gotiko; z risbami pa ponazarja te spremembe in današnje oblike. Avtor na kratko označuje tudi kajže, paštbe, kozolce, nato še v posebnem poglavju križe, cerkve in gradove, ki mu "sestavljajo s kmečkimi stavbami skupno lestvico vrednot" in nekatera mestna naselja.

Na začetku naslednjega poglavja opozarja avtor, da "Rož" vsakdanje govornice sestavlja več samostojnih delov, zato je poglavje naslovil: Rož, Gure, Vrbsko jezero, Ture, ki imajo vsak svojo arhitekturo. Tudi tu nas seznanja z "značilnostmi kmečke arhitekture, ki je oblikovala ožji "Rož ob Dravi", katere najstarejši spomeniki segajo v 16. in 17. stoletje, odkriva "vasico z nepričakovanim bogastvom kmečke arhitekture" - Hodnino nad Št. Jakobom z renesančno kaščo in baročnimi okraski. Fistru ni ušla tudi skromna kajža med polji, ob kateri nam predstavi "primer najskromnejše oblike stavbarstva tega dela Koroške" - in še marsikatera "osamljena posebnost", katerih gospodarskega in družbenega ozadja ne pozabi odgrniti, pa tudi ljudsko izročilo vtke v stavbno zgodovino. Fister tudi ne pozabi na pokrajino, ki jo stavbe in naselja sooblikujejo, nekoč v urejeni skladnosti, danes marsikje razbijajoče.

S podobno ljubeznijo in skrbjo odkriva, riše in slika arhitekt najstarejše ostanke in današnje stavbe v Gurah, okoli Vrbskega jezera in pod Osojskimi Turami, ki jim pridruži še znamenja in križe, ki so v Rožu med najstarejšimi na Koroškem (pokopališki svetilniki od 13. stoletja!). In bogastvo cerkva, ki ga z vsem njihovim pomenom prikazuje v posebnem poglavju "od praifar preko samostanov do baročnih in novih cerkva v Rožu" - in vmes so kajpada tudi gradovi. Samo nanizati jih je mogel najpomembnejše, v besedi in podobi.

Podjuna je zadnja pokrajina, katere "različnost narave in nanjo navezanega stavbarstva" prikazuje Fister - "od oblikovanja pokrajine do socialnega razlikovanja v arhitekturi". Tudi v tej pokrajini je polno presenečenj, čeprav tudi ona ni docela enotna in je njeno stavbarstvo skromnejše kot na Zilji in v Rožu. Vendar so tudi v njenih območjih ohranjene stoletne stavbe z zanimivo razvojno zgodovino. Fistrova dognanja o tukajšnjih večjih domačijah, viničarjih in kajzah kot posebnostih Podjune ter različnih vrstah gospodarskih stavb bogatijo tako z nadrobnostmi kot s celotnimi oznakami dosedanje vedenje o tej pokrajini.

Obsežno in razkošno opremljeno nas seznanja pisatelj z raznovrstnimi in bogatimi

oblikami verskih zgradb: z utrdkami ob številnih cerkvah, seve z le-temi samimi kot znaniki pokrajine in slikovitimi stvaritvami vseh slogov, s karnerji (kostnicami), s samostani in gradovi, ki so tod tako številni. Sklene pa to poglavje z "obiskom" na Krnskem gradu, pri Gospe Sveti in na Krki - kot srečanje s "prvim vzorcem povezave zahodnoevropske arhitekture s slovensko", z izvirom krščanstva na Koroškem ter z najdragocenejšo stavbo na Koroškem.

Namesto tu nemogoče obnove glavnih "pomenov in problemov" stavbarstva na slovenskem Koroškem iz sklepnega poglavja te prepotrebne, živahno, z vsem poslušom za ljudi in krajino, z veliko ljubeznijo pisane knjige, ki želi ohraniti s pokrajinsko lepoto ubrane stavbe - povejmo, da je treba to odlično knjigo spoznavati, saj - te hiše, te stavbe so naše, slovenske!

Vilko Novak

ETNOLOŠKI RAZGLEDI IN DILEME 4.

(Ljubljana 1990, 119 str.)

Četrty zvezek Etnoloških razgledov in dilem je avtor posvetil obravnavi problematike pojmovanja načina življenja v etnoloških vedah na tujem. Če se povrnemo k prejšnjim zvezkom Etnoloških razgledov in dilem in si osvežimo spomin z vsebino treh zvezkov, opazimo, da gre v bistvu za nadaljevanje že obravnavane problematike. Avtor se ne zadovolji s prikazom geneze in soznačnicami ter stopnjo uveljavljenosti pojma "način življenja" v slovenski etnologiji v zadnjih 30-ih letih (2. zvezek), zanima ga tudi uveljavljenost in pomen omenjenega pojma v etnološki vedi v ostalih jugoslovanskih republikah, pri čemer posveča največ pozornosti hrvaški in srbski etnologiji (3. zvezek), s četrtyim zvezkom pa poseže prek državnih meja.

Avtor je na osnovi periodike in drugih dosegljivih publikacij podal sintetičen prikaz uveljavljenosti in uporabe pojma način življenja s soznačnicami v etnološki vedi v večjem delu evropskih držav. Pri tem se ni omejil samo na izsledke preučevanj tujih etnologov, pač pa je ponekod vključil v svojo obravnavo tudi sociologe in zgodovinarje, ki so se v svojih preučevanjih usmerili na prikaz načina življenja v takšni ali drugačni obliki.

Pri spremljanju teoretičnih izhodišč za opredelitev predmeta etnološkega preučevanja v sovjetski etnologiji nas avtor podrobneje seznanja z Bromlejevinimi pogledi na predmet etnologije. Na primerih različnih razprav so podani še drugi primeri uporabe pojma način življenja pri sovjetskih etnologih.

Pri vzhodnonemški etnologiji se seznanimo z opredelitvami in strnjnimi prikazi del nekaterih vidnejših vzhodnonemških etnologov in posameznih zgodovinarjev npr. Ute Mohrman, Jurgen Kuczynski, Bernhard Weissel, Wolfgang Jacobeit, Heiner Plaul, Werner Geidl. Vsekakor je omembe vredno, da vzhodnonemški etnologi

razločujejo pojme načina življenja, življenjski pogoji in življenjski položaj.

Etnološke študije na Poljskem so po predmetu svojega raziskovanja usmerjene sociološko kot tudi historiografsko. Tudi ne gre zanemariti tesne tradicionalne povezanosti dela poljske etnologije z sociologijo. Opredelitve pojma način življenja so pri avtorjih različne. Z detaljnjšo predstavitvijo razprave Miroslawe Z. Muzynske in kulturološko študijo Marcina Czerwinskega se seznanimo tudi s teoretičnimi opredelitvami pojma in njegovimi soznačnicami.

Pregled slovaške in češke etnologije nas seznanja s podobno povezanostjo etnologije in sociologije kot pri Poljakih. S teoretičnimi opredelitvami pojma pa so se bolj ukvarjali sociologi kot etnologi.

O usmeritvi etnološke vede v Bolgariji je precej obširno povzeto po Hadžinikolovi obsežni razpravi o socialističnem načinu življenja in ustrezni etnološki problematiki, objavljeni v reviji *Česky lid* in po poročilu objavljenem v reviji *Demos*. Hadžinikolov v skladu z marksistično-leninistično doktrino opredeli socialističen način življenja kot zgodovinsko določen način življenja, ki družbi določa ustrezen način proizvodnje, to je proizvodjalne sile in proizvodjalni odnosi.

V novejšem času se madžarski etnologi posvečajo preučevanju razslojenosti podeželskih naselij v povojnih družbenih razmerah.

Etnološka preučevanja v skandinavskih deželah (Švedska, Danska, Finska) se že nekaj časa posvečajo krajevnim študijam, raziskavam načina življenja različnih socialnih skupin. Avtor podrobneje prikaže deli Akeja Dauna in njegovo delo *Predmestno življenje ter etnološko študijo o kulturnem spreminjanju in delo Orvarja Lofgrena Pomorski ribiči v industrijski družbi*. Preobrazba švedskega ribiškega naselja 1800-1970. Obe deli navaja kot primer sorodnim raziskavam, ki so bile približno v istem času opravljene tudi pri nas. Skandinavska etnologija je pri preučevanju načina življenja interdisciplinarno naravnana, največjo vlogo pa se pripisuje socialni antropologiji.

Francoska etnologija je še vedno bolj folkloristično usmerjena oziroma v etnoloških raziskavah se čuti vpliv socialne antropologije in strukturalizma. S preučevanjem vsakdanjega načina življenja se še največ ukvarja historiografija. Jacques Le Goff in Fernand Braudel v svojih delih poudarjata pomen etnologije za zgodovinarja, saj kot pravi Le Goff "nova zgodovina, ki je najprej postala sociološka, zdaj teži k temu, da bi postala etnološka."

Pri prikazu avstrijske etnologije so najprej navedene ugotovitve našega zgodovinarja Franca Rozmana o historiografskih raziskavah delavske kulture in zgodovine vsakdanjega življenja. Pravi, da je poseben pomen dobila oralna in lokalna zgodovina. Po pregledu različne literature in strokovnih prispevkov se da ugotoviti, da se v Avstriji s problematiko vsakdanjega načina življenja ukvarja več družbenih disciplin. Kot primer novejših raziskav, ki se ukvarjajo z raziskovanjem načina življenja različnih socialnih slojev so npr. dela Hermine Aigner, Leopoldine

Hokr, Claudie Mayerhofer; v zborniku Geschichte von unten pa so zanimivi prispevki nekaterih avtorjev, ki razkrivajo zgodovino načina življenja in vsakdanjosti.

Tudi v Švici posvečajo raziskavam vsakdanjega življenja vedno večji pomen poleg etnologov tudi zgodovinarji. Interdisciplinarnost pri preučevanju vsakdanjih življenjskih pojavov pridobiva vse bolj na pomenu.

Dela priznanih zahodnonemških etnologov npr. Hermana Bausingerja, Dietra Kramerja, Kasparja Maaseja, Josefa Moserja, kot tudi drugi, kažejo izrazito usmerjenost zahodnonemške etnologije v preučevanje delavske kulture in delavskega vsakdanjika. Pojavljajo se študije tudi drugih plasti prebivalstva npr. malomeščanstva, služkinj.

S precej obširnim in natančnim obravnavanjem zahodnonemške etnologije ter z metodološkimi izhodišči vidnejših etnologov avtor zaključuje pregled po tujih etnoloških vedah.

Slavko Kremenšek

**Ralf Čeplak, ETNOLOŠKA TOPOGRAFIJA SLOVENSKEGA
ETNIČNEGA OZEMLJA - 20. STOLETJE, OBČINA CERKNICA**
(Ljubljana 1990, 154 str.)

Avtor je leta 1981 na Oddelku za etnologijo predstavil diplomsko nalogo z omenjenim naslovom. V naslednjih letih je avtor s pomočjo uredniškega odbora tekst diplomske naloge še dopolnjeval in ob koncu leta 1990 je izšel topografski pregled občine Cerknica.

Delo predstavlja 12. zvezek v okviru načrtanega raziskovalnega programa Način življenja Slovencev v 20. stoletju. Pred tem so po tematiki podobno obravnavana dela izšla za občine Kočevje, Ljutomer, Gornja Radgona, Škofja Loka, Murska Sobota, Črnomelj, Lendava, Domžale, Sevnica in za Rož ter Slovensko Porabje na Madžarskem.

V poglavju Opredelitev območja je prikazan geografski položaj občine z zgodovinskimi in kulturnimi povezavami s sosednjimi območji. Že v prazgodovinski dobi je vodila pot čez Bloško planoto na Hrvaško, v rimski dobi pa je imela Cerknica cesto, ki jo je povezovala s Trstom in Emono. Trške pravice je Cerknica dobila že v 11. stoletju. V času Avstro-Ogrske monarhije so trgovsko - prometne poti cerkniško območje povezovala s Panonsko nižino in severnim Jadranom.

Temu sledi precej obširno poglavje Notranji ustroj območja, ki kronološko obravnava nastanek, delovanje, spreminjanje in ukinjanje posameznih družbenih struktur, ki so pomembne za javno življenje. To so sodna območja, javna varnost in davčne uprave, cerkveno-upravni okviri, zdravstvena in živinozdravniška služba, pošte, šolstvo, promet in prometne zveze, denarni zavodi, trgovine, sejmi, gostinska dejavnost, kulturne dejavnosti, šport, družabno življenje, romarska središča, turistični kraji in počitniške hišice.

Kot izbrani kraji - kar pomeni, da jih je avtor izbral za prikaz podrobnejših ugotovitev v naslednjih poglavjih - so predstavljeni Cerknica, Vrhnika pri Ložu in Lepi vrh na Blokah.

V demografskem razvoju območja je predstavljen podrobnejši pregled gibanja prebivalstva od leta 1869-1981. Zaradi večje preglednosti je s pomočjo tabel prikazano naraščanje ali upadanje števila prebivalstva po posameznih obdobjih in sicer za krajevne urade Cerknica, Nova vas, Stari trg pri Ložu, za izbrane kraje in celotno občino Cerknica. Samo za izbrane kraje je v desetletju 1971-1981 podan pregled naravnega in povprečnega prirastka.

Demografskemu prikazu sledi poglavje Gospodarski razvoj, kjer je bolj splošno prikazan pomen posameznih gospodarskih panog za celotno občino, bolj nadrobno pa za izbrane kraje. Prikazane gospodarske dejavnosti pa so poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo, čebelarstvo, rokodelstvo in obrt, industrija, gozdno gospodarstvo, trgovina, turizem, lov in ribolov, promet, tihotapstvo.

Kako so socialne in gospodarske spremembe v posameznih obdobjih vplivale na spreminjanje zaposlitvene sestave in stopnje izobrazbe zvemo v poglavju Spreminjanje poklicne sestave prebivalcev, kjer je tudi s pomočjo tabele prikazana zaposlitvena sestava prebivalcev cerkniške občine v različnih gospodarskih in drugih dejavnostih za leta 1953, 1961, 1971 in 1981. Kljub temu, da avtor tabelarični prikaz pojasnjuje in analizira, pa popolnoma izpusti problem zaposlitve zdomcev, ki so sicer prikazani v tabeli. Vendar bi bilo o pojavu zdomstva v cerkniški občini potrebno tudi kaj reči.

Tudi poglavje Spreminjanje socialne sestave prebivalcev bi bilo potrebno podrobneje prikazati. Število posestnikov, kočarjev in najemnikov je prikazano s pomočjo tabele samo za obdobje med obema vojnama. To obdobje pa je trajalo od 1918 do 1941, zato bi bila potrebna natančnejša časovna opredelitev, saj se je v tem času socialna sestava verjetno tudi kaj spremenila.

Naslednja tri poglavja nam dajo obširnejši pregled za cerkniško območje, posebno navajanje ugotovitev za izbrane kraje se več ne pojavlja.

V poglavju Uvajanje novosti avtor najprej navede vzroke, zakaj je prihajalo do napredka, uvajanja in tudi sprejemanja novosti v vsakdanjem življenju. Avtor precej izčrpno in natančno navaja novosti, ki so se uvajale v kmečkem gospodarstvu, v rokodelstvu in obrti, v stavbarstvu, v stanovanjski opreми, v prometnih sredstvih in komuniciranju, v noši in prehrani.

Na prejšnje poglavje se navezuje naslednje, to je Razkroj in stopnja ohranjenosti tradicionalne kulturne podobe. Čim hitreje človek sprejema in širi novosti v območje svojega vsakdanjega življenja, toliko hitreje prihaja do razkroja tradicionalne kulturne podobe oziroma do prepletanja tradicionalnega z novim. Gre za prikaz ohranjenosti tradicionalne kulturne podobe v kmetijstvu, v rokodelstvu in domači obrti, v noši, v prehrani, v stavbarstvu, v notranji opremi, v skupnostih, v šegah - življenjskih, letnih in delovnih, v verovanju, v zdravilstvu, v glasbi, petju in plesu ter v likovnem obzorju.

Zadnje poglavje obravnava etnološko preučevnost območja in avtorjeve predloge za nadaljnja preučevanja in študije z etnološkega zornega kota.

Dodatno vrednost tekstu daje zanimiv izbor fotografij predvsem za starejše obdobje.

Na koncu knjige je podan seznam kratic, navedba virov in literature, seznam informatorjev in fotografij ter zemljevid občine Cerknica.

Opozorila bi še na manjše tiskovne napake, ki so se pojavile v tekstu, vendar je to posledica naglice v pripravi teksta za tisk. Ravno tako je po pomoti izpadlo ime Janeza Bogataja, ki je narisal zemljevid.

Mihaela Hudelja

Maria Kundegraber, RAZVOJ KOČEVSKÉ NOŠÉ

Die Entwicklung der Gottscheer Tracht,
(Kočevje in Ljubljana 1991, 96 str.)

Dvojezični slovensko - nemški katalog o razvoju moške in ženske kočevske noše, ilustriran s fotografijami in kroji je izdal Muzej Kočevje. Avtorica je na osnovi dolgoletnega preučevanja kulturne podobe Kočevjarjev, ki so se na širšem območju Kočevja naselili že pred več stoletji, predstavila izsledke svojih raziskovanj v Likovnem muzeju v Kočevju in v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani.

V uvodnem delu so prikazani naselitveni tokovi Kočevjarjev, ki naj bi po nekaterih podatkih avtorjev izhajali že iz 12. stoletja. Vzrok za naselitve naj bi bil sprva zavarovanje mejnega področja ob Kolpi, ki je bilo v lasti Ortenburžanov, kasnejši tokovi naselitve pa naj bi zapolnili nenaseljene predele kočevskega območja, s čimer so si grofje Ortenburžani zagotovili na svojih posestvih tudi delovno silo.

Naseljevanje naj bi potekalo še vse do začetka 19. stoletja; koncem tega stoletja pa so se tudi Kočevjarji, tako kot večina slovenskih prebivalcev začeli množičneje

izseljevati v Ameriko.

Leta 1941 je nemški okupator nasilno izselil (izgnal) Kočevarje na druga slovenska območja. V današnjem času nas na nekdanje prebivalce na kočevskem območju spominjajo le še krajevna imena.

V poglavju Razvoj kočevske noše - Od naselitve do Valvasorjevega časa, avtorica predpostavlja, da se moška in ženska oblačila Kočevarjev v kroju in kvaliteti blaga niso bistveno ločila od oblačil, ki so jih nosili v takratnem času v srednji in severni Evropi. Svoje domneve gradi na sicer skopih slikovnih virih iz že omenjenih delov Evrope ter poudari, da gre za prikaz oblačil višjega družbenega sloja.

V poglavju Kočevska noša po prvih slikovnih dokazih, je avtorica povsem povzela opis kočevskih oblačil po Valvasorjevi knjigi Slava Vojvodine Kranjske (1689) in Hacquetovemu delu Oryctographia Carniolica (1784) in Abbildung und Beschreibung der suedwest- und oestlichen Wenden, Illyrier und Slaven (1801). Oba avtorja sta podala opise oblačil, čeprav ne povsem na osnovi bakrorezov, ki so vključeni v omenjenih delih.

Valvasor že ugotavlja razlike v oblačilih, po katerih so se Kočevarji že na zunaj ločili od Kranjcev.

Da so se kroji oblačil komaj kaj spreminjali od Valvasorjevega časa pa do 18. stoletja, vidimo po Hacquetovih opisih kočevske noše in bakrorezih.

Po obsegu najobsežnejše je poglavje Kočevska noša po pričevanjih 19. stoletja. V strnjem prikazu so podani opisi oblačil večine avtorjev tega časa. Tako najdemo opise oblačil Kočevarjev v delih Emila Korytka, Stanka Vraza, Mihaela Heinka, Petra Radicsa, Wilhelma Linharta, Karla Schroerja in Adoldfa Hauffena, ki je "izdal prvo obsežno delo o kočevskem narodopisju", leta 1895 v Gradcu. Tudi ne gre prezreti delo Kočevski zbornik, izdan leta 1939, kjer S. Šantel piše o izvoru kočevske narodne noše.

Za to obdobje pa so že značilne vidne spremembe v kroju, barvi, kvaliteti tkanin in raznih dodatkih. T. Elze, ki tudi podrobneje opisuje Kočevarje, že leta 1861 ugotavlja vzroke, ki so vplivali na te spremembe. Kočevarji so bili znani kot krošnjarji z domačimi lesenimi izdelki in platnom. V tujih deželah, kjer so krošnjarili, so prevzemali dele oblačil novega okolja in se v njih vračali domov. Tudi A. Hauffen vidi glavne nosilce sprememb pri oblačilih v krošnjarjih.

Zaključno poglavje predstavlja nošenje starejše in mlajše noše v 20. stoletju. Medtem, ko so izvirna oblačila moški zamenjali z novejšimi (modnimi) oblačili že v 19. stoletju na kar je vplivalo predvsem krošnjarjenje po drugačnem kulturnem okolju, pa so ženska izvirna oblačila docela izginila v 20. stoletju.

V 30-ih letih so se Kočevarji samo še ob posebnih priložnostih - raznih praznovanjih ter festivalih noš oblekli v nošo, s katero so izražali svojo pripadnost. Novejša noša

tega časa pa je poskušala prevzemati dele oblačil iz alpskega področja, kot spomin na svoj tamkajšnji izvor, s čimer so navzven hoteli poudarjati svojo različnost od drugih prebivalcev.

Na koncu je naveden še seznam razstavljenih predmetov. Dodane so skice krojev moških in ženskih oblačil po Valvasorjevem opisu in upodobitvi ter po ohranjenem izvornem oblačilu iz druge polovice 19. stoletja.

Mihaela Hudelja

Vasko Simoniti, TURKI SO V DEŽELI ŽE : TURŠKI VPADI NA SLOVENSKO OZEMLJE V 15. IN 16. STOLETJU

(Celje 1990, 210 str.)

Knjiga o problematiki turških vpadov na slovensko ozemlje je zanimiva tako za poljuden krog bralcev (delo je izšlo pri Mohorjevi družbi z izredno veliko naklado) kot za širši strokovni krog bralcev.

Izredno zgoščena osvetlitev zgodovinsko zasnovane tematike, zgrajena na konkretnih podatkih ter ob upoštevanju kulturno-zgodovinskih in ekonomsko-socialnih dejavnikov, daje vsebini posebno vrednost. Vsebinsko izredno zahtevna in strokovno obdelana problematika turških vpadov je sicer prikazana na bolj poljuden način, s čimer pa nikakor ne izgubi svojega znanstvenega in strokovnega pomena.

Ne omeji se samo na opisovanje dogodkov ali takratnih družbenih in gospodarskih razmer na slovenskem ozemlju, pač pa vse to prikaže primerjalno z evropskimi razmerami, ki so na nek način vplivali na stanje takratnih razmer na širšem slovenskem ozemlju - kar daje zelo dober vpogled in tudi odgovore na problematiko turških vpadov.

V uvodnem delu (prva štiri poglavja) avtor prikaže nastanek osmanskega cesarstva, ki ima svoje začetke v Anatoliji. Po načelu "svete vojne" so Turki širili svoje ozemlje. Sicer je pa tudi zanimivo, kakšno vojaško politiko so vodili Turki, se pravi, s kakšno vojaško taktiko so osvajali nova ozemlja, kako so krepili svojo vojaško moč. V sestavu turške vojske so imeli najpomembnejšo vlogo janičarji in akindžije. Janičarji so predstavljali pešadijsko enoto vojske, sestavljeno iz mož, ki so kot dečki bili ugrabljeni med osvajalnimi pohodi po krščanskih deželah in nato vzgojeni s strogo vojaško in versko disciplino v slepo poslušnost sultanovi oblasti. Akindžije pa so predstavljali lahko konjenico, ki je nastopila predvsem v predpripravi dokončnega

boja z nasprotnikom. Za razliko od janičarjev so akindžije predstavljali Turki oziroma domače islamsko prebivalstvo. Običajno so po končanih bojih ravno akindžije najbolj plenili in ropali po vpadnih področjih. S prikazom političnih razmer v Srbiji in Bosni spoznamo, da so politična razdrobljenost in spori za oblast v fevdalnih državah na Balkanu bili samo v prid turški vojski, da je lažje dosegala svoje cilje.

Osrednji del knjige (10 poglavij) obravnava turške vpade in njihovo pot po slovenskem ozemlju, pri čemer je avtorju uspelo prikazati to problematiko v vsej njeni kompleksnosti. S potekom turških vpadov nas vsebina knjige seznanja še s posledicami, ki jih je turška vojska puščala za seboj, s pošastnostjo formiranja obrambe proti ponovnim turškim vpadom, z organizacijo obveščevalne službe, z nastankom posebne oblike trgovanja z ujetniki, z naseljevanjem Uskokov.

Avtor navaja po Valvasorju, da je bil prvi turški vpad leta 1408 v okolico Metlike, kjer so za seboj pustili opustošenje. Naslednji vpad se je ponovil čez štiri leta na istem področju. Vendar pa se avtor ne zanese samo na Valvasorjev opis, ampak na zasnovi preučitve dogodkov tistega časa v Bosni utemelji točnost Valvasorjevega zapisa.

Neprestani turški vpadi, zlasti pa ropanje in pustošenja, po drugi strani pa stalni davki za obrambo, ki je še vedno bila prešibka, so povzročali, da je večina prebivalstva živela v velikem strahu pred Turki in hkrati tudi izražala nezadovoljstvo do gosposke. O tem nam poroča pismo kranjskih stanov papežu leta 1474, kjer ga prosijo za pomoč in med drugim navajajo, da jim ne kaže drugega, kot da Turke za vedno spodijo iz dežele, oziroma da sami zapustijo domovino, ali pa da se mu uklonijo - temu sovražniku krščanstva.

Da je turška vojska čim bolj neopazno stopila na slovensko ozemlje in nato v različnih smereh nadaljevala pot, je pripisati dobro razviti obveščevalni službi. Kako dobra je bila organiziranost te službe avtor podkrepi z izjavo krščanskega vojaka, ki je leta 1472 zapisal: "da imajo Turki boljši način, da so obveščenci o vsem, kar se dogaja tu, kakor vi o stvareh v svoji hiši". Toda tudi vojaška poveljstva na slovenskem ozemlju so dobivala informacije o stanju turške vojske, njihovih namerah. Kako je potekal način zasliševanja turških ujetnikov izvemo iz navedenega vprašalnika iz leta 1556, ki je obsegal pet vprašanj. Vprašalnik iz leta 1580, ki je veljal še naslednjih 15 let pa je obsegal že 15 vprašanj.

Ujetnike in ugrabljeno domače prebivalstvo so Turki naseljevali v Bosno ali pa prodajali v oddaljeneje dežele. Tako je zacvetela posebne vrste trgovina, kjer je s posredovanjem dubrovniških in beneških trgovcev šlo za prodajo ali odkup vojnih ujetnikov. Koliko je kdo veljal je bilo odvisno od stanu, kateremu je ujetnik pripadal. Cena se je gibala od 200 do 5000 dukatov.

V času vladavine Ferdinanda I. je bilo več poskusov sklenitve miru s sultanom, ki pa so bili bolj ali manj neuspešni. V tem času so bili turški vpadi v notranjost slovenskega ozemlja redkejši, ker je turška vojska svoje vpade preusmerila na hrvaško ozemlje.

Avtor prikaže tudi vlogo kmečkega prebivalstva, ki je kljub slabi vojaški izurjenosti aktivno sodelovalo pri obrambi pred Turki. Bili so vključeni v deželno vojsko, ki je imela poseben sistem za zbiranje moških v vojsko. Poleg tega je obstajala še tako imenovana črna vojska, ki je bila sestavljena iz vseh za vojsko sposobnih kmetov oz. podložnikov. Bila je bolj lokalnega pomena - braniti posest fevdalca, kateremu so bili podložni. Za svojo zaščito so gradili tabore.

Zadnji turški vpad na slovensko ozemlje je bil 1559 na kočevsko območje, se razširil na ribniško območje in nato do Cerknice in Pivke. Čeprav so naslednja leta še vedno prihajale vesti o možnih vpadih oziroma poročila o roparskih napadih vzdolž hrvaško-slavonske meje pa se je prebivalstvo počasi umirjalo. V bitki pri Sisku leta 1593, kjer je turška vojska doživela poraz, je zmaga krščanske vojske bučno odmevala po evropskih deželah. V tej bitki so sodelovali tudi nekateri fevdalci s svojo vojsko iz slovenskih dežel.

Koliko pripovedk, ljudskih pesmi ali pa tudi običajev povezanih s turško tematiko se je prenašalo iz roda v rod, se sčasoma pozabilo ali opustilo? Grozodejstva, ki so se globoko vtisnila v zavest pred Turki trpečega prebivalstva so se ohranila tudi v ljudskih pesmih. Avtor navaja eno od variant pesmi Ribniška Jerica, ki opeva ugrabljeno in na turško odpeljano Jerico. Ko Jerica žanje pšenico s Turkinjami, jo ogovori "slovenski" vojak in obljubi, da jo odpelje domov. Medtem, ko so Jerico doma veselo pozdravljali se za vojaka nihče ni zmenil. Zato se odloči, da bo za vedno zapustil svoj dom in odšel služiti cesarju na Dunaj.

V zvezi z nekim domnevnim vpadom turške vojske v Ljubljano je nastal običaj, ki se je ohranil vrsto let. Turška jama pri Svetem Krištofu naj bi nastala kot spomin na Turke, ki so se tu utaborili. Na velikonočni ponedeljek se je vsako leto v tej jami zbralo veliko otrok in mladine. Starejši meščani, ki so se zbirali ob jami, so otrokom metali razne sladice, sadje, pirhe. Ob tem se je iz jame razlegal vrišč in krik, ki ni bil dosti drugačen kot takrat, ko so bili Turki tu. Avtorju ni znano, kdaj se je ta običaj začel, vsekakor pa naj bi bil v Ljubljani zadnjikrat leta 1875.

Knjiga je opremljena s številnimi črnobelimi fotografijami vladarjev, vojaških prizorov, taborov in zemljevidov. Na koncu je dodan pregled virov in literature, časovna preglednica in seznam manj znanih besed.

Mihaela Hudelja

POMEMBNE RAZSTAVE

OB RAZSTAVI "ERLEBTE ARCHITEKTUR IN SUEDKAERNTEN" - "DOŽIVETA ARHITEKTURA NA JUŽNEM KOROŠKEM" (Celovec, 21.5.1991)

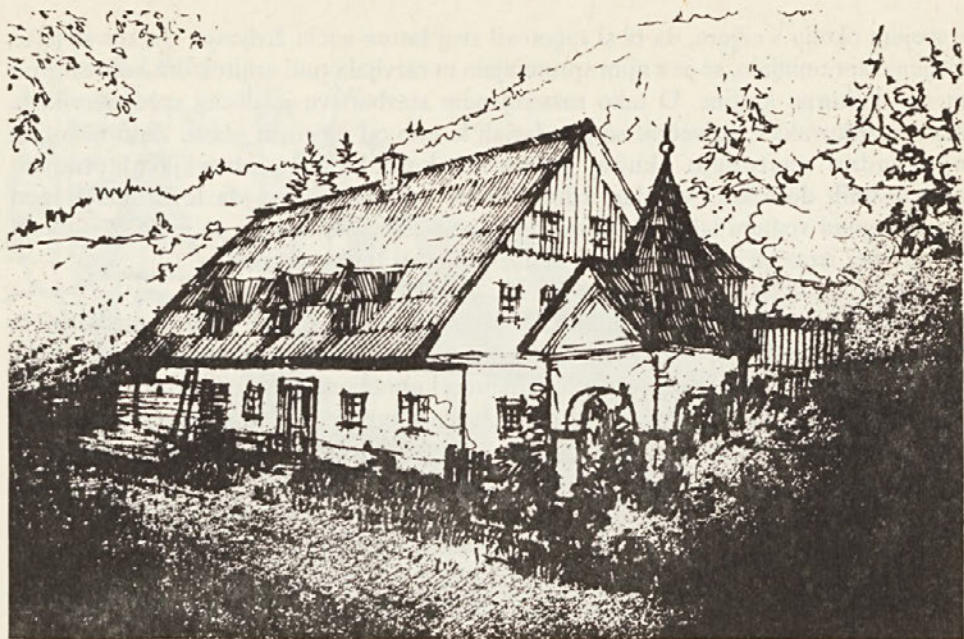
PETER FISTER

Raziskave "korpusa" arhitekture območja vzhodnih Alp, ki jih sistematično opravlja Fakulteta za arhitekturo v Ljubljani že skoraj dve desetletji, obsegajo območje Slovenije in sosednjih pokrajin, ter so že pred dobrim desetletjem vključile tudi južne dele Koroške. Ob vzporedni pobudi KKZ in Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu so se oblikovale kot samostojna enota. Rezultat je ustanovitev posebnega arhiva za ljudsko arhitekturo pri KKZ in okrog 20 posebnih bibliografskih enot sodelavcev pri raziskavi.

Da bi dosegli še boljše rezultate v uvajanju zavesti o pomenu in vrednosti raziskovane stavbne dediščine je bila poleg slovenske in nemške monografije pripravljena še najbolj nazorna oblika predstavitve - razstava. Ta naj bi bila na ogled v čim več krajih ne le po južnem Koroškem temveč tudi izven nje, povsod tam, kjer se odloča o usodi danes že močno okrnjene podobe celovite arhitekturne identitete tega dela Evrope. Ob zaključku svojih potovanj, ki so se nekako simbolično začela daleč od okolja, ki mu je razstava namenjena - v Trstu - naj bi bilo gradivo postalo stalen opomin, ki bi moral služiti predvsem v pedagoške namene. Najbrž je najustreznejše okolje za to Celovec...

Razstavljeno gradivo je seveda izbor iz celote (preko 300 obdelanih arhitekturnih enot, od tega 48 podrobno), vendar še vedno kaže, kako bogata je stavbna dediščina južne Koroške, čeprav je danes marsikje že močno obubožana - to velja še zlasti za arhitekturo kmečkih domačij. Danes marsikje celo preveč krasijo stavbe - a morda le za nevedne turiste, saj s tem izgubljammo značilnosti, ki so v preteklosti služile ustvarjanju identitete okolja, kraja in doma in prav arhitektura je bila tista, ki je človeka tudi vzgajala, saj ga je obdajala od rojstva dalje in vedno tudi prenašala dediščino bodočim rodovom.

Med raziskovanjem in marsikdaj tudi odkrivanjem vsega tega bogastva so se žal pokazala tudi manj vzpodbudna dejstva. Prav tam, kjer je že izginilo največ tiste arhitekture, ki so jo pretekli rodovi zgradili, da bi po svoji volji oblikovali domače kraje, je značilno najmočnejše izseljevanje, prebivalci se najmanj zavedajo svojega

Fotografija risbe koroške arhitekture, Bela (foto in risbe P. Fister)

porekla, odnos do vrednot arhitekturne dediščine je brezbrizen ali celo odklonilen. To so obenem območja, kjer sta agresivno posegla v prostor industrializacija in masovni turizem ter ekološko in kulturno osiromašila deželo - za take dele Koroške ni več rešitve. Kljub podobnim ugotovitvam smo lahko našli še dovolj dragocenih prič o posebnih vrednotah arhitekturne dediščine in še je nekaj možnosti, da se ohranijo.

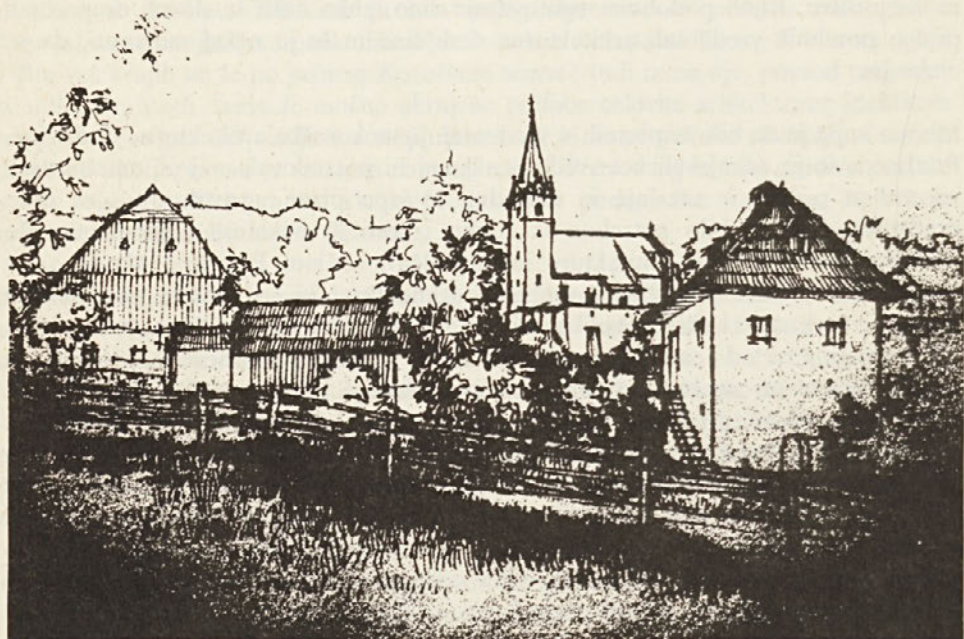
Mnogo knjig je že bilo napisanih o vrednotah južnokoroške arhitekturne dediščine. Predvsem so jo ocenjevali kot vrednost, ki naj bi posredovala največ umetnostnih vzorov in pobud iz srednje in zahodne Evrope proti jugovzhodu - za tako predstavitev pa je bilo potrebno iz celote izbrati le nekatere najpomembnejše posebne predstavnike arhitekture in zamolčati večino. Posebno škodo so v preteklosti naredile predstavitve koroške arhitekture, ki so skušale posameznim vrstam stavb nataktni preveliko ali premajhno obleko izključne nacionalne pripadnosti. Ena od temeljnih ugotovitev naših raziskav je prinesla spoznanje, da moramo razumeti stavbarstvo narodnostno mešanega območja južne Koroške kot rezultat tu živečega ČLOVEKA in ga ne togo ločevati na "nemškega" in "slovenskega". Danes vemo, da so prav v arhitekturi podobno kot v jezikovnih narečjih in v načinu življenja sicer velike razlike od kraja do kraja in od pokrajine do pokrajine, vendar so med seboj povezane v vse tiste smeri, iz katerih so prihajali vplivi in vzori. Človek je vendar vedno želel zgraditi boljše domove a obenem skrbno čuval, da te spremembe ne bi uničile tistih razpoznavnih posebnosti, ki so mu dajale občutek varnosti in domačnosti - in pri tem se ni mnogo oziral na politične meje...

Razstava skuša v čimbolj zgoščeni obliki prikazati vse, kar je človek dobrega ustvaril

v svojem okolju s ciljem, da bi si zagotovil svoj lasten način življenja - in ker se je to življenje spreminjalo, se je z njim spreminjala in razvijala tudi arhitektura kot osnovno merilo kulturne krajine. O tako razumljenem stavbarstvu je doslej spregovorilo le malo raziskovalcev, največkrat so poudarjali le eno od njegovih plasti. Zato nekoliko nenavadno nastopajo skupaj preproste kmečke hiše ob najkvalitetnejših umetnostnih dosežkih. Vendar, kdor razume arhitekturo, ve, da le razmerje med posameznimi vrstami lahko da resnično in celovito vrednost. Ta pa je na Koroškem še posebej izrazita in celovita, kar skuša prikazati tudi razstava.

Gradivo je razdeljeno v štiri skupine. V uvodu so predstavljene posebnosti koroških "arhitekturnih pokrajin". Nekatere med njimi so sicer že izgubile svoj nekdanji značaj in s tem tudi vrednost, druge so še v veliki meri ohranjene. Za razliko od izključnega izhodišča v kmečkem stavbarstvu smo skušali posamezne pokrajinske enote in njihovo medsebojno prepletanje ujeti v celovito hierarhično vrednostno lestvico arhitekture. Od tod nove oznake in od tod svarilo, da je potrebno posebno pozornost posvetiti tistim, ki so v največji meri še ohranile nekdanje kvalitete, kot so to deli Podjune s svojo "sakralnostjo", Zilje z lokalnimi značilnostmi ipd. Vse te posebnosti je najmočnejše zaznamovala arhitektura kmečkih domačij, zato ji je namenjen pretežni del.

Ob mnogih odličnih poznavalcih koroške arhitekture je bilo na prvi pogled težko verjeti, da je v oviru ljudskega stavbarstva moč odkriti še kaj novega. Vendar je prav zgoraj omenjeno celovito razmerje hierarhične lestvice arhitekture v posameznih okoljih in pa skrbno iskanje še neodkritega ali vsaj skritega pod plaščem stoletnih

Fotografija risbe koroške arhitekture, Kostanje (foto in risba P. Fister)

Fotografija risbe koroške arhitekture, Psinja vas (foto in risba P. Fister)

predelav, dalo marsikatero novost, za katero upamo trditi, da je dodala nove poglede na pomen arhitekture južne Koroške. To obvelja še posebej, če ponovimo osnovni cilj raziskav: odkriti, kaj je do danes še ostalo takega v stavbni dediščine neke dežele, ki si želi ohraniti svojo identiteto in svojo najdragocenejšo dediščino tudi za prihodnost.

Predstavitev zaključujejo za pokrajinami in kmečkimi stavbami izbrani najpomembnejši arhitekturni dosežki od gradov, cerkva, karnerjev in protiturških taborov do izjemnega bogastva "križev", drobnih dodatkov, brez katerih koroške pokrajine ne bi bilo. Mnoge med temi stavbami so raziskovalci doslej skušali vključevati v izločene skupine, vezane le na najvišja merila. V resnici (in seveda v celotni arhitekturno - pokrajinski lestvici) pa so bile vse te arhitekture le najvišji členi v vrednotenju določenih okolij, mnogokrat celo kot proizvodi povsem preprostega kmečkega človeka, ki si na svojih hišah ni mogel privoščiti vsega tistega bogastva oblik, ki ga je želel imeti v času in okolju, v katerem je živel. Značilni za to so bili protiturški tabori v 15. in 16. stoletju, "križi" v 17. in 18. stoletju, še pred stoletjem tudi bogato oblikovani kozolci itd.

Danes sicer ni mogoče obvarovati pred izginotjem vsega tega bogastva; najbrž je le še toliko časa, da se ga zavemo in da na izkušnjah iz preteklosti ustvarjamo bodočo podobo okolja in domov. Le na ta način tudi lahko razumemo pomen celovite koroške kulturne dediščine danes, nesmiselnost zapiranja znotraj umetnih meja in bojazen pred zavestno uniformiranostjo, ki jo prinaša neznanje ali celo formalne odločitve o obveznem poenotenju oblike stavb namesto nekdanje individualne, po človeku umerjene identitete znotraj splošnih krajinskih ali deželnih

okvirov. Taka uniformiranost se lahko komu zdi celo svetovljanska, a bo vedno brezdušna, ostalo bo le ime brez priimka...

Zato je v zaključku razstave prikazano, kako v zadnjih desetletjih hitro izginjajo najbolj značilni primeri ne glede na to, da so nanje že opozarjali mnogi strokovnjaki ali da so nekatere med temi stavbami in naselji celo formalno zaščitene. Prepričan sem, da mora nov, celovit pogled na stavbno dediščno kot temeljno vrednoto prostora ustvariti možnost, da skušamo poleg izbranih najkvalitetnejših vzorcev ohraniti tudi znanje o njihovi vodilni vlogi v ohranjanju in oblikovanju identitete dežele.

POROČILO O OGLEDU RAZSTAVE V ŠT. PAVLU V AVSTRIJI

20.6.1991

Dolg korak nazaj mora napraviti človek, ko išče začetke benediktinskega samostana v Št. Pavlu v Labotski dolini. Pred 900 leti je bil v verigi takrat nastajajočih benediktinskih ustanov tudi na ozemlju Koroške ustanovljen samostan, ki je tu dolga stoletja veljal za kulturni in duhovni center, obenem pa je imel tudi ogromen gospodarski vpliv, ne samo na ožje območje Koroške, pač pa na širše ozemlje, s katerim je povezana zgodovina Slovencev in slovenskega naroda. Težko je v nekaj stavkih prikazati obdobje, dolgo 900 let, ki ga prikazuje razstava "Zakladi Koroške" v mogočnih prostorih opatije v Št. Pavlu. Zaradi lažjega razumevanja same razstave vidim potrebo, da vsaj v nekaj besedah prikažem zgodovino samostana.

Leta 1091 je samostan ustanovil grof Engelbert I. španheimski kot družinsko ustanovo. Leta 1099 je pokroviteljstvo nad samostanom prevzel papež, kar je ustanovi jamčilo lastno cerkveno pravo. V 14. in 15. stoletju je šel tudi samostan skozi burne čase - požari, turški vpadi, Ogri, vojne, reformacija, protireformacija in nenazadnje njegova razpustitev pod Jožefom II. (1787). V začetku 19. stoletja so prišli v Št. Pavel menihi iz St. Blasias v Schwarzwald in življenje v samostanu je znova oživel.

Deželna razstava, ki so jo skrbno pripravili ob visokem jubileju, je prikaz devet stoletij menjajoče se zgodovine in zaokrožen pogled na najpomembnejše kulturne, zgodovinske in umetniške stvaritve benediktinskega duha in evropskega življenja. Zakladi Koroške so predstavljeni v 26 med seboj povezanih prostorih, zasnova razstave pa omogoča pregled posameznih obdobij s svojimi značilnostmi. Zaporedno si prostori sledijo v naslednjem vrstnem redu:

- 1.geologija in podnebje - Kelti in Rimljani v Labotski dolini
- 2.benediktinski meniški red kot sestavni del srednjeveške Evrope
- 3.ustanovitev samostana in visoki srednjeveški razcvet
- 4.samostanska cerkev - primer romanske arhitekture

- 5.umetniška zakladnica - romanika
- 6.umetniška zakladnica - barok
- 7.knjigoveštvo in skriptorij
- 8.knjižnica
- 9.razvoj pisave in rokopisov
- 10.težki časi v poznem srednjem veku
- 11.cerkvena gospostva v Labotski dolini
- 12.iz krize v baročni razcvet
- 13.razcvet v 17. stoletju
- 14.baročna umetnost
- 15.državna cerkev in njena ukinitve (1782-1787)
- 16.ponovna naselitev
- 17.opatje St. Blasija kot reformatorji
- 18.opatje St. Blasija kot avstrijski podložniki in samostojni deželni gospodje
- 19.pot od St. Blasija preko Spittala do Št. Pavla
- 20.zrcalo življenja - kovnica (medalje)
- 21.umetniška soba
- 22.soba v stolpu
- 23.grafike
- 24.zbirka slik
- 25.samostan v 19 in 20. stoletju
- 26.samostansko življenje - red
- 27.samostanska cerkev
- 28.poletni refektorij - zbirka iz kitajskega umetniškega zaklada (zadnja soba ne sodi v vsebinsko celoto razstave)

Težko bi sedaj izločil razstavljenе eksponate, ki izstopajo v razstavnih prostorih, kajti to je za vsakogar stvar subjektivne presoje. Med eksponati sta za Slovence vsekakor najpomembnejši Dalmatinova Biblija in Trubarjev Katekizem. Tu so morda omembe vredni romanski mašni plašči, veličastni relikvijski križi, kelih, ciboriji... Enkratna je tudi biblioteka in skriptorij. Posebnost je zagotovo slikarska galerija z Rubensom, Kremser Schmittom ter grafike Duererja, Breughla, Rembrandta..., torej za vsakogar nekaj in avtorjem razstave grede za dolgoletno delo pri pripravi razstave vse pohvale, obenem pa nam izziv pri pripravi podobnih razstav pri nas.

Pripravil Brane Kozina

ODPRTO PISMO MEDNARODNEMU SODIŠČU ZA ČLOVEČANSKE PRAVICE V STRASSBOURGU

Mednarodna zveza za vizualno antropologijo v Parnuju, Estonija, mi je aprila letos poslala v podpis Odprto pismo, v katerem objavlja tragično smrt svojih članov, latvijskega filmarja in antropologa Andrisa Slapniša ter kamermana Gvida Zvaigzna. Njihovo pismo v angleščini objavljamo v slovenskem prevodu.

Odprto pismo

20. januarja 1991 je bil v Rigi, Latvija, ubit filmar, umetnik in antropolog Andris Slapniš, ko je snemal juriš sovjetskih Črnih baretk na Ministrstvo notranjih zadev. 16 dni kasneje je umrl 32 letni latvijski kamerman Gvido Zvaigzne zaradi poškodb v istem napadu.

Andris je bil izjemno talentiran antropolog in filmar. Živel in delal je med Čukči, Kanti, Eskimi in drugimi ljudstvi, kjer je snemal filme in ustvarjal razumevanje med različnimi kulturnimi vrednotami. Snemal je rituale, tradicije in verovanja domorodnih ljudi, torej vse, kar bo nekoč izgubljeno zaradi utapljanj teh skupin v drugačnih kulturah. Njegovo delo se ni odlikovalo samo po umetniški plati, ampak je imelo tudi znanstven pomen.

Gvido je bil dopisni študent Moskvskega filmskega inštituta. Do zaslužene diplome mu je manjkalo samo zaključni film.

Ne žalujemo samo za Andrisom in Gvidom, ampak sočustvujemo tudi z njunima vdovama Natašo in Daigo, ki sta zdaj ostali sami. Andrisova 4 letna hčerka in Gvidova 6 letna Una in 11 mesečni Krishjanis nimajo več očetov.

Andris in Gvido bosta ostala globoko v spominu tistih, ki se borijo za svobodo in neodvisnost Baltskih narodov.

Trdno verujemo, da njuni smrti nista bili slučajni. Tudi drugi predstavniki medijev so bili poškodovani. Vladimir Brežnev, kamerman Moskvske televizije je bil ustreljen v glavo. Hannu Vaisanenu, uredniku Finske televizije so sovjetske enote zlomile roko.

Sedem dni pred dogodki v Rigi so sovjetske enote napadle televizijski stolp v Vilniusu v Litvaniji in za sabo pustile 14 mrtvih in več kot 100 ranjenih. Vojaške enote so uničile ali zasegle mnogo kamer. Najostreje obsojamo te aktivnosti. Cenzura ima več oblik in te aktivnosti predstavljajo njeno skrajno obliko. To je zločin nad neoboroženimi ljudmi, ki niso prisotni, da bi sodelovali v nasilju, ampak, da bi beležili dogodke. To je kršitev najosnovnejše in najdragocenejše od vseh človečanskih

pravic : pravice do samega življenja.

Zahtevamo, da filmarji in novinarji delujejo svobodno in širijo svoje izdelke širom po svetu. Nujno je, da zabeležijo vse krutosti, kadarkoli in kjerkoli se pojavijo.

Filmarjem mora biti zagotovljena imuniteta, podobna diplomatski, ko so priče raznim dogodkom v imenu javnosti. Moramo imeti možnost delati v ospredju dogajanja, ne da bi se bali namernih poškodb. Cenzura dokumentiranja dogodkov je prvi korak tistih, ki vladajo s silo. Svetovna javnost mora biti obveščena. Samo tako so ljudje lahko resnično svobodni.

Pozivamo mednarodno sodišče naj opravi formalno raziskavo o smrti Andrisa Slapinša in Gvida Zvaigzna. Zločin ni bil storjen samo nad njima in njunima družinama, temveč tudi nad vsemi, ki beležijo in razširjajo resnico.

To pismo so podpisali filmarji, znanstveniki in umetniki iz Francije, Kanade, Norveške, Italije, Jugoslavije, Avstrije, Nemčije, Anglije, Japonske, Švedske, Švice, Estonije, Finske, Nizozemske in ZDA.

Lista podpisovanja je še odprta. Pridružite se ji.

Telex: 173134 ESTO SU

V svojem dopisu Mednarodna zveza za vizualno antropologijo v Parnuju sporoča, da so ustanovili nagrado Andrisa Slapinša v podporo domačim filmarjem. Prvič bo podeljena na letošnjem Festivalu vizualne antropologije v Parnuju. Vsebovala bo tudi štipendijo ali profesionalno filmsko opremo.

Naško Križnar

ZVEZI ETNOLOŠKIH DRUŠTEV JUGOSLAVIJE IN ZVEZI DRUŠTEV FOLKLORISTOV JUGOSLAVIJE

Spoštovani,

Izvršni odbor Slovenskega etnološkega društva (SED) je na svoji seji ugotovil, da ni več možnosti za naše članstvo v Zvezi etnoloških društev Jugoslavije in v Zvezi folkloristov Jugoslavije. Zato smo se odločili, da SED - kot dosedanji konstitutivni del ZEDJ in ZDFJ - izstopa iz obeh asociacij.

UTEMELJITEV: Po demokratičnih volitvah v vseh republikah bivše Jugoslavije se je izkazalo, da Jugoslavija ne obstaja več, saj se je večina narodov na referendumih izrekla za lastno državnost in za svojo pot, ki ne bo več vezana z ideološko-političnim federalizmom in z umetno državno tvorbo, ki so jo narodi in etnosi v Jugoslaviji čutili kot oviro pri kulturnem, gospodarskem in političnem razvoju. Kot etnologom, raziskovalcem načina življenja etnij in njihovega zgodovinskega razvoja, vam ne bo težko razumeti nove situacije, ki pa je novost le za nepoznavalce. Prav zato vam tudi ne bo težko razumeti naše odločitve proti federalnemu modelu organiziranosti in našega izstopa iz obeh Zvez.

Slepili bi se, če bi svoj izstop utemeljevali zgolj kot tehnični korak, ki ga narekuje nova stvarnost. Iz obeh jugoslovanskih zvez izstopamo prvenstveno zaradi človeške in znanstvene nepomirljivosti z brutalnimi dogodki v Sloveniji in na Hrvaškem. Ob umiranju ljudi, ob barbarskem uničevanju umetnostnih in etnoloških spomenikov predvsem na Hrvaškem obe Zvezi s sedežem (sekretariatom) v Beogradu ostajata nedopustno in neopravičeno nemi. Na televiziji smo lahko gledali prizore, kako srbski "pravičniki" skupaj z JA za snemalce razbijajo hrvaške umetnostne spomenike. Videli in slišali smo intelektualce, kako so se pred kamerami hvalili, koliko "ustašev" so sami uničili. Do zdaj niti srbski etnologi niti obe Zvezi niso javno protestirali proti nezaslišanemu terorizmu barbarov. To pa bi moral biti njihov človeški, strokovni in zgodovinski imperativ. Ne glede na vašo politično opredelitev ste z javnim molkom in pasivnostjo objektivno krivi pred zgodovino in človeštvom. Domača in svetovna strokovna javnost vam ne bo odpustila nerazumljivega molčanja ali celo tihega strinjanja z zločini "golorokega" srbskega prebivalstva in sfanatiziranih prostovoljcev s srbsko generaliteto. Člani SED ne moremo razumeti pristanka srbskih intelektualcev-etnologov na t.i. memorandum Srpske akademije nauka, za katerega je bilo že od začetka znano, da se ne zavzema za legitimne pravice srbske etnije na Hrvaškem (kar bi slovenski etnologi z veseljem podprli), ampak se je sprcvrgel v divje uničevanje hrvaške kulture na hrvaškem zgodovinskem in etničnem ozemlju. Perverznost tega memoranduma je z divjanjem po Hrvaški zdaj očitna. In prav zdaj je zgodovinska nujnost in naloga obeh Zvez, da se tej perverzosti upreta. Nesmiselna in barbarska vojna traja že nekaj mesecev, porušene so že mnoge vasi in mesta, uničevanje hrvaških kulturnih spomenikov

postaja herojstvo novega primitivizma, Zvezi pa še kar molčita. Še več. ZEDJ celo prireja "jugoslovanski" etnološki kongres v Makedoniji in s svojim "jugoslovanskim" alibijem pokriva strokovno in človeško nemoč in objektivno podpira in zagovarja pobesnelo množico in generale, ki uničujejo svetinjo nekega naroda - njegovo kulturno, etnično in nacionalno identiteto. Zato se SED skupaj s hrvaškim društvom kongresa ni udeležilo. Četudi bo etnološka skupščina na Ohridu (ki je nelegitimna) sprejela kakšen protestni dopis proti uničevanju kulturnih dobrin na Hrvaškem, nas v SED to ne opravičuje, da bi bili še naprej člani Zvez, ki sta se ob agresiji na Slovenijo in Hrvaško potuhnili ter človeško in znanstveno odpovedali.

Na politizacijo stroke in na novi primitivizem je SED opozorilo že pred dvema leti obe Zvezi in vsa republiška društva. Ob protislovenski gonji po zborovanju za pravice albanskih rudarjev, je SED s treznim in razumskim apelom opozorilo na iracionalno čustveni in politični vihar, ki nedopustno prodira tudi v znanost. Tudi ob tem apelu je SED ostalo samo. Nekateri kolegi so naš poziv razumeli zgolj politično in so v politično-nacionalistični evforiji pozabili na zavezanost objektivnim znanstvenim resnicam. Pozabili so na moralno in strokovno odgovornost do znanosti, ki so se ji kot etnologi zavezali.

Ob vsem tem SED ne more sprejeti nekaterih pomislekov, češ, kaj bo s strokovnimi in človeškimi stiki, spletenimi v štiridesetih letih skupnega dela. Ti kontakti so bili že prej bolj individualni kot pa formalno organizacijski. Združevali smo se tudi po specialističnih interesih izven formalnih okvirjev Zvez. Izkazalo se je, da je tak način dela uspešnejši, znanstveno in človeško pa pristnejši. Tako bo tudi v bodoče, le da brez more parolarskega "zajedništva", brez množičnih in neučinkovitih skupnih kongresov, kjer so se lucidne ideje posameznikov zgubljale v povprečnosti.

Če je SED ob vojaški agresiji ostalo samo (hrvaško etnološko in folkloristično društvo sta ob tragediji v tej republici prejeli le podporo iz tujine, obe jugoslovanski Zvezi pa sta molčali), potem je jasno, da Zvezi kot asociaciji znanstvenikov sploh ne delujeta. Zvezama smo zato moralno in strokovno dolžni sporočiti svoj izstop, ki je tudi najgloblji protest proti sprenevedanju in proti politikantski demontaži etnološke znanosti.

Člani SED ostajamo zvesti vodilom etnološke vede, zato se bomo še naprej zavzemali za raziskovanje in potrebe manjšin (tudi srbske) v Sloveniji. Iz letnih poročil našega društva, ki smo jih predstavljali tudi na skupščinah obeh Zvez, je razvidno, da smo npr. Srbe v Beli krajini ali Muslimane, Srbe in Hrvate na začasnem delu v Sloveniji korektno in nepristransko raziskovali sami iz lastnih strokovnih pobud in smo tudi objavljali razprave.

Pod okriljem Inštituta za slovensko narodopisje bo ob koncu leta izšla tretja knjiga obsežnega korpusa slovenskih ljudskih pesmi, kjer so enakovredno zastopane tudi hrvaške in srbske pesmi na Slovenskem ozemlju.

Vse to, spoštovani kolegi, omenjamo zgolj zato, da bi lahko že končno uvideli našo znanstveno premočrnost, ki jo kljub težki politični situaciji nismo nikoli zatajili, saj

nam raziskovanje etnosov ni pomenilo politično, ampak izključno znanstveno opravilo. Take premočrtnosti pa kljub vsej deklarativnosti v vaši Zvezi ni. Še več. Našo strokovno doslednost celo degradirate s svojim molkom in tiho podporo agresiji. S tem dokončno razgaljate vaš "znanstveni" nazor, ki ga postavljate v službo dnevne in kratkovidne politike. Naša odločitev za razhod z vami pomeni torej zvestobo znanstveni misli in človeški pokončnosti.

Slovensko Etnološko Društvo
V Ljubljani, 26.9.1991

PROTEST AGAINST AGGRESSION IN CROATIA

Slovenes experts, who are in charge of care and preservation of our cultural and natural heritage horrified and speechless witness the irrational raging of the Yugoslav army, which has been together with Serbian terroristic groups brutally destroying cultural monuments on the whole territory of Croatia. The Yugoslav army deliberately aims its deadly weapon to the cultural monuments; the jewels of the renaissance art such as the cathedral in Šibenik, baroque castles and churches, rural and urban centers like Osijek with its secession town center. Thus neglecting the Hague Convention also signed by our government. Even the folk works are not secured from the army attacks. The villages of Kijevo, Čelije, Polača, Sarvaš and many others were completely destroyed and thus their population forced to leave their homes.

We protest with indignation against violence which is in no doubt beyond all comparison in the latest history of civilized Europe. The demolishing of the century-old heritage is barbaric and we feel strongly ashamed of it.

We must not allow insane generals to destroy Dubrovnik.

You may be assured that we will help Croatia with the best of our professional ability to restore the ruined cultural monuments.

The Slovene Conservators Society
The Slovene Ethnological Society
The Slovene Art History Society
The Slovene Society of Art Critics

Ljubljana, September 18th, 1991

IZBRANA BIBLIOGRAFIJA ŠTUDENTSKIH SEMINARSKIH IN DIPLOMSKIH NALOG NA URBANO TEMATIKO

V bibliografiji so upoštevane naloge, ki obravnavajo urbano tematiko ali profesionalne in socialne skupine, značilne za mestno okolje. Zato so vključene tudi naloge, ki so sicer krajevno vezane na ruralna območja, obravnavajo pa oblike načina življenja, ki jih lahko označimo kot tipične za mestno prebivalstvo (na primer življenje v samskih domovih ali vikend naseljih). Glede etnične pripadnosti ni nikakršnih omejitev. Večina nalog obravnava Slovence in tu so upoštevani tudi slovenski izseljenci in Slovenci na začasnem delu v tujini. Sledijo naloge,

ki obravnavajo pripadnike drugih narodov in narodnosti, ki živijo pri nas. Na evropski in neevropski kulturni prostor se nanašajo naloge, ki obravnavajo način življenja v religioznih ali tako imenovanih alternativnih oblikah združevanja. Izmed nalog, ki obravnavajo druge jugoslovanske narode in narodnosti, živeče v sosednjih republikah, sta prišli v izbor samo dve. Večina nalog je narejena predvsem na podlagi terenskega dela, upoštevane pa so tudi tiste, ki so narejene le na podlagi literature.

Legenda:

S 1: seminarska naloga 1

S 2: seminarska naloga 2

D: diplomska naloga

1959

KREMENŠEK, VEKOSLAV

Etnološka problematika slovenskih mest. -D

1964

FISTER, MAJDA

Socialna struktura Šenčurja v 19. in prvi polovici 20. stoletja in njen odraz v materialni kulturi. -D

1965

KAVAŠ, VANDA

Stanovanjska kultura individualnih hiš v Krožni ulici v Kranju. -S 2

MARUŠIČ, TATJANA

Življenje otrok sredi mesta (Miklošičeva cesta in okolica). -S 1

1966

BITENC, ANTONIJA

Sejmarstvo v Brežicah. -S 1

FAJDIGA, TATJANA

Letne ljudske šege v Cerknici. -S 1

KRNEL, DUŠA

O življenju izolskih ribičev med obema vojnama. -S 1

1967

RAVNIK, MOJCA

Staro Krakovo in njegova današnja podoba. -S 1

1968

KUŠAR, OLGA

Šege ob rojstvu otroka v Metliki. -S 1

1970

OVSEC, DAMJAN

Rojstvo, poroka in smrt v Ljubljani. -S 1

1972

SORŠAK, ŽIVA

Narodopisna podoba mariborske tržnice v preteklosti in danes. -S 2

1973

OVSEC, DAMJAN

Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka 20. stoletja do 2. svetovne vojne. -D

1974

BEREBUČ, JANA

Današnja podoba Tmovega. -S 2

LUŠTEK, VLASTA

Zemljarji in reparji v Tmovem. -S 2

SORŠAK, ŽIVA

Značilnosti porok, ki so bile sklenjene skozi dobo dvajsetih let v Mariboru. -S 2

1975

GRABNAR, MARIJA

Stanovanjska kultura trboveljskih rudarjev v obdobju 1981-1941. -S 1

OKROŽNIK-SIMKIČ, ALENKA

Življenje in delo livarjev v železarni Jesenice od konca 19. stoletja do danes. -S 2

1976

GORUP, INO

Sejmarstvo v Ptuj. -S 2

JUGOVEC, INJA

Lončarska obrt v Ptuj in njena aktualnost. -S 1

JUHART-THALER, BREDA

Sklepanje prijateljskih zvez v centru Ljubljane od 1946 do danes. -S 1

KAVČIČ, MILOJKA

Primerjava načina življenja v sokolskih društvi Mariborski sokol - Maribor Matica in Studenci. -S 2

1977

ANŽIČ, IVICA

Otroške igre na Prulah. -S 1

BUČAR-VALIČ, ALEŠA

Potrošnja in proračun nekaterih družin v Vitanju v 30. letih 20. stoletja (na podlagi arhivskih virov). -S 1

FAJFAR, JANEZ

Stanovalci samskega doma SGP Grosuplje na Bledu. -S 1

FUREK-MEDVED, MILENA

Maturantje in njihove šege. -S 2

HORVAT, BREDA

Kako kvalificirani delavci tovarne Elektrokovine Maribor izkoriščajo tehnično znanje doma. -S 1

LAPUH, MAJA

Dimnikarstvo v Ljubljani po drugi svetovni vojni. -S 1

MORE, JASNA

Spoznavanje, poroka ter medsebojni odnos med možem in ženo v Ljubljani danes. -S 2

TELBAN, BLAŽ

Zgodovinska zavest in geografsko obzorje tabornikov Odreda Sivega volka. -S 1

VALIČ, KATRA

Sosedski odnosi v Grafenauerjevi 1-19 v Ljubljani. -S 1

VRHA, MAJDA

Odnosi med delavkami vzgojnovarstvenega zavoda Malči Belič, enota Rožnik, oddelek dojenčkov. -S 1

ZAMPERLO, EVA

Meščansko življenje v Kersnikovih izbranih povestih. -S 1

ŽAGAR, ZORA

Vključevanje priseljencev iz SR Hrvaške, BiH ter Srbije v novo kulturno okolje v krajevni skupnosti Krim - Rudnik. -D

1978

AMBROŽIČ, BARBARA

Akulturacyjski problemi mladih iz BiH v dijaških domovih Dom I in II v Velenju od leta 1958 do 1978. -S 1

BITENC, IRENA

Kotlarska obrt v Brežicah. -S 1

BLAŽEJ, MOJCA

Materialna kultura v študentskem naselju: oprema sob. -S 1

BUZOLIČ, VEDRANA

Ribarstvo grada Hvara. -S 2

CRNIC, TEA

Taborniška organizacija v Škofji Loki. -S 1

DELAK-KOŽELJ, ZVEZDANA

Noša kot odraz načina življenja v Vitanju od konca 19. stoletja do danes. -D

DESTOVNIK, CVETKA

Družinsko življenje delavk Kartonažne tovarne: oddelek I -S 1

DRAŽUMERIČ, MARIJA

Društveno življenje v Črnomlju med leti 1920-1970. -S 1

DULAR, ANDREJ

Problem prehrane med NOB v Metliki. -S 2

FAJFAR, JANEZ-MOČNIK, META

Brucovanja ljubljanskih študentov v študijskih letih 1976/77 in 1977/78. -S 2

GRABNAR, MOJCA

Izraba prostega časa trboveljskih rudarjev med obema vojnama. -S 2

KRAPEŽ, ROMEA

Prosti čas velenjskih gimnazijcev. -S 1

KRŽINIČ, KORNELIJA

Vzgoja otrok v Velenju - naselje Bevče. -S 1

KUNAVER, TEREZILJA

Stanovanjska kultura študentskega naselja. -S 1

LAPUH, MAJA

Način življenja Ljubljančanov v počitniškem naselju Mizendol. -S 2

PETRU, DUŠA

Vzgoja otrok v tmovskem naselju Murgle. -S 2

PIRŠ, SLAVI

Življenje oskrbovancev v Domu upokojencev Tabor. -S 2

RAČIČ, MOJCA

Prosti čas študentov II. letnika etnologije v šolskem letu 1977/78. -S 1

SLAVEC, INGRID

Noša kot pojav v načinu življenja študentov v Ljubljani. -S 2

TURKAR, ZDENKA

Način življenja delavcev v dveh železarskih barakah na Jesenicah med obema vojnama. -S 1

ŽIDOV, NEVENKA

Način življenja mladih v mladinskem klubu "Vsemirje" v Ljubljani. -S 1

1979

AMBROŽIČ, BARBARA

Akulturacyjski problemi nigenjskih dijakov v Velenju od septembra 1977 do februarja 1979. -S 2

- BENČIČ, EDA**
Naše žene v Trstu kot gospodinjke pomočnice. -S 1
- BIZJAK, MOJCA**
Stanovanjska kultura Starega trga v Ljubljani. -S 2
- BOGOVIČ, ALENKA-CAJNKO, BORUT**
Frostruplejen. -S 1 in S 2
- BRANCELJ, ANDREJA**
O metliški trgovini v zadnjih osemdesetih letih. -S 1
- BRENCE, ANDREJ**
Način življenja v železniški koloniji v Mariboru od njenega nastanka leta 1863 do danes. -D
- BUČAR-VALIČ, ALEŠA**
Novogradnje v Žužemberku. -S 2
- CRNIČ, TEA**
Prehrana v Škofji Loki med obema vojnama in v letih 1941 - 1945. -S 2
- DUHOVNIK, ANDREJA**
Akademska folklorna skupina "France Marolt". -S 2
- FAJFAR, JANEZ**
Stanovanjska kultura Kranjskega Pungerta od začetka tega stoletja do danes. -D
- KOLENKO, MILENA**
Maturantski izleti na celjski gimnaziji v letih 1945 - 1975. -S 2
- MILČINSKI, MAJA**
Način življenja skupine delavk tovarne LEK med njihovo proizvodno dejavnostjo. -S 2
- PRIMOŽIČ, NADA**
Notranja oprema in stensko okrasje v študentskih sobah. -S 1
- SULIČ, NIVES**
Način življenja smetarskih delavcev Komunalnega podjetja: TOZD Javna higiena in ceste. -S 2
- ŠUMI, IRENA**
Vikendi Ljubljančanov v Savudnji. -S 1
- ZORKO, IRENA**
Omizja kavame Union. -S 1
- 1980
- BATIČ, JERNEJA**
Stanovanjske razmere v Židovskem kareju v Piranu pred začetkom izvajanja revitalizacijskega načrta. -S 2
- BENČIČ, EDA**
Sosedski odnosi v Obrtniški ulici v Kopru. -S 2
- BOLJUNČIČ, VLADIMIR**
Narodna muzika talijanskog stanovištvu u gradiću Vodnjan. -S 1
- BRANCELJ, ANDREJA**
Metliški podobarji Jerebi: poskus povezave med etnološkim in umetnostnozgodovinskim preučevanjem. -S 2
- ČEBULJ, BRĚDA**
Etnološki prikaz frizerskih salonov v Ljubljani ob primerjavi frizerskega salona v Ljubnem ob Savinji. -S 1
- DOKL, MAJA**
Stanovanjska kultura novomeškega Brega v obdobju med obema vojnama in danes. -S 1
- DULAR, ANDREJ**
Metlika med NOB. -D
- GAŠPERIN, ROMAN**
Rezultati etnološke ankete v načrtu prenove starega mestnega jedra Radovljice. -S 1
- GRUJIČ, ALEKSANDER**
Savna v Ljubljani danes. -S 1
- HABICHT, DEJAN**
Način življenja v samskem domu kliničnega centra. -S 1
- KOCJANČIČ, NEDA**
Odnos Novogoričanov do pokopališč v Novi Gorici, posebej do novonastajajočega pokopališča v Stari Gorici. -S 1
- PETRU, DUŠA**
Razlike in spremembe življenja družin v Trnovem v času od konca prve svetovne vojne do danes. -D
- TEROPŠIČ, JANEZ**
Taborjenje odreda Matije Gubca iz Brežic. -S 1
- VREČEK, MARJETA**
Problem prilagajanja družin iz drugih republik v novem naselju v okolici Ljubljane. -S 2
- ZALETTEL, MAJA**
Spolno življenje študentk v Domu višje šole v Ljubljani. -S 2
- 1981
- BOGADI, JELKA**
Življenje gojencev v dijaškem domu v Centru strokovnih šol v Ljubljani. -S 1
- FERK, KARMEN**
"Naša ulica" - oživitve uličnega ambiena z otroško igro ali poskus živeti. -S 1
- FLIS, NEVENKA**
Modno klobučarstvo v Ljubljani. -S 1
- MEGLIČ, MARKO**
Vrtne veselice v Ljubljani in okolici pred 2. svetovno vojno. -D
- SLAVEC, INGRID**
Slovinci v Mannheimu: (poskus etnološko-jezikovne predstavitve). -D
- ŠPRAJČ, IVAN**
Vrtne veselice v Ljubljani in okolici po 2. svetovni vojni. -S 2
- TERČELJ, MARIJA**
Etnološka monografija mesta Sevnice. -S 1
- 1982
- BOGADI, JELKA**
Način življenja Celjanov v vikend naselju v Pemovem. -S 2
- FERK, KARMEN**
Ženska, delo, družina: na primeru delavk, ki so zaposlene na oddelku za predelavo rib v TOZD Delamaris, OZD Droga Portorož. -S 2
- FTIČAR, MARIJANCA**
Društva in prireditve v Kamniku v obdobju med 1914 in 1941. -D
- LAMOVŠEK, BARBARA-**
LAMPREHT, CVEITKA
"Vsi smo srednješolci!": Vprašanje razlik med dijaki gimnazij in ostalih srednjih šol v Ljubljani z vidika etnologije. -S 1

- OSREDKAR, VERONIKA**
Način življenja v Domu učencev železarskega izobraževalnega centra na Jesenicah. -S 1
- PAHOR, ŠPELA**
Privatno ribištvo v Piranu. -S 2
- PERŠIČ, MAGDA**
Akulturacija afriških študentov v Študentskem naselju (Rožna dolina). -S 1
- POTOKAR, ANDREJA-
ZAGAJŠEK, IRENA**
Illegalno zasedanje hiš kot eden od izrazov mladinskega gibanja v Zahodnem Belinu. -S 1
- ZORKO-NOVAK, IRENA**
Današnji gostinski lokali na Mestnem trgu, Starem trgu in Cankarjevem nabrežju. -S 2
- ŽBOVEC, MARJETA**
Kamping "Radovljica" v Radovljici. -S 1
- 1983
- CIBIC, TATJANA**
Etnološka monografija Hranilniške ulice. -S 1
- FALNOGA, TATJANA**
Prodajalci iz drugih republik na celjski tržnici. -S 2
- FRANC, BOŽENA**
Način življenja abstinentov v klubu zdravljenih alkoholikov Center - Celje. S 1
- JAGER, ALENKA**
Verska zavest med gimnazijci v Celju. -S 1
- LAZAREVIČ, ŽARKO**
Poskus prikaza življenja in družinskih proračunov pri skupini kosovskih Srbov v Ljubljani. -S 1
- PODOBNIK, NADA**
Stanovanjska kultura prebivalcev Tabora. -S 2
- POTOKAR, ANDREJA**
Fenomen punka kot eden od izrazov mladinske subkulture pri nas ali Pank u Lublan. -S 2
- ROŽANC, NEVENKA**
Razkroj tradicionalne kulture, njena ohranjenost in inovacije v KS "Malči Belič", KS "Milan Česnik", KS "Rožna dolina", v občini Ljubljana Vič -Rudnik od zadnjih dveh desetletij preteklega stoletja naprej. -S 2
- STERGAR, NIVES**
Stanovanjska hiša Meksika. -S 1
- SVETEK, MARIJA**
Gojenci tretjega letnika gostinske šole iz SR Hrvaške in BiH v Domu Ivana Cankarja. -S 2
- ŠUMI, IRENA**
Krščanska verska skupnost Jehovinih prič v Ljubljani. -S 2
- VERTIČ, BRIGITA**
Družinsko življenje in prosti čas prebivalcev Rogozniške ceste v Ptujju. -S 2
- VRČON, ROBERT**
Poroke v Novi Gorici danes. -S 1
- 1984
- BIZJAK, IVAN**
Cerkno in Cerkljani 1910-1945: topografski opis. -D
- CESAR, POLONCA**
Slovenci v Kaliforniji: Etnološki prikaz načina življenja Slovencev v Los Angelesu, Fontani in San Franciscu. -D
- JERAS, TANJA**
Grafiti v Ljubljani. -S 1
- KLEMENC, SONJA**
Rajonizacija mesta Kamnik. -S 1
- LAMOVŠEK, BARBARA-
LAMPREHT, CVETKA**
"Vsi smo srednjeolci!": vprašanje razlik med srednjeolci (nadaljevanje prve seminarske naloge) v Ljubljani. -S 2
- PERŠIČ, MAGDA**
Igre na srečo v Ljubljani v letu 1984. -S 2
- POVIRK, TEA**
Abanci - slaščičarji v Ljubljani. -S 2
- RACIČ, MOJCA**
Način življenja sodelavcev grafičnega sektorja pri CT KPS. -D
- SALLAM, JASSIM**
Arabski študentje v Ljubljani. -S 1
- VODOPIVEC, ALENKA**
Način življenja študentskih družin v študentskem naselju: I del: vpliv gnotne kulture na način življenja študentskih družin. -S 1
- ŽAGAR, JANJA**
Služkinje v Ljubljani. -D
- 1985
- BRUMEN, BORUT**
Film Boušji trg: problematika snemanja etnološkega filma. -S 1
- ČREPINŠEK, NATAŠA**
Način življenja v Ljubljani v času okupacije skozi male oglase. -S 2
- HIRNOK, JOZSEF**
Asimilacija Slovencev v Monostru (v Porabju). -S 2
- HRIBAR, SPOMENKA**
Solidarnost z OF kot način preživetja med italijansko okupacijo v Ljubljani. -S 1
- JAMNIKAR, PETER**
Zdravstvo med NOB v Ljubljani. -D
- KLEMENC, ALENKA**
Družabno življenje v Radovljici v obdobju med obema vojnama. -S 2
- KLEMENC, SONJA**
Stanovanjska kultura Titovega trga v Kamniku. -S 2
- KOVAČIČ, MATEJA**
Rajhenburg - Brestanica: 1900-1945: (topografski opis). -S 1
- PEVEC, TOMAŽ**
Izraba prostega časa otrok na OŠ Boris Kidrič (Savsko naselje). -S 1
- TORKAR-TAHIR, ZDENKA**
Razvoj delavskega naselja v Podmežakli ob današnji Cesti 1. maja do leta 1941: (etnološki opis). -D
- 1986
- FERLE, MOJCA**
Kovači v Škofji Loki. -S 2

- GODINA, MAJA**
Oris družabnega življenja v Mariboru leta 1919 do 1941: s posebnim ozirom na socialno in nacionalno strukturo prebivalstva. -D
- NOVAK, BREDA**
Monografija: železarna Štore: po vprašalnicah slovenske etnološke topografije. -S 2
- PEGAM, JUDITA**
Škofješka družba in njihova dejavnost v obdobju 1918-1941. -S 2
- PETELIN, ALENKA**
Način življenja študentov ljubljanske univerze od leta 1919 do 1941 oz. od ustanovitve Univerze v Ljubljani do začetka druge svetovne vojne. -S 1 in S 2
- REPOLUSK, MARTA**
Stopnja ohranjenosti tradicionalne kulture podobe slovenskih izseljencev v Clevelandu in njegovi okolici: (etnološki prikaz načina življenja Slovencev v Clevelandu in njegovi okolici). -S 1
- STIERGAR, NIVES-VRČON, ROBERT**
Žabjak nekoč in danes. -S 2
- ŠKAFAR, BOJANA**
Čolnarstvo in čolnarji na Ljubljani. -S 2
- ZAGAJŠEK, IRENA**
Kitajska skupnost v Liverpoolu. -D
- 1987
- ČREPINŠEK, NATAŠA**
Vtičkarstvo v Ljubljani -S 2
- HRASTNIK, NATALIJA**
Vpliv video media na stil življenja ljubljanskih družin. -S 2
- HRIBERNIK, ŠARLOTA**
Monografija neke meščanske družine. -S 2
- HROVATIN, LOREDANA**
Vpliv industrializacije na način življenja delavske družine v Anhovem. -S 2
- JERAS, TANJA**
Anketi o prehrani študentov v Študentskem naselju v Rožni dolini. -S 2
- KOVAČIČ, MATEJA**
Brestanica - Rajhenburg: 1945-1985: (topografski opis). -S 2
- MLAKAR, JANA**
Trboveljske rudarske kolonije in njihovi objekti skupne uporabe. -S 2
- MULLER, KARMEN**
Družinska praznovanja v Mariboru v letih 1918-1987. -S 2
- ŽLENDER, NATAŠA**
Fondove hiše: bivalna kultura prebivalcev železničarske kolonije s poudarkom na predvojni dobi. -D
- 1988
- BUDIHIHA, ALENKA**
Družabno življenje in praznovanja v naselju Brod ob Ljubljani. -S 1
- DEMŠAR, VERONIKA**
Eipprova ulica. -S 1
- FRANC, BOŽENA**
Tomšičev trg v Celju: etnološki prispevek k raziskovanju starih mestnih jeder. -D
- HERLEC, NATALIJA**
Lutkarstvo v Kranju od leta 1945 do leta 1988. -S 2
- LONČARIČ, BRANKA**
Galjevica od nastanka do danes: značilnosti načina življenja na prvotnem in današnjem razširjenem območju KS Galjevica. -S 1
- TOMAŽIČ, JANA**
Čipkarstvo v Idriji večeraj, danes, jutri. -S 2
- TURK, MILENA**
Društva na Ptuj. -S 2
- VALENTINČIČ, NADJA**
Ulični prodajalci mladine v Ljubljani: spremni tekst k videofilmu Ulični prodajalci mladine v Ljubljani. -S 2
- VRČON, ROBERT**
Pevska društva in zborovsko petje v Ljubljani. -D
- 1989
- KNEZ, DARKO**
Palestinski študentje pri nas. -S 1
- KOVAC, ANA**
"Beograjski Slovenci - metodologija". -S 2
- KOVAC, ANA**
"Beograjski Slovenci - vikend Slovenci". -D
- MARUŠIČ, BREDA**
Rudnik rjavega premoga Laško. -S 1
- MULLER, KARMEN**
Družinska praznovanja v Mariboru v letih 1945-1988. -D
- PAVŠEK, MIHA**
Družabno življenje v ljubljanskem Sokolu med obema vojnama. -S 2
- RAMŠAK, MOJCA**
Vpliv vzhodnih kultur na način življenja nekaterih privržencev novih duhovnih gibanj v Ljubljani. -S 1
- RANER, MOJCA**
Podoba življenja poslopja v starem mestnem jedru v občini Brežice in njegovo spreminjanje v zadnjih sto letih: (raziskava urbanega naselja). -S 1
- VRŠČAJ, MARJETA**
Društveno življenje v Novem mestu do 1. svetovne vojne. -S 1
- ŽITNIK, ŠTEFKA**
Prešemova ulica v Ptuj. -S 1
- 1990
- BUDIHIHA, ALENKA**
Življenje slovenskega zdravniškega osebja na začasnem delu v Kuvajtu. -S 1
- ČATER-ERJAVEC, MELITA**
Etnološka podoba delavcev Tovarne emajlirane posode Celje: od njenega nastanka (1.1894) do 1.1945. -D
- DOLENC, ALEŠ**
Spodnja Šiška. -S 2
- JANKOVIČ, DARINKA**
Gostilna "Pri Žabarju" (Robeznik) od leta 1897 do 1982. -D
- JOVANOVIČ, NATAŠA**
Ptujčani in vino. -S 1

KOLOINI, BORUT

Ja, križ je bu enkrat mejstu: način življenja v srednjeveškem naselju kot se kaže v urbanizmu. -D

KUČAN, ŠPELA

Pustovanje v Ljubljani v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja. -S 1 in S 2

OMERSEL, BOJANA

Gimnazija Poljane - aktivnost dijakov 1907-1987. -S 1

PALJEVEC, ANDREJA

Islamska verska skupnost v Ljubljani. -S 1

PERŠIČ, MAGDA

Problemi in dileme etnološke premične dediščine na primeru Nove Gorice in Goč. -D

PODGORŠEK, TANJA

Tovarna usnja Franz Woschnagg & sinovi, d.d. v Šoštanju. -S 1

PRUDIČ, JERNEJA

Družina Samec. -S 2

RATKAI, ALOJZIJA

Življenje Židov v Prekmurju. -S 2

SMREKAR, ALEŠ

Tam, kamor pride tudi cesar peš: (način življenja vzdrževalcev javnih sanitarij v Komunalnem podjetju Ljubljana). -S 1

TOME, BOGDANA

Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja - 20. stoletje: občina Izola. -D

VATOVEC, ALEKSANDRA

Italijanska skupnost v Kopru in problem dvojezičnosti (v obdobju od 1985 do 1988) v Kopru. -S 1

Izbrala in uredila: Mojca Račič

ETNOLOŠKA BIBLIOGRAFIJA DEL O PREUČEVANJU INDUSTRIJSKIH NASELJ IN MEST

BAŠ, ANGELOS

1952

K stavbnemu in zemljiškemu značaju Ljubljane v franciscejskem katastru. Slovenski etnograf 5, str. 76-100.

1972-73

Slovo od ljudskega življenja. Slovenski etnograf 25-26, str. 157-158.

1957

Delavski dohodki in kupna moč. Krijski razgledi, št. 3/4, str. 3-7.

BAŠ, FRANJO

1952-53

Iz zgodovine hiše v Kropi. Prispevek k podobi delavskih stanovanjskih razmer v zgodnji kapitalistični dobi. Zgodovinski časopis 6-7, str. 619-649.

1955

Eine historische Schmiedesiedlung in Kropa (Jugoslawien). Stahl und Eisen 75, Heft 21, str. 1393-97.

1975

Rudarska hiša v Kriji. Slovenski etnograf 10, str. 29-48.

BIZJAKLESKOVEC, IVANA

1986

Cerkno in Cerkljani (1910-1945). Traditiones 15, str. 51-76.

BOGATAJ, JANEZ

1975

Komunikacijska sredstva in komuniciranje na Galjevici. Etnološki pregled 13, str. 93-99.

BRAS, LJUDMILA

1968-69

Izdelovanje cvetnih butaric v okolici Ljubljane. Slovenski etnograf 21-22, str. 25-44.

1975

Sojšna. Krijski razgledi, št. 3/4, str. 26-31.

CIGLIČ, ZVONA-ŽAGAR, ZORA

1979

Kulturna podoba marginalne družbe na območju mesta Ljubljane. Ljubljana, Mestni svet ZS Ljubljana.

DRAŽUMERIČ, MARINKA

1988

Življenje na novomeškem Bregu. Kronika 36, št. 3, str. 246-252.

DULAR, ANDREJ

1983

Prehrana med NOB v Metliki. Borec 10, str. 642-695.

1985

Iz starih fotografskih albumov. Iz zapuščine metliškega fotografa Antona Muče. Kronika 33, št. 2-3, str. 187-188.

1978

Etnologija in sodobna slovenska družba. Brežice, Posavski muzej; Ljubljana, Slovensko etnološko društvo.

FIŠER, MARTIN

1986

Obrtništvo na Lentu. Katedra 27, št. 5-6, str. 12-14.

FTIČARKLOBČAR, MARIJANCA

1983

Društva in prireditve v Kamniku 1914-1941. Kamnik, Kulturni center v Kamniku.

1985

Obrt v Kamniku nekoč in danes. XV. dnevi narodnih noš, folklorne in obrti, Kamnik.

1986

Kamnik - mesto izročila in sodobnih hotenj. Rodna gruda 33, št. 6, str. 8-9.

HAZLER, VITO-GABREŠČEK, SILVESTER

1975

Namenske skupnosti. Etnološki pregled 13, str. 100-103.

GODINA, MAJA

1986

Maribor 1919-1941. Oris družabnega življenja. Dialogi 22, št. 10.

1989

Social life in Maribor between 1919 and 1941 - Reflection of Social and National Structure of Maribor's Population in the Period before Second World War. Etnološka študijska 2, Lodz, str. 37-41.

GODINA, MAJA-ŽAGAR, JANJA

1988

Precevanje delavske kulture v češki (praški) etnografiji. Glasnik SED 27, št. 3-4, str. 137-141.

HIRNOK, KATARINA-KOZARMUKIČ, MARIJA

1986

Slovinci v mestih - Monošter. Glasnik SED 26, št. 1-2, str. 13-17.

HROVATIN, RADOŠLAV

1962

Mednarodni simpozij za raziskovanje delavske pesmi v Liblicah pri Pragi 15.-19. marca 1961. Slovenski etnograf 15, str. 259-260.

KRAPEŽ, VILMA

1986

Poročni običaji Italijanov v Kopru. Delo 28, št. 170, str. 9.

KREMENŠEK, SLAVKO

1965

Kulturna podoba železničarskega naselja na robu Ljubljane pred prvo vojno. Etnološki pregled 6-7, str. 81-88.

1966

Industrializacija, urbanizacija in etnološki vidik. Slovenski etnograf 18-19, str. 133-153.

1967

Vaščani v obmestju. Slovenski etnograf 20, str. 46 sled.

1970

Ljubljansko naselje Zelena jama kot etnološki problem. Ljubljana, SAZU: razred za zgodovinske in družbene vede.

1975

Naselje Galjevica - člen v razkrivanju etnološke podobe Ljubljane. Etnološki pregled 13, str. 67-74.

1978

Izvir in okolje delavk ljubljanske tobačne tovarne do prve svetovne vojne. Slovenski etnograf 29, str. 91-100.

1979

Suburban Villagers. A Slovenian Case Study. Amherst, University of Massachusetts.

1980

Uvod v etnološko preučevanje Ljubljane novejših dobe, Ljubljana, PZE za etnologijo filozofske fakultete v Ljubljani.

1981

Etnologija Ljubljane. 17. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana, Filozofska fakulteta, str. 81-92.

1981

Etnološke raziskave Ljubljane. Kronika 29, str. 288-231.

1981

On the Fringe of the Town. Urban Life in Mediterranean Europe, str. 282-299.

1983

V Trstu pred 175 leti. Obzornik 6, str. 435-439.

1984

Ethnology of Ljubljana. An Element of the Research Project "The Way of Life of Slovenes in the 20th Century". New York, The Institute of the Study of Man, str. 309-327.

1984

Etnološki prispevek k zgodovini Ljubljane: prispevki za monografijo, str. 385-397.

1985

Delavska kultura - relativno samostojna kulturna struktura? Glasnik SED 25, št. 1-4, str. 28-32.

1985

Metodološka usmerjevanja v današnji slovenski etnologiji na primeru etnološkega preučevanja Ljubljane. Etnološki razgledi in dileme 2. Ljubljana, Filozofska fakulteta, str. 5-60.

1986

A városi konyezetben elo nemzetisegek neprojzi kutatasa. A III. Bekescsabai nemzetkozi neprajzi nemzetitsekutato konferencia eloadosi, 2. Budapest - Bekebab, 1986, str. 479-488.

1986

Etnološko preučevanje narodnosti v mestnem okolju. Glasnik SED 26, št. 1-2, str. 9-13

1986

O etnograficznych badaniach miast Slowenskich (na przykladzie Lublany). Lodzkie Studia etnograficzne, tom XXVIII, str. 113-120.

1987

Delavska kultura - relativno samostojna kulturna struktura? Socialni realizem v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Ljubljana, Filozofska fakulteta, str. 607-613.

- 1988
On Folk Culture, Worker's Culture and Way of life, Etnološka študijska 1, Ljubljana, str. 55-63.
- KRNELUMEK, DUŠA
1988
Krajevna skupnost Vitanje po drugi svetovni vojni (1945-1946). Traditioes 17, str. 135-141.
- 1987
Kruh in politika. Poglavja iz etnologije Vitanja. Ured. Duša Krnel - Umek in Zmago Šmitek. Ljubljana, Partizanska knjiga.
- KUHAR, BORIS
1975
Razstava o idrijskem rudarju. Knjiški razgledi št. 3/4, str. 1-2.
- MAKAROVIČ, MARIJA
1986
Črna in Črnjani. Narodopisna podoba koroškega delavskega naselja do druge svetovne vojne. Črna na Koroškem, Krajevna skupnost Črna na Koroškem.
- MEGLIČ, MARKO-ŠPRAJC, IVAN
1982
Vrtne veselice v Ljubljani in okolici. Problemi 20, št. 9-10, str. 8-47.
- MODER, JANKO
1962
Kitarji in slamnikarji v Dolu pri Ljubljani. Slovenski etnograf 15, str. 73-84.
- MOHOR, JANEZ
1955
Delavski običaji. Ali bodo narodopisci prepustili pozabi delavske običaje? Delavska enotnost (1.7.) št. 26.
- NOVAK, ANKA
1986
Stara kranjska obrtniška hiša. Znova o Pečnikovi hiši. Glas 39, št. 42, str. 5.
- OVSEC, DAMJAN
1975
Opis družabnega življenja v Ljubljani od začetka 20. stoletja do 2. svetovne vojne. Etnološki pregled 13, str. 61-66.
- 1979
Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka dvajsetega stoletja do druge svetovne vojne. Ljubljana, Društvo arhitektov v Ljubljani.
- 1980
Kratek pregled ljubljanskih kavarn od začetka do današnjih dni. Glasnik SED 20, str. 167-174.
- 1980
Pomen mestnega prostora v Ljubljani nekdanj in danes. Interdisciplinarna etnološka interpretacija. Posvetovanje psihologov Slovenije, Ljubljana, str. 171-177.
- PAJSAR, BREDA-ŽIDOV, NENA
1989
The Working Classes and Labour Colonies in the Municipality of Ljubljana - Bežigrad from the end of the 19th Century to the World War II. Etnološka študijska 2, Lodz, str. 27-33.
- PETEK, TONE
1975
Današnja podoba stavbarstva na Galjevici, Etnološki pregled 13, str. 75-79.
- 1983
Kratek etnološki oris železničarske kolonije. Studenci v Mariboru, Kronika 31, št. 2-3, str. 197-202.
- PETRU, DUŠICA-MRAVLJE, BORIS
1975
Današnja podoba stanovanjske opreme Galjevice, Etnološki pregled 13, str. 80-85.
- RAVNIK, MOJCA
1981
Galjevica, Ljubljana, Znanstveni inštitut FF, Partizanska knjiga.
- RAVNIK, MOJCA-ŽAGAR, ZORA
1975
Družinsko življenje na Galjevici kot odraz življenja naselja - Poskus opredelitve glavnih sprememb, Etnološki pregled 13, str. 86-92.
- SLAVEC, INGRID
1979
Delo študentov etnologije v Izoli. Glasnik SED 19, št. 23-25.
- SULIČ, NIVES
1984
Etnološki prispevek k zgodovini Ljubljane po drugi svetovni vojni. Zgodovina Ljubljane: prispevki za monografijo, str. 587-595.
- 1989
Between Village and City: Slovene immigrants in America. Etnološka študijska 2, Lodz, str. 52-56.
- SULIČ, NIVES-ŽAGAR, JANJA
1988
Changes in Professional and Social Conditions of Ljubljana from the Second Half of the 19th Century up to Today., Etnološka študijska 1, Ljubljana, str. 75-89.
- ŠARF, FANČI
1976
Stanovanjska kultura idrijskih rudarjev ob prelomu stoletja. Slovenski etnograf 27-28, str. 7-34.
- ŠMITEK, ZMAGO-JUGOVEC, INJA
1975
Analiza nekaterih vrednot in nirm v Galjevici, Etnološki pregled 13, str. 104-112.

ŠMITEK, ZMAGO-KRNEK, DUŠA

1988

Ethnically mixed slovene - german
Community Vitanje 1850 - 1940. Ethnic Group
Studies. Ljubljana, SAZU, str. 7-23.

ŠTRUKELJ, PAVLA

1985

Pranje perila v okolici Ljubljane. Slovenski
etnograf 11, str. 131-154.

TANCIK, FERDINAND

1973

Idrijska rudarska nošnja v sredini 18. stoletja.
Idrijski razgledi št. 3/4, str. 179-783.

TERSEGLAV, MARKO

1986

"Podeželske" pesmi v mestu. Narodno
stvaralaštvo: folklor 25, sv. 1-4, str. 41-50.

TOMAŽIČ, TANJA

1972-73

Gostilne v Šiški. Slovenski etnograf 25-26,
str. 67-89.

1983

Ljubljana po predzadnji modi. O krojačih,
šiviljah, modistkah in njihovem delu v letih
pred prvo svetovno vojno do začetka druge.
Vodnik po razstavi. Ljubljana, Slovenski
etnografski muzej.

1984

Gospodinjski izdatki v meščanski družini.
Dnevnik Pavle R. od 1916-1950. Traditiones
13, str. 111-126.

1986

Problemi razstav z "urbanimi" temami v
etnološkem muzeju, Razmerja med etnologijo
in zgodovino. Ljubljana, str. 231-239.

TORKARTAHIR, ZDENKA

1986-87

Razvoj delavskega naselja v Podmežaklji (45
nadaljevanj). Železar, 27.2.1986 - 5.2.1987.

ŽAGAR, JANJA

1986

Služkinje v Ljubljani. Traditiones 15, str. 19-49.

1986

The enticement of the City. Etnološka stičišča
2, Lodz, str. 33-37.

ŽAGAR, ZORA

1978

Vključevanje priseljencev iz SR Hrvaške, BiH
in Srbije v novo kulturo okolje v krajevni
skupnosti Krim - Rudnik, Ljubljana. Novi
Pazar, str. 85-91.

1987

Sečoveljske soline včeraj - danes - jutri. Piran,
Pomorski muzej "Sergej Mašera".

Bibliografijo je sestavila in pripravila za
objavo mag. Maja Godina, Oddelek za
etnologijo, Filozofska fakulteta v Ljubljani.

MOJE VIDENJE GLASNIKA SED

V času mojega urednikovanja sem Glasnik videl predvsem kot vez med člani društva, ki naj bi bili sproti obveščeni kaj se v društvu in stroki dogaja, o čem se razpravlja, kakšni so problemi in predvsem, kakšne pobude se rojevajo med slovenskimi etnologi. Ko je Glasnik redno in sprotno izhajal, je bil nepogrešljiv pri tekočem opozarjanju na najnovejšo strokovno literaturo. Želel sem, a ne uspel, da bi z društvenim glasilom razgibali vse tiste etnologe, ki so se iz različnih vzrokov umaknili in so v strokovnem življenju vedno bolj postajali "zasebniki", imeli pa so ideje in pobude, ki so jih ohranjali le zase. Mislim, da še danes precejšnje število etnologov po inštitucijah ne izkoristi vseh možnosti, ki jih imajo kot etnologi. Nekateri zaradi tega, ker so strokovno osamljeni in nepovezani. Prav na te je računal "moj" Glasnik.

Veliko vlogo naj bi imel Glasnik tudi kot časopis, ki sprotno objavlja tekočo etnološko bibliografijo. Pomen društvenega časopisa sem videl še v objavljanju vsakoletnih poročil o delu, ker smo se preko njih etnologi spoznavali med seboj in z našim delom po različnih koncih Slovenije. Še bolj bi bil vesel, če bi bila ta poročila bolj problematizirana ali "osebna", ker bi se potem iz njih še jasneje videlo, kaj kdo dela, kaj hoče, v katerih ustanovah je večja ali manjša etnološka aktivnost, s kakšnimi problemi se kustosi, konzervatorji, raziskovalci srečujejo in kje so objektivne ovire za njihovo delo. Mislil sem si, da bo objavljanje letnih poročil vzpodbudilo tudi tiste, ki so naredili več, kot jim je nalagala služba in tiste, ki so se zaradi takih ali drugačnih razlogov "zaprli".

Kaj sem pričakoval? Predvsem večjo odzivnost bralcev - etnologov. Takrat sem si še naivno predstavljal, da bodo pobude in predlogi kar deževali, saj smo leta 1975 dobili Glasnik, ki je bil dolga leta edina ažurna etnološka publikacija. Od prejšnjih urednikov sem ohranil koncept Zmage Kumer, ki je precejšnje pozornost posvečala stikom z informatorji in ljubiteljskimi raziskovalci. Od predhodnika Janeza Bogataja pa sem sprejel med drugim zamisel o čim bolj pluralnem Glasniku. Zato sem objavljal večino diskusij društvenih sestankov in simpozijev, tudi polemične in "jezne" poglede. Pokazalo se je, da so prav ostre polemike stroko prečiščevale in jo bogatile. Z željo, da bi bil Glasnik nepolikana in razgibavajoča vez med člani, sem delo prepustil nasledniku. Nikoli nisem želel, da bi Glasnik prevzel vlogo zgolj strogo strokovne revije z dolgimi znanstvenimi članki, kar lahko uspešneje storijo druge etnološke publikacije, čeprav je moral Glasnik večkrat prevzeti vlogo usahlega Etnografa ali pa je postal dodatni zvezek razprav v času od izida ene do druge številke Traditiones.

Vlogo Glasnika sem videl (in še vidim) v tem, da združuje, predstavlja in daje legitimiteto različnim pobudam in etnološkim "šolam", predvsem pa naj bi bil vedno odprt tistim skupinam, ki v znanstveno delo šele vstopajo, ali tistim, ki odkrivajo in

iščejo. Vedno sem si želel, da bi Glasnik postal tudi šola "kreativnega etnološkega pisanja" in alternativa etabliranim pogledom. Večkrat sem opazil, da študentje razmišljajo po svoje in da bi svoje strokovne poglede radi tudi predstavili in jih verificirali, ali pa bi jih radi postavili na strokovno preizkušnjo. Na drugi strani pa imamo spet mlade ljudi, ki jih v nekaterih inštitucijah blokirajo, so pa ti mladi polni idej, elana in čutijo potrebo, da bi nekaj naredili, spremenili itd. Ne morejo se pomiriti s starejšimi, ki so mogoče resignirali in so mogoče postali pridni uradniki, "krivoverstvu" iskanja in hipotetičnim strokovnim saltom pa so se že odpovedali. In prav te iskalce naj bi na njihovi začetni poti vzpodbujal Glasnik.

V prihodnosti vidim Glasnik kot ažurno revijo, ki bo sproti informirala in bo odprta tudi esejističnemu tonu in bo dajala streho po krivici marginaliziranim vsakdanjim etnološkim problemom in dilemam etnologov v muzejih, zavodih idr.

Kot urednik vsega tega nisem mogel uresničiti, saj sem včasih na račun ažurnosti zanemaril druge stvari in želje, včasih pa sem preveč mehanično razdelil pičlo subvencijo na štiri številke, ki so se vsebinsko in grafično vedno bolj siromašile. Kot vsak urednik Glasnika sem tudi sam čutil pomanjkanje članov in sodelavcev.

Sam nisem mogel uresničiti, a želim, da bi bodočemu uredništvu to uspelo - "živo" etnološko novinarstvo. To se pravi, da bi Glasnikov "novinar" hodil naokrog s kasetofonom in fotoaparatom in bi registriral živo etnološko dejavnost, zbiral intervjuje in mnenja ali pa bi s sogovorniki komentiral etnološka dogajanja, meril utrip etnologov in bil tudi provokativen v dobrem pomenu te besede. Torej, Glasnik naj ne bi samo čakal na članke, ampak naj bi njegovi sodelavci ustvarjali etnološki časopis v pravem pomenu. "Šli naj bi se" t.i. etnološko novinarstvo. S tem bi Glasnik lahko postal zanimivejši tudi za neetnologue. Moja vizija je, da bi se Glasnik nekoč pojavil v časopisnih kioskih in da bi postal živahna (lahko tudi dobrovoljno-neprijetna) ščuka, ki po etnoloških mlakah lovi in razburja umirjene krape.

MARKO TERSEGLAV

SUMMARY

DAŠA HRIBAR

Symposium on the Local - the Regional - the National

Ethnological societies from Slovenia and Croatia organized the seventh Parallels between Slovene and Croatian Ethnology from March 14-16, 1991. This year's symposium in Lendava was centered around ethnological views of localism, regionalism and nationality, which are urgent and professionally intriguing themes. The author briefly summarizes the events at the symposium.

MARKO TERSEGLAV

Symposium on the Local - the Regional - the National

The author presents the entire discussion from Lendava. Its first part is centered on the notions and concrete aspect of the national and the regional, their opposition and ambivalence. The second part deals with concrete examples of transition, juncture and meeting of cultures in limitrophe areas. The final, third part of the discussion, lists suggestions for the next symposium.

ZVEZDANA KOŽELJ

Situation and protection of Folk Architecture in Republic Slovenia

The Author enumerates the reasons for the critical situation of folk architecture. They are subjective as well as objective, caused by the individuals and by the society as a whole. The author then presents the steps which have been taken so far in order to improve situation, and suggests that they be extended to the whole Alpe Jadran area by the Historical centers subcommission.

ALEKSEJ HARUZIN

In Russian science the surname Haruzin is connected with the introduction of ethnography as a subject into Moscow universities, with textbooks and other ethnographic works. The author presents Aleksej Nikolajevič from this family, who has studied the nations of Southeastern Europe. His two works which are of special interest for us are Bosnia and Hercegovina and the Dwellings of Slovenes. Aleksej N. Haruzin was born in 1864 and died in 1932.

PETER FISTER

**An introduction to the exhibit entitled *Erlebte Architektur in Suedkarnten*
(Architecture in Southern Carinthia)**

On may 21, 1991 an exhibit on the architecture in Southern Carinthia opened in Klagenfurt, Austria. Its author is Peter Fister, an architect from Ljubljana. Reprinted here is his opening speech.

For almost two decades the Faculty of Architecture in Ljubljana has been doing systematic research of the architecture of Eastern Alps and Southern Carinthia. The exhibit featured only a part of the collected material. The author states that uncontrolled urbanization and mass tourism destroy Carinthia as well. But in spite of this many valuable monuments were found there, testifying of the social values of architectural heritage.

NAVODILO ZA OBLIKOVANJE ROKOPISOV

V uredništvo Glasnika prihajajo zelo neenotno oblikovana besedila. Urednik porabi veliko časa, da jih poenoti, včasih jih mora celo pretipkavati, da so primerni za v tiskarno. Zato smo se v uredništvu odločili, da sodelavcem predlagamo naslednje oblikovne standarde za Glasnik SED.

1. Rokopis mora biti oddan v izvorniku.
2. Listi rokopisa naj bodo popisani samo po eni strani.
3. Na strani mora biti 30 vrstic po 60-65 znakov.
4. Rob strani naj bo širok 25-30 mm.
5. Med vrsticami je obvezen dvojni razmik.
6. Popravki naj bodo berljivi, večje korekture pa dotipkane na označeni prilogi.
7. Opombe naj bodo natipkane posebej, po vrstnem redu, kot je označeno v besedilu. Številke v besedilih naj bodo po možnosti obkrožene rdeče.
8. Citiranje literature mora biti v skladu z uveljavljenimi normami.

V Glasniku objavljamo v glavnem tri vrste člankov: razprave, gradiva in poročila. Uveljavljene so naslednje tehnične postavitev člankov:

Razprave in gradiva - naslov (velike tiskane črke), avtor (velike tiskane črke), besedilo, opombe in literatura ter povzetek v angleščini.

Avtorji razprav in gradiva so *dolžni napisati* 1-2 strani *slovenskega povzetka*, uredništvo pa poskrbi za prevod v angleščino.

Poročila - naslov (velike črke), besedilo, avtor (male črke).

Največ zmede je pri letnih poročilih ustanov. Prihajajo v obliki uradnih dopisov s korespondenčnimi oznakami in žigi ter s podpisi direktorjev. Tudi letno poročilo je članek, zato naj bo ustrezno oblikovano: nad besedilom naziv ustanove, pod besedilom avtorjevo ime in priimek.

Vseh uradnih in neuradnih pozdravov je uredništvo sicer veselo, vendar ne spadajo k članku, ki bo šel v tiskarno.

Slikovno gradivo (risbe, fotografije, načrti) naj bo zaznamovano z zaporednimi številkami. Njihova postavitev naj bo razvidno označena v besedilu, če je to bistveno. Podnapisi k slikam naj bodo priloženi na posebnem listu.

To je vse. Nismo se spuščali v podrobnosti, zato upravičeno pričakujemo, da boste navodila v bodoče upoštevali in s tem olajšali izdajanje Glasnika SED.

Uredniški odbor

GLASNIK Slovenskega etnološkega društva

zanj odgovarja Marinka Dražumerič, predsednica SED

Izdajanje Glasnika omogočata Ministrstvo za kulturo in Ministrstvo za znanost in tehnologijo

Izdajateljski svet: Slavko Kremenšek, Marko Belavič, Marjan Gabrijelčič, Jože Osterman, Alenka Puhar, Inja Smerdel, Marija Stanonik

Glavni in odgovorni urednik Majda Fister

Člani uredništva: Nives Sulič Dular, Slavko Kremenšek, Inja Smerdel, Monika Šašel Kropelj, Marko Terseglav, Zmago Šmitek

Prevodi v angleščino: Nives Sulič Dular

Grafično oblikovanje: Dušan Merhar

Tehnična ureditev: M. Fister

Tisk: Grafično podjetje Grafika, Prevalje

Naklada: 700 izvodov

Naslov uredništva: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Novi trg 5, 61000 Ljubljana, gl. in odg. urednik tel. 156-068 int. 249

Za jezik in vsebino člankov so odgovorni avtorji

Po mnenju Republiškega sekretariata za kulturo (št. 415-124/91) je Glasnik oproščen temeljnega davka od prometa proizvodov

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

č 121

II 131 829 1991

999503272,3/4

COBIS

